

**İLK DÖNEM ŞİÎ KAYNAKLARDA
İMÂMIN NİTELİKLERİ:
KÜLEYNÎ ÖRNEĞİ**

Büşra GÜNSÜZ

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Doç. Dr. Hanifi ŞAHİN**

2019

Her Hakkı Saklıdır.

T. C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Büşra GÜNSÜZ

İLK DÖNEM Şİİ KAYNAKLARDA İMÂMIN NİTELİKLERİ:
KÜLEYNÎ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Hanifi ŞAHİN

ERZURUM - 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

28/06/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “İlk Dönem Şii Kaynaklarda İmâmın Nitelikleri: Küleynî Örneği” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☒ Tezin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezin/Raporumun makale için altı ay, patent için iki yıl süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

28/06.2019

Büşra GÜNSÜZ

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ay aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Hanifi ŞAHİN danışmanlığında, Büşra GÜNSÜZ tarafından hazırlanan bu çalışma 28/06/2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Temel İslam Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. M. Zeki İŞCAN

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hanifi ŞAHİN

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SEVER

İmza:

İmza:

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
I. METOD	2
II. KAYNAKLAR	3
III. ESERİN Şİİ DÜNYASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	4
IV. KÜLEYNÎ VE HAYATI	10
V. DÖNEMİN SOSYOLOJİK YAPISI	18

BİRİNCİ BÖLÜM

Şİİ DÜŞÜNCEDE İMÂMET

1.1. İMÂMET KAVRAMI VE KULLANIM ALANLARI	26
1.2. İMÂMET KAVRAMININ TARİHİ SÜRECİ	27
1.3. İMÂMETİNİN DELİLLENDİRME SÜRECİ.....	28
1.4. İMÂMET'İN ÖNEMİ.....	31
1.5. İMÂMET KAVRAMININ HZ. ALİ İLE İLGİSİ.....	38
1.6. ON İKİ İMÂM	39
1.7. İMÂMET, GAYBET VE RİC'AT.....	45
1.8. MEZHEPLERİN İMÂMET HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	49

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLEYNÎ'DE İMÂMET VE İMÂMIN NİTELİKLERİ

2.1. İMÂMET KAVRAMI	52
2.2. İMÂMETİN KUR'ANÎ TEMELLERİ	57
2.3. İMÂMIN GEREKLİLİĞİ.....	64
2.3. İMÂM İMGESİ VE NİTELİKLERİ	76

SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA	98
ÖZGEÇMİŞ.....	103

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLK DÖNEM Şİİ KAYNAKLARDA İMÂMIN NİTELİKLERİ: KÜLEYNÎ
ÖRNEĞİ

Büşra GÜNSÜZ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hanifi ŞAHİN

2019, 103 sayfa

Jüri: Doç.Dr. Hanifi ŞAHİN (Danışman)

Prof. Dr. M. Zeki İŞCAN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SEVER

Bu çalışma, Şiî hadis tarihinin erken döneminde yaşamış olan Küleynî ve onun Şiîler için en muteber kabul edilen hadis kitabı *el-Kaî*'nin “imâmet” algısı üzerine yapılmıştır.

Tezimiz giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, ilgili eser ve müellifin Şiî dünyasındaki yerine ve önemine dair görüşlere yer verilmiştir. Burada ayrıca müellifin doğumu, gençliği, eğitim ve yaşadığı dönemin sosyolojik yapısı incelenmiştir. Şiî düşüncesinde imâmeti incelediğimiz Birinci Bölümde: imâmet kavramı ve kullanım alanları, imâmetin Hz. Ali ile ilgisi, tarihi ve delillendirme süreci, imâmetin önemi, on iki imâm, ric'at ve gaybet sürecinde imâmet, mezheplerin bu konudaki inancı ele alınmıştır. İkinci Bölümde Küleynî'nin *el-Kaî* isimli eserinde imâm, imâmet ve bu konunun önemi, nitelikleri eserden hareketle incelenmiştir. Ulaşılan sonuçlar sonuç kısmında ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İmâm, İmâmet, Küleynî, el-Kaî, Şiî, İmâmiyye.

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

**QUALITIES OF İMÂM IN EARLY SOURCES OF SHIA QULEYNI AS
EXAMPLE**

Büşra GÜNSÜZ

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Hanifi ŞAHİN

2019, 103 Pages

Jury: Assoc. Prof. Dr. Hanifi ŞAHİN (Advisor)

Prof. Dr. M. Zeki İŞCAN

Assist. Prof. Dr. Mehmet SEVER

This study aims to investigate Quleyni who lived in the early periods of Shia’s history of hadith and the perception of “imamate” in his hadith book “*el-Kâfi*” which is regarded as the most respected work of him by the shiites.

This thesis consists of introduction, two chapters, and conclusion. In the introductory chapter, the remarks of Scholars are given place in order for a better understanding of how significant the related work and author are for Shia World.

The introductory chapter includes the birth and youth of the author, the education he took and the sociological structure in his era. In First Chapter in which we analyze the imamate in Shiaic thinking, the concept of imamate and the fields of usage, the relation between imamate and Ali, the history and documentation process of imamate, the importance of imamate, twelvers, imamate during the retreat and occultation periods, beliefs of the sects on this subject, and some examples about imamate lastly are presented. And in Second Chapter, the concepts of imâm and imamate in the work “*el Kâfi*” by Quleyni and the signifigance of these subjects with reference to this work are examined. The results obtained are stated in the conclusion chapter.

Keywords: Imâm, Imamate, Quleyni, el Kâfi, Shia, Imamiyyah.

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: Aleyhisselam
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Edt.	: Editör
H./h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
ss.	: Sayfalar arası
thk.	: Tahkik eden
ty.	: Tarih yok
vb.	: Ve benzeri
y.	: Yayın evi
yy.	: Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

Mezheplerin ortaya çıkmasından itibaren çoğu zaman siyasî, fikrî ayrılıklar yaşanmış ve yaşanan bu ayrılıklar olumlu ya da olumsuz içinde bulunduğu topluma nüfuz etmiştir. Bu sebeple erken dönemlerde ele alınan eserlerde insanların çağa tanıklığını görmenin yanı sıra, o çağa nasıl katkıda bulunduklarını ve yazdıkları eserlerle çoğu zaman zihinlere kazındığını görmek mümkündür.

Bir dinin mümini olmanın ötesinde bir mezhebi benimsemek her ne kadar birbirini besleyen iki unsur olsa da zaman zaman mezhebî taassubun, dini gölgelediğine şahit olmaktayız. Çünkü mezhebi oluşturan ana etkenler takipçileri tarafından istenildiği şekilde yönlendirilebilmekte, bazen öteki olarak görülen diğerini tekfir edebilme zaafını da beraberinde getirmektedir. Oysa dinin yorumu olan mezheplerin her birini birer zenginlik olarak algılamamız daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Şîilik, birçok orijinal teoriyi içinde bulunduran oldukça geniş kapsamlı bir mezheptir. İsimlendirilmesi, doğuşu, teşekkül süreci, alt fırkaları ve görüşleriyle dikkat çekmektedir. Bu görüşlerden birisi de şüphesiz Şîiliğin iman esasları arasında yer alan “imâmet”tir. İmâmeti anlamaksızın Şîî mezhebini anlamak mümkün değildir. Tarihi süreçlerden yeterince etkilenen imâmet teorisi, beraberinde birçok inanın doğmasına da öncülük etmiştir. Şîiliğe göre tam bir iman: imâma inanmakla mümkündür ve imâm vasî olup; her çağda bulunması gerekmektedir.

İmâmet teorisini ele alma sebebimiz, bu kavram anlaşıldığı takdirde ilgili mezhebi çok daha iyi tanıyacağımız ve objektifliğimize katkı saylayacağına olan inancımızdır. İmâmet gibi oldukça önemli olan bir kavramın anlaşılmasına ufak da olsa katkı yapabilirsek çalışmamız hedefine ulaşmış olacaktır.

Tezimiz, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Konuların ele alınış biçimleri şöyledir:

Giriş bölümünde, imâmet kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için eser hakkında bilgi verip, bu eserin önemine değindik. Sonrasında eserin Şîî dünyasındaki önemi ve yerine baktık. Giriş bölümünde ayrıca Küleynî’nin doğumunu, gençliğini, ilmi hayatını ve yaşadığı dönemin sosyopolitik ortamını Şîî kaynaklardan istifadeyle ele aldık.

Şîî dünyasında “imâmet” inancına değindiğimiz Birinci Bölümde daha çok güncel kaynaklar kullanarak, bu inancın ilgili olduğu ana konular hakkında detaylar vermeye çalıştık.

Son olarak Küleynî'nin imâm ve imâmet algısına değindiğimiz İkinci Bölümde doğrudan eserden bilgiler sunduk.

Tez seçimimde ve araştırmam boyunca yardımlarını eksik etmeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Hanifi ŞAHİN hocama, tez jürisinde yer alan ve fikirleriyle çalışmayı kıymetli kılan hocalarım Prof. Dr. M. Zeki İŞCAN'a ve Dr. Öğr. Ü. Mehmet SEVER'e, desteklerini eksik etmeyen aileme, tezimin tüm aşamalarında kapısını çaldığım sevgili arkadaşım Şeyma AYDIN'a teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum-2019

Büşra GÜNSÜZ

GİRİŞ

İmâmet: Şîilikte, din ve dünya işlerinin genel yöneticiliğidir. İmâmetin varlığı nübüvvete kadar ulaşarak: ahdi korumak, emanete sahip çıkmak ve risaleti ayakta tutmak demektir. Bu konuda nübüvvete delil olarak sunulan ne varsa bunları imâmet için de söylemek –nebîlere has kılınmış vahiy hariç- doğrudur. Delillere gelince: Şîi düşüncede nass olarak, mütevatir kabul edilen Gadir-hum hadisi, Hz. Peygamber’in Hz. Ali için söylediği ve müttefikun aleyh olarak görülen rivayetler zikredilir. Diğer delillere baktığımızda imâmet: doğru yol üzere olmak ve esenliğin gelişmesi için, ilim ve hikmetin önceliği imâmete bağlı olduğu için şart olup; imâmların hadislerinin ve onların sünnetlerinin varlığı, Hz. Peygamber’in konuşmalarında imâmete yaptığı vurgular, imâmların yüce soyu ve mucize de getirilen delillerdendir.¹

Şii İmâmî düşüncede imâmet: seçimle ya da kişide bulunan vasıflarla değil şahsın vasiyetle belirlenmesiyle bilinir. Nasıl ki Hz. Peygamber Ali’yi imâm olarak tayin ettiyse o da kendisinden sonra gelecek imâmı Nebî’den aldığı vasiyetle tayin etmiştir. Tayin edilen kişiler *vasîler* olarak adlandırılmıştır. Buna en büyük delil “Ben kimin mevlasıysam Ali’de onun mevlasıdır” şeklindeki rivayetidir. İmâmlar hatadan korunmuş olmanın yanı sıra, kanun koymada ve şeriatte kâmil yöneticilerdir. İmâmların varlığı şeriatin açıklanması ve onun muhafazası için zorunludur. Yine şeriatî yok olmaktan, tahrif edilmekten korumak için de imâmet gereklidir.²

İmâmî telakkide imâmet: nübüvvetin tabîî uzantısı ve risaletin devamının ayrılmaz bir parçasıdır. Böylece imâmet, Ahbârî ve Usûlî Şîiler tarafından dinin bir rûknü olarak kabul edilerek onun gerekliliği konusunda Kur’an, sünnet, akıl vb. deliller getirilmiştir. Bu konuda en çok başvuru Hz. Peygamber’e nispet ettikleri “Kim zamanın imâmını tanımadan ölürse o, cahiliye ölümü üzerine ölür” şeklindeki rivayettir. Sonrasında Ehl-i Beyt imâmları Hz. Peygamber’in emirlerini yürütmüşler ve imâmete inanılması gerektiğinde ısrar etmişlerdir.³

¹ Bkz. Taberî, Ebî Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Rüstem, *Delâil’ul-İmâme*, thk. Kısmu’d-Dirasat’ül İslâmiyye, Müesseset’ül-Ba’s, Kum 1413, 17-28.

² Hüseyin Ali Hamd, *Kamûs’ul-Mezahib ve’l-Edyan*, Mektebet’ül-Mühtedîn, Beyrut 1419, 11-12.

³ Ebû Hamza Semali, *Tefsîru Ebî Hamza*, thk. Abdurrezzak Muhammed Hüseyin, Defter-u Neşr’ul-Hadî, Kum 1487, 80.

İmâmet, ilk dönem örneklerine bakıldığında -bize sunmuş olduğu klasik liderlik vasfının yanı sıra- İmâmîler için dinî temsil boyutunda önemli yer tutmuş ve zamanla daha da içselleştirilerek bugünkü boyuta ulaşmıştır.

I. METOD

Üzerine çalıştığımız eserin sekiz cilt olması ve kavramın birçok konuda terim anlamından farklı olarak yer alması konuyu incelememizi zorlaştırmıştır. Bundan dolayı, terim anlamı dışında “imâm” ile ilgili olan rivayetlere sadece birkaç örnek vermekle yetindik.

Rivayetlerde yer alan kavram özelinde çalışarak parçadan bütüne doğru olan tümevarım metodunu kullandık. Ele aldığımız kavramları ilgili rivayetlerden olduğu gibi aktararak, yazılışındaki amacı korumaya çalıştık. Sade bir üslup kullanarak, objektif bir biçimde konuyu aktarmaya gayret gösterdik. Kitapta bulunan hadislerde ravi zincirine, konumuz dışı olduğu için dikkat etmeden, metne odaklanarak konumuzu tamamladık. Ancak ilgili olduğu takdirde senetteki imâmlara dikkat ederek, bunları da yer yer aktardık. Eseri incelerken birebir müellifin basılmış eserinden faydalandık. Gerek konuyla ilgili, gerekse konu etrafında lüzumlu olan araştırmalar yaparak veri topladık. Küleynî ve *el-Kâfi* hakkında bilgileri aktarırken klasik Şîî âlimlerin kitaplarının yanı sıra güncel makale, kitap ve tezlerden de faydalanmaya çalıştık.

Çalışmanın odak noktasını Küleynî’nin imam ve imamın nitelikleri oluşturmaktadır. Şahıs merkezli bir araştırma olduğu için “şahıs üzerinde derinleşme”, “doküman analizi ve belge tarama” metodu kullanılmıştır

Küleynî’nin yaşadığı dönemde İslâmi ilimlerin hâkim dili Arapça olduğu için çalışmanın kaynak dili Arapçadır. Muahhar dönemde konuyla ilgili yazılmış çok sayıda Farsça kaynak olmasına karşın, ilk dönem kaynakları olması nedeniyle, Arapça kaynaklar yoğun olarak kullanılmıştır. Ayrıca ihtiyaç halinde Türkçe eserlere de bakılmıştır. Araştırmada ele alınan son kitap “*Ravda*”da, müellifin bab başlığı yerine bazı başlıklar altında uzun metinlere yer vermesi sebebiyle imâmet kavramını öncelediğimizi belirtelim. Tezimiz her ne kadar Küleynî örneği olsa da konunun daha iyi anlaşılması açısından farklı kaynaklardan da istifade edilerek imâmet konusu

aktarılmış; ancak son bölümde sadece Küleynî'nin *el-Kâfî*'si esas alınarak konu derinlemesine işlenmiştir.

II. KAYNAKLAR

İmâmet kavramının Şîî dünyasındaki yerini ortaya koyarken yazılan dinî nitelikli kitapların yanı sıra tarihî ve dönemin özünü yansıtan edebî metinlere varıncaya kadar farklı kulvardaki literatüre ulaşmak oldukça önemlidir. Nitekim aynı dinin müminleri paylaştığı birçok temel inancın yanında aynı kelimelere sahip, yani aynı dünya görüşüne sahiptir. Ve kelimelerin insanlar üzerinde yadsınamaz bir güce sahip olduğu aşîkârdır. "...kim ne derse desin, sözcük ve fikirler dünyayı değiştirebilecek güce sahiptir."⁴ İnsanlar kelimelere yüklediği güç oranında birbirinden ayrılırlar. İşte imâmet kavramı da inanç esası olmanın yanı sıra tam olarak böyledir. İmâmet, Ehl-i Sünnet ve diğer mezheplerde de kullanılmaktadır, ancak Şîîlerdeki kadar sahiplenilmiş, manevi anlamlar yüklenmiş bir kavram değildir. Bu kavram Şîî düşüncede net olarak ortaya çıktığından beri etrafında büyük bir kitlenin kümelenmesine imkan veren ve müntesiplerini konsolide eden bir güce de dönüşmüştür.

Çalışmamızın temel kaynağı, metotta da belirttiğimiz üzere, Küleynî'nin *el-Kâfî* adlı sekiz ciltli eseridir. Buna ek olarak Küleynî ile ilgili yapılan eski ve yeni bazı çalışmaları da inceledik. Bu bağlamda Ali en-Necaşî'nin, "*Ricalü'n-Necaşî*", Ebu'l-Kâsım el-Musevî el-Hûî, "*Mu'cemu Ricâli'l-Hadîs*", Salah Abd'ul-Fettah el-Halidî'nin, "*el-Küleynî Te'vilat'ul-Batiniyye lil-Ayat'il Kur'an'iyye fî'l-Kitabihi Usûl'il-Kâfî*" adlı eseri, *gibi rical kitaplarından*; Muhammed b. Abdullah Amr'ın, "*el-Küleynî ve Takririhu Akidete's-Şîati'l-İmâmiyye*" adlı eseri, Abdurrasul Gaffar, "*el-Küleynî ve'l-Kâfî*" gibi Küleynî üzerine yapılmış çağdaş çalışmalar örnek olarak verilebilir. Klasik eserlerden Küleynî'nin hayatı ve eğitimi hakkında istifade ederken, çağdaş kaynaklardan ise Küleynî ile ilgili her başlığa bakılmıştır.

İmâmet kavramını Şîî dünyada genel olarak ele alırken gaybet dönemi için, Muhammed b. Hasan et-Tûsî'nin "*Ricalü't-Tûsî*" ve "*Gaybe*" adlı eserlerine; Şeyh Sadûk'un "*Kemalu'd-Din*" gibi eserlere başvurduk. Mezheplere göre imâmeti

⁴ N. H. Kleinbaum, *Ölü Ozanlar Derneği*, Çev. : Gül Yılmaz, İstanbul 2003, 2. Baskı, Nokta Yayınları, 37.

incelerken İbn-i Haldûn'un "*Mukaddime*" adlı eserini kullandık. Çağdaş kaynaklarımız arasında ise Metin Bozan'ın *İmamiyye'nin İmamet Nazariyesinin Teşekkül Süreci*; Ahmed el-Kâtib'in "*Şîa'da Siyasal Düşüncenin Gelişimi*", Halil İbrahim Bulut'un "*Dünden Bugüne Siyasi-İtikâdi İslâm Mezhepleri Tarihi*" eserleri olmuştur. Son olarak bu konuyla ilgili *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*'nden (*DİA*) konumuzla ilgili maddeler bağlamında faydalandık.

III. ESERİN Şİİ DÜNYASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Küleynî'nin eserinin tam adı '*el-Kâfi fi'ilmî'd-din'dir*. İmâmiyye Şîası'nın dört temel hadis kitabı olan *Kütüb-i Erbaa'nın* ilki ve en önemlisidir.⁵ *el-Kâfi* 16199 hadis ile *Kütüb-i Erbaa'nın* en fazla hadis ihtiva eden kaynağıdır.⁶ Seyyid Sadr'a göre, *el-Kâfi*'deki rivâyet sayısı, Ehl-i sünnet'in altı kitabındaki toplam rivayet sayısından daha fazladır. Üstelik onlarda çok sayıda mükerrer hadis vardır.⁷ *el-Kâfi*, rivâyet sayısının çokluğu yanında diğer üç kitaptan önce telif edilmesinden dolayı Şîa'nın en önemli kaynağı olarak kabul edilir. Onda bulunan rivâyetlerin büyük çoğunluğunun senedi Cafer Sâdık'ta sona erer. Bunlardan daha az miktardakiler ise babası Muhammed Bâkır'a ulaşır. Yine az bir miktarı Hz. Ali'ye ulaşır. Nihâyet Hz. Peygamber'e ulaşanlar çok az sayıdadır.⁸

Kitabın adı On İkinci İmâm'ın bir sözüne dayandırılmaktadır. Rivayete göre eser kendisine sunulduğunda On İkinci İmâm kitabı överek "*Bu kitap, bizim Şîamız için kâfidir*" demiştir.⁹ Böylece eserin adı bizzat On İkinci İmâm tarafından konulmuştur. Bu, aynı zamanda eser için teşvikiyet oluşturmuş, bu sayede eser Şîi dünyasındaki yerini sağlamlaştırmıştır.

el-Kâfi, "Usûl", "Fürûu" ve "Ravda" isimli üç bölümden oluşur. Bu eserin genel olarak din ve mezhep esaslarını ilgilendiren rivayetlere hasredilen "*Usûl*" bölümü ile fikhî ve benzeri diğer konulara ağırlık verilen "*Fürûu*" kısmı müellifin bu bölümlerde nakledeceği hadislerin muhtevasını anlatan isimlendirmelerdir. Sonraki kitabı ise

⁵ İyas Üzümlü, "Kütüb-i Erbaa", *DİA*, İstanbul 2003, XXVII, 5-6.

⁶ Yusuf b. Ahmed Bâhrânî, *Lü'lüetü'l-Bahreyn fi'l-İcazati ve Teracimi Ricali'l-Hadis*, thk. Muhammed Sâdık Bahrû'l-Ulûm, Mektebetu Fahravi, yy. 1429, 376.

⁷ Mehmet Eren, "Muhammed Ebû Zehre'nin Küleynî'ye Yönelik Eleştirileri", *Marife*, sy. 3, 2008, 396.

⁸ Muhammed Ebû Zehre, *el-İmâm es-Sâdık*, yayın evi yok, ty, yy., 429.

⁹ Abdurrasul Gaffar, *el-Küleynî ve'l-Kâfi*, Muessesetu'n-Neşri'l-İslâmî, Kum 1416, 392.

“*Ravda*”dır. “*Usûl*” ve “*Fürûu*” kısımlarından sonra “*Ravda*” adı ilk bakışta, müellifin burada daha özel bir uygulamaya gittiği izlenimi vermektedir.¹⁰

İçerikleri incelendiğinde Küleynî, *el-Usûl’ü mine’l-Kâfi*’de akaid ve ahlakla ilgili rivayetleri bölümlere ayırarak sınıflandırmıştır. Bu bölüm şunlardan ibarettir: 1- Akıl ve Cehil kitabı, 2- İlmin Fazileti kitabı, 3- Tevhid kitabı, 4- Hüccet kitabı, 5- İman ve Küfr kitabı, 6- Dua kitabı, 7- Kur’an-ı Kerim’in Fazileti kitabı, 8- İşaret kitabı.¹¹

el-Fürûu mine’l-Kâfi bölümünde Küleynî, 24 başlık altında Kitab-ı Taharet, Kitab-ı Salât, Kitab-ı Siyam ve benzeri konuları toplamıştır. Bu bölüm, Ehl’i-Beyt fakihlerinin fikhî hükümleri elde etmek için başvurdukları önemli hadis kaynaklarından birisidir. Bu bölüm altı ciltten oluşmaktadır.

Ravdatu’l-Kâfi’ye gelince, Küleynî bu bölümde değişik konularla ilgili rivayetlere yer vermiştir. Bu bölümde, Hz. Peygamber’in sireti, kısas-ı enbiya, Müslümanların hakları gibi çeşitli konular yer almıştır ve Arapçası bir cilttir.¹²

Eserin Şîî dünyasında çok büyük yerinin olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra yazıldığı tarih itibariyle de çağa tanıklık etmesi açısından önemlidir. *el-Kâfi*, Büveyhîler’in iktidara gelişi öncesinde İmâmî doktrinin sistematik öğretisini sunar.¹³ *el-Kâfi*’nin diğer bir özelliği de, On İkinci İmâm’ın özel naiplerinin zamanında yazılmasıdır. Küleynî, tıpkı bu naip/şefirler gibi Bağdat’ta ikamet ediyordu. Doğal olarak o da diğer Ehl-i Beyt izcileri gibi bu naipleriyle irtibat içerisindeydi. Bu yüzden *el-Kâfi*’yi yazdığı müddet içerisinde hadisleri ona sunup, sahih olup olmadıkları hakkında onların görüşlerini alma ihtimali söz konusudur. Ancak ifade edilmelidir ki, *el-Kâfi*’deki hadislerinin naiplere sunulduğuna veya naiplerin bu hadisleri On İkinci İmâm’a sunduklarına dair elimizde kesin bir delil yoktur.¹⁴

el-Kâfi, Müslümanların günlük yaşantısına uygulanabilecek her türlü fikhî konuların yanı sıra imâmetin kaynakları ve mahiyeti gibi, bu kitaplarında bizatihi tertipleri okuyucunun çıkarması gereken derslere de işaret eder. Mesela her bir babın

¹⁰ Bekir Kuzudışlı, “Küleynî’nin *el-Kâfi*’sinde Ravza Bölümü ve Etrafındaki Tartışmalar”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 39, 2018, 150.

¹¹ Detay için bkz. Küleynî, *Usûl-ü mine’l-Kâfi*, I, 2.

¹² Abdullah Turan- Seccat Karakuş, “Giriş”, Küleynî, *Usûl-u Kâfi*, Al-i Taha Yayıncılık, İstanbul ty., I, 55.

¹³ Cemil Hakyemez, *Şîa’da Gaybet İnancı ve Gaip On İkinci İmâm el-Mehdî*, İsam Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2017, 19.

¹⁴ Turan-Karakuş, “Giriş”, I, 56.

başlığı, içerdiği rivayetleri okuyucunun nasıl anlaması gerektiğine cevap verir. Özetle müellif, kitabın şerh etme işini yine kitabına tevdi etmiştir.¹⁵ Babların birçoğu, altında verdiği rivayetlerin ve müellifin vermek istediği mesajı barındırır niteliktedir.

el-Kâfi'nin yazılışından bu yana on bir asrı aşkın zaman geçmesine ve bu süre zarfında büyük Ehl-i Beyt âlimleri ve ilmî çevrelerince birçok kaynak hadis kitabı yazılmasına rağmen bu kitap ağırlığını korumuş, günümüzde de İmâmiyye Şiîliği için Kur'an-ı Kerim'den sonra en muteber ve en önemli dini kaynak olma vasfını sürdürmektedir.¹⁶

Küleynî, hacimli eseri *el-Kâfi fî ilmi'd-dîn*'i, İslâm'ın gerçek bilgisine sahip âlimleri bulamayan ve Hz. Peygamber ile imâmlardan nakledilen karışık rivayetleri birbirinden ayıracak durumda olmayan Şiîler için kaynak olmak üzere ortaya koymuştur. Küleynî bu bilgi eksikliğinin, âlimlerin yalnızca “doğru bilgi ve anlayışla Kur'an ve Hz. Peygamber'in Sünnet'ine” başvurmadaki isteksizliğinden kaynaklandığını söyler. Onlar bunun yerine kör taklide, ulaşabildikleri en iyi hüküm olarak gördükleri şeylere (istihsân) ve mesnetsiz yorumlara (te'vil) tâbi olmuşlardır.¹⁷

el-Kâfi ile ilgili önemli bir bilgiyi daha aktarmak durumundayız. Eserini telif ederken nasıl bir metot uygulayacağını, hadisleri kabulde hangi şartlara riayet edeceğini belirtmeyen Küleynî, Şiî ricaline dair kitaplarda olumsuz nitelikleriyle tanıtılan ravilerden de hadis aldığı, hadislerin sıhhatinin Kur'an'la ölçülmesi gerektiğini söylemesine rağmen bu şarta uymadığı, kendilerinden nakilde bulunduğu ravilerin Şiî olmasına ve rivayetlerinin diğer hadis mecmualarında yer almamasına özen gösterdiği anlaşılmaktadır. Bazı bölümlerde mevcut rivayetlerin konu başlığı ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Eserde imâmların bir kısım fetvaları da yer almaktadır.¹⁸

Ehl-i Sünnet anlayışında olduğu gibi sünneti, Kur'an'dan sonra dinin ikinci kaynağı sayan Şîa, *Kütüb-i Erbaa*'yı ve öncelikle *el-Kâfi*'yi hadis ilminden başka tefsir, fıkıh ve kelam sahalarında da temel başvuru kaynağı olarak kabul etmiş ve kullanmıştır. Bu nedenle İmâmiyye Şîası'nın, inanç, ibadet, dini düşünce ve fikir esaslarını büyük

¹⁵ Jonathan A.C. Brown, “Şîa'da Hadis”, *Şîa'nın Hadis Anlayışı Üzerine İncelemeler* (Çev. : Macit Karagözlü, M. Enes Topgöl), Klasik Yayınları, İstanbul 2013, 19.

¹⁶ Turan-Karakuş, “Giriş”, I, 56.

¹⁷ *Şîa'nın Hadis Anlayışı Üzerine İncelemeler*, 18-19.

¹⁸ Eserin önemi için bkz. M. Cemal Sofuoğlu, “el-Kâfi”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 148.

ölçüde bu eserde yer alan rivayetlerin şekillendirdiğini söylemek mümkündür.¹⁹ Eser içeriği bakımından insanların her alanda ihtiyaç duyacağı konuları cevaplandırmaya yetecek iddiasındadır.

Şeyh Tûsî (ö. 460/1067) *Rical* kitabında şöyle der: “Ebu Cafer künyeli Muhammed b. Yakub Küleynî, çok kıymetli bir hadis âlimidir ve *el-Kâfî* kitabı ile bilinmektedir.”²⁰ Şîa’nın *Rical* âlimlerinden Necaşî (ö. 450/1058) şöyle der: “Küleynî Rey şehrinde kendi döneminin Şîî âlimi ve şeyhi olmakla birlikte hadis ilminde ve hadis kaydetmede en güvenilirlerindendi. En önemli kitabı *el-Kaî*’yi yirmi yılda yazmıştır.”²¹

Salah Abdul Fettah el-Halidî *el-Kâfî* üzerine yazdığı bir kitapta Küleynî’nin öneminden şöyle bahsetmektedir: “Küleynî’nin ve onun eseri “*el-Kâfî*” kitabının İsnâaşeriyye mezhebi mensuplarınca büyük önemi vardır. Sebeplerine gelince: Küleynî’nin Suferaî erbaâ zamanında yaşaması, el-Hasan el-Askerî’yi görmesi, ona İslâm’ın rehberi, dürüst şeyh unvanlarının verilmesi, tüm insanların kabul ettiği ulemânın şeyhi olması, imâmın olmadığı zaman mezhebi yayma görevini üstlenmiş olması. Muhammed Tâki el-Meclisi bu konuda şöyle demiştir: “Doğruyu söylemek gerekirse onda gördüğümüzü diğer bilim adamlarımızda hiç görmedik. Söylediklerinden hep emin olurdu ve yazdıklarını hep düzenli bir şekilde yazardı. Ayrıca Allah tarafından ona yardım edildiği bilinirdi”. En-Nisaburi şöyle demiştir: “İslâm’ın güveni, bilim adamlarının örneği, işini eksiksiz tamamlayan imâmın elçileri varken sünneti ve eserleri toplayan ve üçüncü yüzyılların başında Ehl-i Beyt’in tarikatını ihya eden şeyh Ebû Ca’fer Muhammed Ya’kub el-Küleynî er-Razî’dir.”²²

Küleynî’nin *el-Kâfî*’si Gaybet-i Suğra (260-329) döneminde yazıldı. Bu eserde Hz. Peygamber için yazılanlar başka kaynaklarda olmayacak kadar kıymetli kabul edilmiştir. Bu konuda Seyyid el-Muhakkik Abbas el-Kummî (ö. 1359/1941) şöyle

¹⁹ Hasan Cirit, “Buharî’nin el-Câmi’u’s-Sahîh ile Küleynî’nin el-Kâfî Adlı Eserlerinin Hadis Literatüründeki Yeri ve Önemi”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ‘Elmi Mecmuası*, sy. 1, 2005, 217.

²⁰ et-Tûsî, Muhammed b. Hasan, *Rical-ü Tûsî*, thk. Cevad İsfahani, Müesseset-ün Neşr’il-İslâmî, Kum 1373, 649.

²¹ en-Necaşî, Ebû’l-Abbas Ahmed b. Ali el-Esedî Kufî, *Rical’ün-Necaşî*, thk. Seyyid Musa eş-Şebîrî, Müesseset-ün Neşr’il-İslâmî, Kum 1318, 7.baskı, 377.

²² Muhammed b. Abdullah Amr, *el-Küleynî ve Takririhî Akidetü’s-Şîa’tü’l-İmâmiyye*, Merkezü’l-Asri’d-Dirasetil İstiraticeti ve’l-Müstakbeliyyeti, Mekke 1433, 16.

demoştur: “el-Kâfi kitabı, İslâmî kitapların en önemlisi ve İmâmiyye’nin en büyük eseridir, onun İmâmiyye’de bir benzeri yoktur.”²³

Ahbârî ve Usûlî Ulemânın Esere Yaklaşımına atıf yapmak yerinde olacaktır. İlk dönemdeki âlimlerin neredeyse tamamı aklî istinbat kurallarına ve içtihadı karşı çıkıp, ahbârın yeterli olduğunu savunmuşlardır. Bununla birlikte imâmların dönemine yakın olmaları ve Şîa’nın içtihat anlayışının o ana kadar sistematik olarak ortaya çıkmaması sebebiyle, Ehl-i Sünnet’in içtihadı benimsemesine karşı; bir reaksiyon olarak ilk içtihadı karşı çıkanlar Küleynî ve Sadûk gibi âlimlerdir.²⁴

Bu asırdaki ulemâ, sadece ahbâr nakliyle meşgul olup, bütün meselelerin cevabının imâmların rivayetlerinde bulunduğunu düşünmeleri sebebiyle *muhaddis*, *ashâbu’l-hadis* ve *ehlü’l-hadis* gibi ıstılahlarla isimlendirilmişlerdir. Usûlîler bu sebepten söz konusu âlimlerin muhaddis olduklarını ve onlar için Ahbârî tabirinin kullanılmasının mümkün olmadığını ifade etmişlerdir; fakat bu görüşün isabetsizliği ortadadır; çünkü On İkinci İmâm’ın gaybetinden sonra yapılacak olan ilk iş, dağınık bir şekilde olan imâmların ahbârının toplanmasıdır. Böylece o dönemin ulemâsı, mesailerinin büyük bir kısmını bu işe hasrettiler. İşte ilk dönemde muhaddis olarak zikredilen bu şahıslar, daha sonra Ahbârî kavramıyla isimlendirilmişlerdir. Mesela Küleynî ve Sadûk kitaplarında kullandıkları metodu Ahbârî fıkıhındaki gibi belirli bölümlere göre tasnif etmelerinden dolayı değil; aklî delillerden uzak durmaları nedeniyle Ahbârî olarak isimlendirilmişlerdir.²⁵ Küleynî’nin daha sonraki nesillere aktardığı rivayetler, o döneme kadarki bakış açısını yansıtmaktadır. Klasik dönem Şîa anlayışını *el-Kafi*’de bütün ayrıntıları ile bulmak mümkündür.²⁶

Ahbârî ekolüne mensup âlimler Kütüb-i Erbaa’daki hadislerin tamamıyla sahih olduğunu düşünmüş, rivayetler arasındaki çelişkilerin, haberlerin masum imâmın sözü olmamasından değil, takıyye gereği farklı söylenmesinden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Ancak usûlî fakihler söz konusu eserlerde yer alan rivayetler arasında sahih olmayanların bulunduğunu, kitapları derleyen müelliflerin eserlerinin

²³ Abdullah Amr, 17.

²⁴ Mazlum Uyar, *İmâmiyye Şîasın’da Düşünce Ekolleri Ahbârîlik*, Ayışığı Yayınları, İstanbul 2000, 69.

²⁵ Uyar, 76.

²⁶ Hasan Onat, “Şîa İmâmet Nazariyesi (Küleynî, Kummî ve Tûsî’nin Görüşleri Çerçevesinde)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXII, 1992, 110.

mukaddimelerinde bunu açıkladığını, dolayısıyla rivayetlerin belli ölçüler çerçevesinde değerlendirilmesinin gerektiğini belirtmişlerdir.²⁷

Bilindiği gibi günümüz İmâmiyye âlimleri arasında *Ahbârîler*'in değil *Usûlîler*'in metodu hâkimdir. *Usulî* metodun anlaşılması için rivâyetlerin senet ve metin yönünden doğruluğunun araştırılması gerekmektedir. Ayrıca haberlerin muhtevası imâmlardan nakledilenin meşhur bilgilere, Kur'ân'dan ve Sünnet'ten belirlenip kabul edilen prensiplere göre değerlendirilmelidir. O halde *el-Kâfî*'deki rivayetlerin sahih olup olmadıklarının araştırılması ve bu araştırma neticesinde onlar için *sahih*, *hasen*, *zayıf* ve *mevzu* (uydurma) gibi hükümler verilmesi ilmi metoda uygun bir yöntemdir.²⁸

Küleynî'nin eseri hakkındaki değerlendirmeler bir tarafa o, böyle bir karışıklık döneminde derli toplu bir ahbâr külliyyatı ortaya koyması bakımından, Şîî düşünce tarihinde en önemli âlimlerden birisi olarak kabul edilmelidir. Bu sebepten Usûlî âlimler, kendisi Ahbârî olmasına rağmen üstlenmiş olduğu bu tarihi misyon sebebiyle, onu tenkitte oldukça temkinli davranışlar ve onun tarihteki yerini teslim etmişlerdir. Şîa'ya göre Küleynî, bir bakıma imâmların zamanındaki muhaddislerin fonksiyonunu üstlenmiş ve dört yüz usulün müelliflerinin başlattığı işi devam ettirmiştir. O, kendi zamanındaki insanların cehaletinden ve karışıklık ortamından şikâyetle bulunarak, rivayetlerdeki ihtilafın artması sebebiyle, gerçek olanlarını olmayanlarından ayırmanın zorluğunu ifade etmiş ve Şîî cemaatinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek nispette, dini ilimlerin bütün fenlerini kapsayan bir kitaba olan zarureten dolayı söz konusu eseri te'lif ettiğini belirtmiştir.²⁹ Küleynî'nin–zikredildiği üzere– ilk dönem âlimlerinden olması ve eserin On İkinci İmâm'a sunulmuş olma iddiası kanaatimizce iki ekol arasında da yerini sağlamlaştırmaktadır.

İmâmiyye'nin elinde en temel dayanakları olan *el-Kâfî* ile diğer kaynaklarda geçen imâmlara ait *ahbâr* bulunmaktadır. *Kütüb-i Erbaa*'daki *ahbâr* ise Ahbârîler nezdinde haber-i vâhid bile olsalar kat'idir; zira onlar için yegâne ölçü bunların mâsum imâmlara ait olmasıdır. Ancak *Kütüb-i Erbaa*' rivayetlerinin kat'i olduğu konusunda Usûlîler'in farklı düşündüğünü biliyoruz. Usûlîler'e göre son tahlilde bunlar âhâd haberlerdir ve zan ifade ederler. O hâlde âhâd haberler itikatta kullanılmadığı gibi

²⁷ Üzümlü, "Kütüb-i Erbaa", *DİA*, XXVII, 5-6.

²⁸ Eren, "Muhammed Ebû Zehre'nin Küleynî'ye Yönelik Eleştirileri", 372.

²⁹ Uyar, 61.

“karinelerle desteklenmedikçe” fûrû-i fıkıhta da kullanılmaz.³⁰ Bu iki görüş arasındaki açık farktan da anlaşılacağı üzere *el-Kâfî*, Usûlîler’e göre ancak belli şartlara uyduktan sonra kullanılabilir.

Usûlî düşüncüyü temsil eden Şîî ulemânın meydana getirdiği dini hiyerarşinin merkezi noktasını, *merci-i taklid* müessesesi teşkil ediyordu. Tüm ulemânın en bilgisine (a’lem) bu ad verilmiştir. Bunun da ötesinde merci-i taklid, içtihadı en iyi bir şekilde uygulamak üzere yetişmiş olan kimse demektir. Bu makamın elde edilmesi, ne tayin ne de seçim yoluyla. Onun otoritesi, Şîa’nın genel kabulüyle destek bulur. Merci-i taklitlere, zamanlarının en büyük müçtehidleri olarak değişik isimler verilmiştir. Şîî ulemâ, bu müessesenin Küleynî’ye kadar uzandığını söylüyorsa da İmâmîyye düşüncesi bütünüyle ele alınıp incelendiğinde, söz konusu görüşün tutarsızlığı ortaya çıkar.³¹

IV. KÜLEYNÎ VE HAYATI

Şîa İmâmîyye şeyhlerinin büyüklerinden olan Küleynî’nin tam adı, Ebu Cafer Muhammed b. Yakub b. İshak el Küleynîdir.³² Büyük bir ihtimalle (265 879) yılında Rey ile Kum şehirleri arasındaki Küleyn köyünde ilimle uğraşan bir ailenin ferdi olarak doğdu.³³ Tarihçiler onun doğum tarihiyle ilgili net şeyler söylemek yerine tahmin yürütmektedirler. Buna göre o, Gaybet-i Suğra³⁴ döneminde Mu’temid Abbasî zamanında Hasan b. Ali el-Hadi el-Askerî’nin³⁵ (h. 260) ölümünden sonra doğmuştur. El-Amidî bu konuda şöyle der: “Okuduğum kadarıyla Küleynî’nin doğumunu tam olarak söyleyen kimse yoktur.” O halde Küleynî’nin hicri takvime göre üçüncü yüzyılın ikinci yarısı ve dördüncü yüzyılın ilk çeyreği arasında yaşadığı söylenebilir. Onun on

³⁰ İbrahim Kutluay, “Küleynî’nin el-Kâfî Adlı Eserinde Hz. Ali’yle İlgili Bazı Rivayetlerin Tenkit ve Değerlendirilmesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 2014, 38.

³¹ Uyar, 356.

³² Bkz. Ali en-Necaşi, *Ricalü’n-Necaşi*, thk. Muammer Cevad Naini, Dârü’l-Edva, Beyrut 1988, 2.Baskı, 290; Ebu’l-Kâsım Musevî el-Hûî, *Mu’cemu Ricâli’l-Hadîs*, XVIII, y.y. Beyrut 1989, IV, 50, Abdullah Amr, 55.Salah Abd’ul- Fettah el-Halidî, *el-Küleynî Te’vilat’ul-Batiniyye lil-Ayat’il Kur’an’iyye fi’l-Kitabihi Usûl’il-Kâfî*, Daru Ammar, Umman 2007, 9.

³³ Mustafa Öz, “Küleynî”, *DİA*, İstanbul 2002, XXVI, 538.

³⁴ Detay için bkz. et-Tûsî, Ebu Ca’fer Muhammed b. Hasan *Kitabü’l-Gaybe*; Küleynî, *Usûl-ü Kâfî*, I, 601-619.

³⁵ Detay için bkz. en-Nevbahtî, Hüseyin b. Musa, *Fıraku’s-Şîa*, Menşurat’ür-Rıda, Beyrut 1433, 149-151.

birinci imâm Muhammed b. el-Hasan el-Askerî hayatta iken yaşadığı tahmin edilmektedir.³⁶

Küleynî birçok lakapla şöhret bulmuştur. Her bir lakabı onun dürüstlüğüne, güvenilirliğine işaret etmektedir. Örnek olarak “büyük ravilerin dayanağı”, “İmâmın yerine mezhebi yayan”, “baş-ravi”, “ulemânın şeyhi”, “Şiîlerin şeyhi” ve “İslâm’ın güveni” gibi ifadeler verilebilir. Bu lakaplar Şiî ulemânın Küleynî’ye saygısını ve ona attığı değeri göstermektedir. Konuyla ilgili olarak El-Amidî şöyle demektedir: “İslâm’ın güveni (sikatü’l-islâm) hariç Küleynî’ye ilim adamları tarafından verilen lakapların ona saygı göstermek amaçlı verildiğini farz ediyorum, çünkü hiçbiri onun en değerli lakabı (İslâm’ın güveni) gibi olmaz, o lakap Küleynî’nin ilim adamlarında önemini ve ona duydukları hayranlıklarını kanıtlamıştır”³⁷

Onun meşhur lakaplarını incelediğimiz zaman lakaplarının birçoğunun yaşadığı yerlere binaen verildiği görülmektedir. Örneğin, Rey şehrine bağlı Küleyn köyünden olduğu için *Küleynî* olarak tanınmıştır. Bu köy şimdiki Rey şehrinin 38 km güney batısında olup Kum şehri yolunun 5 km. uzaklığında yer almaktadır. Yine kendisine, Rey ve Bağdat şehirlerinde kaldığı için, “Razî” ve “Bağdadî” lakapları da verilmiştir. *Silsilî* diye bir lakabının olduğu da kayıtlara geçmiştir.³⁸ El-Silsilî lakabını ise Kufe’deki “darbu’s-silsile”den aldığı söylenmektedir.³⁹

Küleynî’nin diğer lakapları ise, onun ilmî makamını ifade etmektedir. Onların en çok bilineni, ‘İslâm’ın güveniliri’ anlamına gelen ‘Sikatu’l-İslâm’ lakabıdır.⁴⁰ Bu lakap onun, hem bütün İslâm ümmeti içerisindeki mevkinin hem de hadis naklindeki doğruluk ve güvenilirliğini bildirmektedir.⁴¹

Yer verdiğimiz lakapları kadar meşhur olmayan diğer lakaplarıysa şunlardır: Mülâzu’l- Muhaddisîni’l-‘Izam, Kudvetu’l-Enâm, Mürûcu’l-Mezhebi fi Gaybeti’l-İmâm, Reîsu’l-Muhaddisîn, Seyhu Meşâyihî’l-A’lâm, Sadûk, Şeyhu’ş-Şîa/et-Taife/el-

³⁶ Abdullah Amr, 55.

³⁷ Abdullah Amr, 60.

³⁸ Vahdettin İnce, “Giriş”, Küleynî, *Usûl-i -Kâfi*, Dar’ul Hikem, II, İstanbul 2008, I, 4.

³⁹ Abdullah Amr, 55.

⁴⁰ Ahmed Emin, *Duha’l-İslâm*, III, Dar’ul-Kitab, 10. Baskı, Beyrut Yayın yılı yok, III, 267; Bâhrânî, 369.

⁴¹ Turan- Karakuş, “Giriş”, I, 48.

Muhaddisîn, Fahru’ş-Şîa/Tâcu’ş-Şerî’a, Kehfu’l-A’lâm, Emînu’l-İslâm/ Delîlu’l-A’lâm, eş-Şeyhu’l-Hâfız/Cüheynetü’l-Ahbâr.⁴²

Künyesine gelince: Muhammed b. Yakub Küleynî’nin Ehl-i Beyt Şîa’sının hadiste önde gelen iki büyük fakih ve muhaddisi, yani *Men Layehzuruhu’l-Fakih* adlı eserin müellifi Muhammed b. Hüseyin es-Sadûk (ö. 381/991) ve *et-Tehzib* ile *el-İstibsar*’ın müellifi Muhammed b. Hasan et-Tusî (ö. 460/1060) ile ismi aynıdır. Her üçünün de ismi “Muhammed”, künyeleri ise “Ebu Cafer”dir. Ama Küleynî’nin babasının adı Yakub, merhum Sadûk’un babasının adı Hüseyin ve Tusî’nin babasının adı Hasan’dır.⁴³ Yalnızca ünlü tarihçi İbnü’l- Esir yanılarak ‘*el-Kamil*’ adlı eserinde onun babasının adını “Ali” olarak yazmıştır.⁴⁴

Küleynî’nin hayatını incelediğimiz zaman onun ilim için sürekli hicret ettiğine ya da hadis aktarmak için çabaladığı bilgisine rastlarız. İçinde bulunduğu siyasi ortamın karışıklıkları ve Şîî literatürdeki takiiye anlayışı yüzünden gençliği ile ilgili pek az bilgiye rastlamaktayız. Nitekim Küleynî’nin evinin ilim ve âlimler meclisi olduğu⁴⁵ bu başlık bağlamında gözden kaçırılmamalıdır.

Küleynî’de ikamet eden babası Ya’kub b. İshak. Rey’in önde gelen âlimlerindendi.⁴⁶ Küleynî’nin babası faziletli bir şahsiyetti. Daha küçük yaştaki oğlunun talim ve terbiyesini bizzat kendisi üstlenmiş ve kendi örnek şahsiyeti ile ona İslâmî ahlak, edep ve erdemi öğretmiştir. Ya’kub b. İshak’ın kabri, İran’ın Hasanâbat İlçesi’nin yakınlarındaki Küleyn Kasabasında yer almaktadır. Küleynî’nin dayısı da büyük muhaddislerden ve Ehl-i Beyt âşıklarındandır. Dayısı onun talim ve terbiyesinde çok etkili olmuştur. ‘Allan’ adını taşıyan bu büyük zat (Küleynî’nin dayısı) hac seferinde Beytullah ziyaretine giderken şehit edilmiştir.⁴⁷ Âlim olarak anılan bir baba ve dayı muhtemeldir ki Küleynî’nin ilk hocalığını yapmış ve onun ileride Şîî ulemâdan sayılmasını sağlayacak önemli katkılarda bulunmuşlardır.

⁴² Rukiye Şengezer, *el-Küleynî ve el-Kâfî Adlı Eseri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, 17 (Zirikli, Hayrettin b. Mahmud b. Muhammed, *A’lam*, Daru İlmi’l-Melayin, Beyrut 1992, VII, 14.’den naklen)

⁴³ Turan- Karakuş, “Giriş”, I, 48.

⁴⁴ İbn’ül- Esir, *el-Kamil fit-Tarih*, thk. Ebu’l-Feda Abdullah Kadı, Dar’ul-Kitab’ul-İlmiyye, yy. 1407, VIII, 364.

⁴⁵ Abdurrasul Gaffar, 125-128.

⁴⁶ Öz, “Küleynî”, XXVI, 538.

⁴⁷ Turan- Karakuş, “Giriş”, I, 48-49.

Küleynî'nin hayatındaki en kritik noktanın, onun tahsil ve eğitimi tamamladığı yerler olduğu ifade edilmektedir. O hayatı boyunca muhaddisler ve ravilerden dersler almıştır.⁴⁸ Küleynî gençliğini değil; tüm ömrünü ilme adanmış bir biyografiye, dinamik bir hayata sahiptir.

İlköğrenimine kendi memleketinde başlayan Küleynî'nin daha sonra Rey şehrine hicret ettiğini görmekteyiz. Rey'in önde gelen âlimlerinden faydalanarak, çok itibar ettiği Nişâbur'un büyük âlimi Fazl b. Şâzân'ın görüş ve rivayetlerini dinledi.⁴⁹ Rey Şehri, o dönemde İran'ın kalbi konumundaydı. İsmailî, Şafîî, Hanefî ve Şîî mezheplerin fikri tartışmaları merkezi haline gelmişti. Küleynî, burada bu mekteplerle tanıştığı gibi, Şîa'yı asıl mahiyetinden saptıracak akımların olduğunu da fark etmişti. Küleynî, sapmayı engelleyecek yegâne yol olarak da Ehl-i Beyt'e dönmeyi, dağınık halde ve âlimlerin sinelerinde yer alan Ehl-i Beyt'in nurlu hadislerini bir araya getirip düzene koymayı, mümkün olduğu kadar onları toplumda yaymayı görmüştür. Dolayısıyla Küleynî, bu inişli-çıkışlı ve çekişmeli dönemde kendini Ehl-i Beyt'in hadislerini toplayıp düzenlemeye adanmış, bunun için de Ebu'l-Hasan Muhammed b. Esedî el-Kûfî gibi hadis âlimlerinin önünde diz çökerek hadis yazmaya, araştırmaya ve incelemeye koyulmuştur.⁵⁰

Aslında Küleynî'nin asrı, 'hadis asrı' olarak da adlandırılabilir. O dönemde hadis yazmak, okumak, ezberlemek için büyük bir hareketin başladığı söylenebilir. Küleynî çok iyi biliyordu ki, eğer Ehl-i Beytin hadis ve rivayetleri, sahih bir şekilde toplanarak düzenlenir ve bu karmaşık dönemden sağlıklı bir şekilde geçilirse, mektep, doğru bir şekilde ve aslından saptırılmadan sonraki nesillere ulaşacaktır. Bunun için onun yeni kurulan ve çok cazibeli olan Rey Şehri'ni terk ederek bu düşüncesini tahakkuk ettirmek açısından önemli bir merkez olabilecek Kum Şehri'ne hicret ettiğini görmekteyiz.⁵¹

Küleynî'nin, İmâmiyye rivayetlerini kendisine nakleden kişilerin Kum'un ileri gelen âlimleri olduğu dikkate alındığında, uzunca bir süre Kum'da kaldığı söylenebilir.⁵² Küleynî Kum'da eğitimine devam etti ve buradaki ulemâdan imâmlara

⁴⁸ Abdullah Amr, 57.

⁴⁹ Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîilik ve Kolları*, Ensar Yayınları, İstanbul 2011, 300.

⁵⁰ Turan- Karakuş, "Giriş", I, 49.

⁵¹ Turan-Karakuş, 50.

⁵² Öz, "Küleynî", XXVI, 538.

ait ahbarı tahsil etti.⁵³ O dönem Kum kenti meşhur muhaddislerin yaşadığı bir yerdi. Ehl-i Beyt'e olan aşkı, hiç kimseden saklı olmayan Ahmed b. Muhammed b. İsa Eş'arî, bunların başında gelmekteydi. Küleynî bu büyük zatın yanı sıra "Muallim" adıyla bilinen başka bir âlimden de istifade etmiştir. Yine Küleynî bütün tarihçilerin saygıyla andığı ve İmâm Hasan Askerî'nin yarenlerinden sayılan Abdullah b. Cafer Himyerî'den de faydalanmıştır. Kum şehrinden sonra Küleynî'nin köy köy bütün İran ve Irak'ı dolaştığı, sonrasında Kufe'ye hicret ettiği belirtilmektedir.⁵⁴

Memleketinde, Ehl-i Beyt mektebine mensup birçok âlim ve muhaddisten hadis rivayet ederek tahsil hayatına başlayan Küleynî, muhtemelen IV. (X.) yüzyılın başlarında bilgisini arttırmak amacıyla Bağdat'a giderek burada Dicle'nin batı yakasında, Kılfe Kapısı bölgesindeki Derbüssilsile'ye yerleşmiştir.⁵⁵ Abbâsî Halifesi Muktedir-Billah devrinde İmâmiyye fırkasının ilmî başkanlığını yapmıştır.⁵⁶

Küleynî'nin ilim hicretlerinin çokluğuna binaen hocalarının sayısının da fazla olduğu tahmin edilebilir. Birçok hoca ile ilgili belirsizlik söz konusudur. Hocaların bilinenlerin çoğuna *el-Kâfî* kitabında bir ya da iki kere değinilirken geri kalan 51 kişiye, kitabın hiçbir yerinde değinilmemiştir. Bu bilgiler muahhar kaynaklarda yer almıştır. Bu konuda el-Amidî: "Küleynî'nin şeyhlerinin nasıl hesaplandığını bilmiyorum." demiştir.⁵⁷

Ulaşabildiğimiz kadarıyla onun hocaları ve talebelerini zikredeceğiz. Küleynî'nin, doğduğu köy Küleyn'de başlayan ilmî yolculuğundan sonra ona önderlik etmiş olan hocalarından bazıları aşağıdaki gibidir:⁵⁸

1. Ali b. İbrahim-i Kummi (ö. 306)
2. Ahmed b. İdris bin Ahmed el-Aş'ari
3. Ahmed b. Ümeyye
4. Ahmed b. Muhammed b. Said b. Abdurrahman el-Hemedanî, İbni Ukde olarak bilinir (ö. 333)

⁵³ Halil İbrahim Bulut, "İlk Dönem İmâmî Kaynaklarda Gaybet Anlayışı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, 2004, 53.

⁵⁴ Turan- Karakuş, "Giriş", I, 50-51.

⁵⁵ Cirit, "Buharî'nin el-Câmi'u's-Sahîh ile Küleynî'nin el-Kâfî Adlı Eserlerinin Hadis Literatüründeki Yeri ve Önemi", 213.

⁵⁶ Bulut, "İlk Dönem İmâmî Kaynaklarda Gaybet Anlayışı", 54.

⁵⁷ Abdullah Amr, 57.

⁵⁸ Detaylı bilgi için bkz: Turan- Karakuş, "Giriş", I, 51-52; İnce, "Giriş", I, 4-5.

5. Ahmed b. Muhammed b. İsa bin Abdullah b. Sa'd bin Malik b. el-Ahvas el-Aş'ari, el Kummî (ö. 300)
6. Ahmed b. Mihran
7. Ahmed b. Asim el-Asimi, el Kufî
8. İshak b. Yakub
9. Hasan b. Hefif
10. Hasan b. Fazl bin Yezid el-Yemani
11. Hüseyin b. Hasan el-Hüseyini, el-Esved
12. Hüseyin b. Hasan el-Haşimi, el-Hasani, el-Alevi
13. Hüseyin b. Ali el-Alevi
14. Hüseyin b. Muhammed bin İmran el-Aş'ari, el Kummi
15. Hamid b. Ziyad (ö. 310)
16. Davud b. Kore, el-Kummi
17. Saad b. Abdullah bin Ebi Halef
18. Süleyman b. Sufyan
19. Sahl b. Ziyad el-Âdemi, er-Razi
20. Abdullah b. Cafer b. Hüseyin b. Malik b. Cami, el-Himyari
21. Ali b. Hüseyin es-Sa'd Abadi
22. Ali b. Abdullah bin Muhammed b. Asim, el-Hadici, el-Askar
23. Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Aban er-Razi, el-Küleynî
24. Ali v Muhammed b. Ebilkasım Bender
25. Ali b. Muhammed b. Ebilkasım Abdullah b. İmran el-Barki el-Kummi
26. Ali bin Musa b. Cafer el-Kemendani
27. Kasım b. A'la
28. Muhammed b. İsmail en-Nisaburi
29. Muhammed b. Cafer er-Rezzaz
30. Muhammed b. Cafer b. Ovn el-Esedî-el-Kufi
31. Muhammed b. Hasan b. Erruh b. es-Seffar
32. Muhammed b. hasan et-Tai
33. Muhammed b. Abdullah b. Cafer b. Hüseyin b. Cami bin Malik el-Himyari
34. Muhammed b. Akil, el-Küleynî
35. Muhammed b. Ali bin Muammer el-Kufi

36. Muhammed b. Yahya el-Attar, el-Aş'arı

Küleynî'nin öğrencileri ise sayılmayacak kadar çoktur. Çünkü kendisi çeşitli şehir ve ilim merkezlerde hadis nakletmiştir. Hatta Küleynî'nin öğrencilerinin, hocalarının sayısından daha fazla olduğu ifade edilebilir. Onlardan bazıları *el-Kâfî* kitabını dinlemiş ve bazıları yazılı kaydetmiştir. Bu öğrencilerden, Halife Muktedir zamanında imâmî fukahânın önderleri bulunmasına rağmen sonradan sadece 23 öğrencisi tespit edilebilmiştir. Onların hayatı ile ilgili Ehl-i Sünnet'in güvendiği kaynaklarda sadece el-Amidî kabul görmemiş olsa da iki kere bu konuyu ele almıştır ve onun dışında herhangi bir kaynakta bu konu ile ilgili bilgiye rastlanmamıştır.⁵⁹ Onlardan bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:⁶⁰

1. Ahmed b. İbrahim es-Samiri
2. Ahmed b. Ahmed el-Katib, el-Kufi (İbn Ebû Râfi' es-Saymerî diye meşhur)
3. Ahmed b. Ali bin Said el-Kufi
4. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Kufi
5. Ebû Gâlib Ahmed b. Muhammed er-Razî
6. Ahmed b. Muhammed b. Süleyman b. Hasan b. Cahm b. Bukeyr b. A'yun b. Sensan ez-Zerari
7. Cafer bin Muhammed b. Cafer b. Musa b. Kuluye
8. Abdulkerim bin Abdullah b. Nasr el-Bezzaz, et-Tenisi
9. Ali b. Ahmed b. Musa ed-Dakkak
10. Muhammed b. İbrahim Cafer el-Katib, en-Numani
11. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah bin Kazae b. Safvan b. Mihran el-Cemmal, es-Sefvani
12. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Sinan es-Senani
13. Muhammed b. Abdullah b. Muttelib, eş-Şeybani
14. Muhammed b. Ali Maciluye
15. Muhammed b. Muhammed b. Asım el-Kuleyni
16. Harun b. Musa b. Ahmed b. Said b. Said eş-Şeybani

⁵⁹ Abdullah Amr, 58.

⁶⁰ Detaylı bilgi için bkz. Turan- Karakuş, "Giriş", I, 54; Öz, "Küleynî", XXVI, 538.

Bu bölümle ilgili son olarak Küleynî'nin vefatında bahsedeceğiz. Küleynî'nin Bağdat'ta vefat ettiği herkes tarafından kabul edilmiş olmasına rağmen tarihi konusunda bir netlik yoktur. İki farklı görüş vardır. İlk görüşe göre Küleynî, hicri 328'de, ikinci görüşe göreyse 329'da vefat etmiştir. Küleynî'nin eserini tercüme edenlerin girişte yazdıklarına göre onun vefat tarihi takvimde hicri Şaban ayının 329'dur⁶¹ Küleynî'nin vefat tarihi, "Yıldızların Kaydığı Yıl" olarak da kaydedilmiştir.⁶²

Küleynî'nin mezarının bulunduğu yer konusunda iki farklı görüş vardır. Her grup kendi görüşünün doğru olduğunu söylemektedir. Bu konuda El-Amidî şöyle demiştir: "O grupların görüşlerinin doğru olduğunda ısrar etmelerindeki sebep, diğer grubun onların görüşlerinin doğru olmadığını iddia etmesinden kaynaklanıyor. Bu yüzden o durumun tarih araştırmaları yoluyla incelenmesine karar verildi". Abdürresül el-Gaffar ise: "Siyasi karışıklık ve fitneler ortaya çıkmış olmasından mütevellit şeyhin mezarı bir süreliğine kayıp oldu, sonra yeniden ortaya çıkarıldı. Günümüzde mezarı biliniyor ve ziyarete açıktır, fakat mezarın ne zaman ortaya çıkarıldığı tarih henüz tam bilinmiyor". demiştir. Hüseyin Ali Mahfuz: "Avrupalılar Meçhul Asker Anıtı'na nasıl saygı duyuyorlarsa biz de atalarımız ve babalarımızın yaptığı gibi, içinde gömülü olmasa bile günümüzde kabul edilen mezara saygı göstermeyi ve onu ziyareti sürdürmemiz gerekiyor." demiştir.⁶³

Küleynî'nin cenazesi Bâbü'l-Kufe Makberesi'nin batı tarafına defnedilmiştir.⁶⁴ Kendisi için Bağdat halkı ve Şîa, Sünnî Bağdat'ın bütün ileri gelenlerinin katılımıyla büyük bir cenaze merasimi düzenlenmiş; cenaze namazını, Abu Kayrat ismiyle tanınan Şîa'nın önde gelen âlimi Seyyid Muhammed b. Cafer el-Hasani'nin kıldırmasından sonra Bağdat'ın Babu'l-Kufe denilen semtinde yer alan mezarlıkta defnedilmiştir.⁶⁵ Bugün mezarı Dicle nehrinin doğu kıyısına düşer. Cısrü'l-Atik (bugünkü Me'mun köprüsü) yakınlarındadır. Mezarı doğu tarafından gelip Kerh taraflarına giden birinin soluna düşer.⁶⁶

⁶¹Abdullah Amr, 60.

⁶² Turan- Karakuş, "Giriş", I, 60.

⁶³ Abdullah Amr, 61.

⁶⁴ Öz, 300.

⁶⁵ Turan- Karakuş, "Giriş", I, 60.

⁶⁶ İnce,"Giriş", I, 5.

Âlimler, *el-Kâfî* kitabının yazımı ile uzun zaman uğraştığı için Küleynî'nin diğer Şîî âlimlere göre az eserinin bulunduğunu kabul ediyorlar. Onun başka eserleri de vardır, örneğin *Kitab'ur-Red ale'l-Karamita*, *Resail'ul-Eimmet-i aleyhimusselam*, *Kitab-u'r-Rical*, *Kitab-u Ta'bir'ir-Rüya*, *Ma Kile fi'l-Eimmeti aleyhimusselam min'eş-Şiiri*. *el-Kâfî* hariç tüm bu kitaplar kayıptır.⁶⁷ Bu asrın hadis ekolü çok kıymetli eserler bıraktı. Hepsinden önemlisi, bir hadis ansiklopedisi olan *el-Kâfî*'dir. Özel bir düzen ve tertiple kaleme alınmış bu telif; usûl, fûru, ahlak, siret, adap ve sünnetlerin muhtelif bablarında 16199 hadis içeren bir mecmuadır. *el-Kâfî*'ye ilaveten bu asırda başka hadis telifleri de gerçekleştirilmiştir.⁶⁸

V. DÖNEMİN SOSYOLOJİK YAPISI

Muhammed Küleynî, Abbâsi hilafetinin en karışık döneminde yaşamıştır.⁶⁹ H. 2. yy.'ın yarısından başlayıp 4. yy.'ın ilk çeyreğine kadar süren bu dönemde halifeler birbirini ardınca ya öldürülüyor ya da azlediliyorlardı. Böylesi hızla değişen siyasi bir ortamda o günün toplumunun, ilmi ve kültürel yönden büyük ilerlemeler kaydederek yeni yeni önemli ilmi merkezlerin oluşmasına şahit oluşu gerçekten ilginçtir. Rey, Kum, Bağdat, Kufe gibi şehirler zamanının fıkıh, hadis, tefsir, lügat, edebiyat, tarih, irfan, felsefe, kelam vs. ilimlerin genelde odaklandığı yerlerdi.⁷⁰ Bu dönemde Abbâsi halifesi (ö. 320/932) Muktedir Billâh'tır.⁷¹ Muktedir, divan kâtiplerince istişare sonucu tahta geçirilmiştir. Onun küçük yaşını fırsat bilenler taht mücadelelerine başlamıştır. Bu olaylar sırasında Bağdat yağmalanmış; Deylem ve Taberistan Ali evlâdının faaliyetlerine sahne olmuştur. Zeydîler'den Hasan el-Utrûş (301/914) bu dönemde bölgede hükümdarlığını ilan edip halktan biat almıştır. Ünlü mutasavvıf Hallâc-ı Mansûr (309/922) idam edilmiştir. Bahreyn Karmatîleri'nin reisi Ebû Tâhir el-Cennâbî 311/923'te Basra'yı istilâ ederek birçok kişiyi öldürmüş, ertesi yıl Mekke'den dönmekte olan bir hac kafilesini yağmalayıp kılıçtan geçirmiştir. Bağdat'ta Vezir İbnü'l-Furât'ın Karmatîler'le iş birliği yaptığına dair söylentilerin çıkması halkı ayaklandırmıştır. Karmatîler 317/930'de Kâbe'ye baskın düzenleyip binlerce hacıyı katletmişler ve

⁶⁷ Abdullah Amr, 62.

⁶⁸ Şaneçi, "Gaybet-i Suğra Asrında Şîa; Süreklilik ve Değişim", 261.

⁶⁹ Turan- Karakuş, "Giriş", I, 47.

⁷⁰ Turan- Karakuş, "Giriş", I, 47-48.

⁷¹ Öz, 300.

Hacerülesved'i yerinden söküp Hecer'e götürmüşlerdir. Bu dönemde Bizans ile mücadeleler yapıp, çok sayıda Müslüman Bizanslılar tarafından esir alınmıştır.⁷²

Halife Muktedir öldürülünce yerine Muhammed b. Mu'tazıd-Billâh, Kahir-Billâh 320 (932) lakabıyla halife ilan edilmiştir. Bu dönemde askerler cülûs bahşışı için ayaklanma çıkartmıştır. Kahir-Billah bu dönemde genellikle halifelik makamını tehdit eden iç faktörlerle uğraşmış; fakat sonunda hapsedilmiş, ölene dek de hapiste kalmıştır. İdarecilerin halifelere karşı cüretkâr tavırlarının yaygınlaştığı bu dönemde Abbâsî Devleti, başta Horasan ve Fars bölgesi olmak üzere bazı eyaletlerde hâkimiyetini yitirmiş, Büveyhîler gibi mahalli hanedanlar muhtariyet kazanmıştır. Ayrıca Bağdat'ta Şîîler ile Hanbelîler arasında zaman zaman çatışmalar yaşanmış ve Kahir-Billah sert politikalarla bunları sindirme yolunu tutmuştur.⁷³

İmâmiyye hiyerarşisinin kurumlaşma sürecinde yaşanan bazı ciddi zorluklarda, devleti yönetenlerin baskınlığının belirleyici olması doğaldır. Özellikle Halife Muktedir-Billâh (295-320) ve Râzî Billâh (322-329) dönemlerinde imtiyazlı bir sınıfın doğmasıyla bu daha da netleşmiştir. Şîîler, Furât ve Nevbaht ailelerinden olan vezir veya yöneticilerin ara ara hilâfet aristokrasisini kontrolleri altında tutmalarıyla, siyasî iktidarın bu süreç içerisinde dayattığı zorluklardan bir nebze de olsa kurtulabilmişlerdir. Benî Nevbaht gibi güçlü bir ailenin Abbâsî sarayında önemli nüfuza ulaşması, Şîîler açısından hükümet kademelerinde etkili mevkilere gelme fırsatı doğurmuştur. Bu süreç Halife Muktedir-Billah dönemiyle zirveye ulaşmıştır.⁷⁴

Şîîlerin en önemli sorunu, devlet tarafından onlara karşı oluşturulmuş baskıcı ve boğucu atmosferdi. Bununla birlikte hicri üçüncü yüzyılın sonlarından itibaren Şîîler için daha iyi siyasi şartların oluşmasıyla söz konusu baskıcı ve boğucu ortam hafifledi. Hilafet mekanizmasının zayıflaması ve çözülmesi, emirler ve saraylıların daha fazla güç elde etmek için çatışması Şîîlerin saraya nüfuzu için uygun zemin yarattı. Muktedir'in halifeliği döneminden itibaren Şîî mezhebinden Furatogulları sülalesinin hilafet aygıtına nüfuz ermesiyle birlikte Şîîlerin siyasi konumunda yeni bir süreç başlamış oldu.⁷⁵

⁷² Abdülkerim Özeydın, "Muktedir Billâh", *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 144-145.

⁷³ Mustafa S. Küçükaşçı, "Kâhir Billâh", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 172-173.

⁷⁴ Hakyemez, 136-137.

⁷⁵ Hasan Hüseyinzâde Şaneçi, "Gaybet-i Suğra Asrında Şîa; Süreklilik ve Değişim", *Misbah*, sy. 11, 2015, 253.

Üçüncü asırdan itibaren Abbâsî hilafetinin askerî, siyasi, iktisadî ve dinî sahalarda güç kaybetmeye başlamasıyla birlikte, geniş hilafet topraklarında çevreden merkeze doğru genişleyen bir takım mahallî hanedanlar kurulmuş ve zamanla güç kazanmışlardır.⁷⁶ Şîîlerin de aktif olarak rol aldıkları bu süreç içerisinde İsmâiliyye Şîası, üçüncü asrın sonlarına doğru biri Mağrip (Fâtîmîler) diğeri Bahreyn’de (Karmatîler) olmak üzere iki devlet kurmuştur. Özellikle Karmatîler, Abbâsîlerin güçten düşmesine sebebiyet verecek bir takım faaliyetler içine girmişlerdir.⁷⁷

Bu dönemde, Müslümanların Sünnîler ve Şîîler olarak ikiye ayrıldığı ve bu iki grup arasında sık sık çatışmaların yaşandığını ve hatta bu olaylarda pek çok kişinin öldüğünü zikrettik. Bunun sonucunda Şîîler hicri dördüncü asrın sonlarına kadar Bağdat’ın batı yakasında bulunan Kerh çarşısının çevresindeki yerleşim alanının dışına çıkmamışlarsa da, Büveyhîler zamanında güçlenerek inançlarını son derece güven içinde uygular hale gelmişlerdir.⁷⁸ Büveyhîler dönemi (320-455/932-1062), Şîîliğin, özellikle en büyük kolu olan İmâmiyye Şîası’nın gelişimi açısından oldukça önemli bir dönemdir. Zira İmâmiyye Şîası, tarihinde ilk defa bu dönemde devlet güç ve imkânına ulaşmış ve devlet gücünün sağlamış olduğu imkânlarla sahip olmuştur. Bu tarihsel gelişme, Şîîliğin tarih felsefesi açısından Gaybet-i Suğrâ (260/873) döneminin biterek Gaybet-i Kübrâ (329/941) döneminin yeni başladığı bir sürece tekabül etmektedir.⁷⁹

Büveyhîler dönemi, İmâmiyye Şîası’nın On İkinci İmâm kabul edilen Muhammed Mehdi’nin⁸⁰ kayboluşuyla başlayan Gaybet-i Suğrâ (260/873) ve arkasından yaşanan Gaybet-i Kübrâ dönemiyle (329/941) birlikte ortaya çıkan düşünsel kırılmaya yön vermesi açısından dikkat çekmektedir. Bu süreçte kayıp bir imâmın Şîî toplum ile olan ilişkileri ve bundan dolayı ortaya çıkan problemlerin çözümünü, sadece imâmlardan gelen ahhbârla (rivayetler) halletmeye çalışan Şîî/İmâmî âlimler, imâmın dönmeyişi ve gaybetin uzaması ile zor duruma düşmüşlerdir. Bu sebeptendir ki Büveyhîler dönemi, Şîîliğin tarihsel gelişimi açısından oldukça önemli ve dikkat çekici bir dönemdir. Zira

⁷⁶ Abbâsîler dönemi Şîî hareketleri hakkında geniş bilgi için bakınız: Cem Zorlu, *Abbâsîlere Yönelik Dinî ve Siyasî İsyanlar*, 211-285.

⁷⁷ Bulut, “İlk Dönem İmâmî Kaynaklarda Gaybet Anlayışı”, 21.

⁷⁸ Hasan İbrahim, *İslâm Tarihi*, VI/389. (İhsan Arslan, “Muktedir Döneminde Abbasiler’de Sosyal Hayat”, *İstem*, sy. 17, 2011, 125-126’dan naklen)

⁷⁹ Harun Yıldız-Ferhat Maden, “Büveyhîler Dönemi Şîî Düşünürleri”, e-Makalat *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, sy. 10, 2017, 270.

⁸⁰ Detay için bkz. Küleynî, *el-Kâfî*, I, 592-594.

bu dönem, Şîî çevreler tarihlerinde ilk defa âkidelerini geliştirme ve serbestçe yayma imkânı bulmuşlardır.⁸¹

İmâmın kaybolması, İmâmiler ile güç odakları arasındaki ilişkileri bir hayli kolaylaştırdı. Aslında, İmâmiler siyaseti Sezar'a bırakarak Hristiyanlık türü bir çözüm yolu seçmişlerdi. Bu şeklide ayrıca kendi kendilerine bir meşruluk edindiler. Büveyhiler'in İran'ın batısını ve Irak'ı ele geçirmesiyle, İmâmiler'in durumu iyileşti ve Zeydilik'ten bu mezhebe geçişler yaşandı. Büveyhiler İmâmî âlimlere çeşitli ikramlarda bulundular, İmâmîlerin bayramlarını resmi olarak kutladılar ve İmâmî evliya türbelerini tekrar inşa ettirdiler.⁸²

Küleynî'nin yaşadığı bu dönemde onca karışık hadiseye rağmen asıl önemli noktayı “gaybet” konusu oluşturmaktadır. Bu dönem gerek siyasi gerek sosyoloji ve ilmî faaliyetleri içinde barındırmakta ve bize o asrın Şîîler açısından tablosunu çizmektedir.

On birinci İmâm Hasan el-Askerî'nin bir oğlu olmadan ölümüyle meydana gelen kriz, yoğun gayretler sonucunda oluşturulan gaybet doktriniyle çözüme kavuşturulabilmiştir. Ancak bu düşüncenin Şîa'nın üzerinde birleştiği inanç esası haline gelebilmesi için uzun süreli bir iç çatışmanın yaşanması gerekmiştir. İmâmet konusu Hasan el-Askerî'nin âni vefatının hemen ardından Kat'iyeye Şîası içerisinde ister istemez sorgulanmaya başlanmıştı. O döneme gelinceye kadar Şîî toplumu içerisinde yaygın bir düşünce haline gelmiş olan gaybet iddiası, bazı kesimler için hazır ve kolay bir çıkar yol olarak bulunmuştur. Aralarından bazıları bu iddialarını Hasan'ın vefat tarihi olan 260/874 yılından hemen sonra gündeme getirmiş olabilirler.⁸³

Gaybetin gerçek bir gerekçesi veya sebebi olmamasına rağmen, buna inananlar Abbâsi güçlerinin İmâm Mehdî'yi arama ve yakalama çabalarından söz etmektedir. Bununla birlikte onlar, Mehdî'nin, uzun bir zaman, halifeliğin başkenti olan Samarra'da bulunan babasının evinde gizlendiğinden de bahsetmektedirler. Bu ise varsayılan gaybet felsefesine (korku ve takıyeye) aykırıdır. Çünkü Mehdî gerçekten var idiyse, ülkenin uzakta bulunan bölgelerinde gizlenmek suretiyle iktidarın pençesinden uzaklaşması

⁸¹ Yıldız- Maden, “Büveyhîler Dönemi Şîî Düşünürleri”, 276.

⁸² Patricia Crone, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Siyasi Düşünce*, (Çev. : Hakan Köni), Kapı Yayınları, İstanbul 2007, 181.

⁸³ Hakyemez, 161.

gerekiyordu. Her ne kadar gaybet, özellikle bu kadar uzun olan bir gaybet, imâmet felsefesine de aykırı düşmekte ise de, başlangıçta gaybetin süresi altı gün, altı ay veya altı yıl olarak ifade ediliyordu. Bu dönemde gaybetin süresi insanın normal ömrünü aşan bir şekilde düşünülmüş değildi.⁸⁴

Abbassiler döneminde Kaim'in isminin anılması yasaklanmış, İmâmın ismi yayıldığı zaman, onun yerinin tespit edileceği, bundan dolayı da ismiyle anmanın kâfirlik olduğu vurgulanmıştır.⁸⁵

İmâm el-Askerî'nin bir oğlu olduğunu söylemek ve vefatından sonra bazı dostlarının bunu dile getirdiklerini belirtmek, gizli ve bâtını bir görüştü. Bu dönemde Şîa arasında bu konu henüz açıklık ve kesinlik kazanmamış; ayrıca, bir söz birliği de oluşmamıştı. Öyle ki, halef meselesindeki şaşkınlık ve belirsizlik atmosferi, Şîayı kuşatıyor ve onu sert bir biçimde sarsıyordu. Bu dönemde yaşamış olan birkaç âlim, şaşkınlık konusunu ve bundan kurtuluşun yollarını tartıştıkları birtakım kitaplar yazmışlardır.⁸⁶

Şîilik, 235/850'den sonraki yıllarda, derin bir şekilde bölünmüş bir görüntü arz eder. 260/874'te, el-Hasan el-Askerî'nin ölümünden sonra, ona uyanlar arasında, Nevbahtî'ye göre on dört, Mes'ûdî'ye göre de yirmi ayrı zümre mevcuttu. Buna ilâveten İsmâîlî ve Zeydî zümreler de vardı. Maamafih el-Hasan'ın ölümünden sonraki yarım asır zarfında, ona uyanların hemen hemen bütün nesli ile diğer mütedil Şîiler, bir tek İmâmiyye fırkası etrafında toplanmışlardı. İsmâîlîler, Fâtımî hânedanı sayesinde, merkezi Tunus'ta bulunan bir devlet, Karmatîler (Karâmita) de merkezi Bahreyn'de olan başka bir devlet kurmuşlardı. Zeydîler ise, Yemen'de elde ettikleri vaziyeti takviye etmişlerdi. Bütün bu zümrelerin tedkîkinde zihinde bulundurulması gerekli önemli soru, onların İslâm dünyasını kendi belli akîdelerine çevirmek ümidinde mi oldukları, yoksa böyle bir ümidi fiilen terk edip öteki Müslümanlardan ayrılmış küçük bir zümre olmaya razı mı olduklarıdır. Bu soru onların İslâm düşüncesinin ana cereyanına ne ölçüde katkıda bulundukları ve tesir ettikleri şeklindeki⁸⁷ esas bakımından önemlidir.

⁸⁴ Ahmed el-Kâtib, *Şîa'da Siyasal Düşüncenin Gelişimi: Şuradan Velayet-i Fakihe*, (Çev. : Mehmet Yolcu), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005, 320.

⁸⁵ Şeyh Sadûk, *Kemalu'd-Din*, thk. Ali Ekber Gaffari, Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, Kum 1984, II, 648.

⁸⁶ Şeyh Sadûk, 164.

⁸⁷ W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, (Çev. : Ethem Ruhi Fırlı), Sarkaç Yayınları, 4.Baskı, Ankara 2013, 330.

Gaybet-i Suğra (260/873) asrı, Şîî kelimcilerin ikinci tabakasının zuhur dönemi idi. Sürekli Basra Mutezile mektebiyle karşı karşıya gelen Kufe, bu zamana kadar Şîî kelam mektebinin merkezi olma rolünü korudu. Fakat Bağdat şehrinin ortaya çıkışı ve seçkin ilmî konumu nedeniyle Kufe şehrinin önemi büyük ölçüde azaldı ve bu asırda Şîî kelam mektebinin merkezi Bağdat'a taşındı. Hiç kuşku yok ki, Şîî kelam ekolünün şekillenmesi ve Gaybet-i Suğra asrında oluşmasında Mutezililerin kelam görüşleriyle mücadelenin ve o sırada Bağdat'ta bolca bulunan İslâmî ve gayri İslâmî muhtelif fırka ve akımların fikirleriyle karşılaşmanın etkisi yok değildir.⁸⁸

Küleynî, Nu'manî ve Sadûk, Emir Sahibi'nin ortadan kaybolmasından sonra, bu asırda şaşkınlık halinin yaşandığını; Şîa'nın, ihtilafa düştüğünü ve parçalandığını, birbirlerini yalancılık ve küfürle itham ettiklerini, birbirlerinin yüzüne tükürdüklerini ve birbirlerini lanetlediklerini, geminin denizin dalgalarında çalkalandığı gibi çalkalandıklarını, cam veya porselen bir tabağın kırıldığı gibi kırıldıklarını teyit eden ve büyük yekûn tutan bir dizi rivayet aktarmaktadır.⁸⁹

Gaybet-i Suğra döneminde On İkinci İmâm'la Şîî toplumu arasındaki irtibatı sefir denilen dört kişi sağlamıştır. Bu esnada onun tarafından görevlendirilen ve Şîa toplumu içinde imâmın temsilcisi sayılan kimseler cemaati imâmın tavsiyesine göre sevk ve idare etti.⁹⁰ Bu dönemde On İkinci İmâm'ın sefiri olduğunu iddia eden pek çok kişinin ortaya çıktığı bilinmektedir, bu kişiler “es-süferaü'l-müzevvirün” diye adlandırılmıştır.⁹¹

Literatürde kabul gören dört sefire ise “Dört Sefir/Sufira-i Erbaa veya Dört Naib/Nüvvâb-ı Erbaa” denilmiştir. Bu sefirler şunlardır:

1. Ebû Amr Oman b. Said: İmâmiyye'ye göre 10. ve 11. imâmların kâtibi ve vekili olup her yönüyle güvenilen bir kimsedir.
2. Ebû Cafer Muhammed b. Osman (ö. 305/917): Birinci sefirin oğludur. İmâmiyye'ye göre bu zatın sefirliği de Hasan el-Askerî tarafından

⁸⁸ Şaneçi, “Gaybet-i Suğra Asrında Şîa; Süreklilik ve Değişim” , 259

⁸⁹ Bkz. el-Kâtib, 165 (Küleynî, *Usûl-i Kâfî*, I. 366, 338, 340; Nu'mânî, *el-Gaybe*, 89, 206, 298; Sadûk, *Uyûnu ahbarî'r-Ridâ*, 68; *Kemalu'd-Din*, 408'den naklen)

⁹⁰ Mustafa Öz, “Sefir”, *DİA İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, XXXVI, 304.

⁹¹ et-Tusî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Hasan, *Kitabü'l-Gaybe*, Mektebetü'l-Edebi's-Şarkıyye, Beyrut 1423, 214-219.

bildirilmiştir. Daha babasının sağlığında iken On İkinci İmâm'ın sefirlik hizmetini ifaya başlamış; arada bir gaybetteki imâmdan yazılı emir getirmiştir.

3. Hüseyin b. Ruhen-Nevbahtî (ö. 326/938): Nevbaht ailesinden olup On İkinci İmâm'ın yazılı emriyle sefirlik hizmeti Muhammed b. Osman'dan sonra kendisine verilmiştir.
4. Ali b. Muhammed es-Semerrî (ö. 328/940): On İkinci İmâm'ın emriyle, Hüseyin b. Rûh tarafından sefir olarak tayin edilmiştir. Ölümüne yakın bir zamanda, gaybetteki İmâmdan gelen emir doğrultusunda Şîa'nın ileri gelenlerini toplamış ve ölümünün yaklaştığını, kendisinden sonra yerine geçecek birini bırakmayacağını, artık tam gaybet zamanının yaklaştığını, Allah izin vermedikçe Mehdi'nin zuhur etmeyeceğini vs. bildirmiştir.⁹²

Bu sefirler imâmdan yazılı emir veya tevkiler⁹³ olarak kendi cemaatleri arasında ortaya çıkan meseleleri halletmeye çalışmışlardır. Dördüncü sefir Ali b. Muhammed es-Semerrî'nin kendisinden sonra bir halef tayin etmeyerek 329/941 yılında vefat etmesiyle küçük gaybet dönemi sona ermiş ve imâmla Şîi toplumu arasındaki münasebeti yürüten vekillerin bulunmadığı ve hala devam etmekte olan büyük gaybet dönemi başlamıştır. On İkinci İmâm'ın gizlenmesinden itibaren, yaklaşık bir asır içinde, İmâmiyye fırkasının temel inançları şekillenmiştir.⁹⁴

Bu dönemde toplumun, imâmın dört sefiri tarafından idare edildiğinden söz etmiştik. Şeyh Müfid'e göre bu sefirler, On İkinci İmâm'la toplum arasında aracılar (vesait) olmak üzere, ölümünden önce Hasan el-Askerî tarafından tayin edilmişlerdir. Bu mevkide onlar, On İkinci İmâm'ın, kendisine toplum tarafından yöneltilen sorulara verdiği cevapları sahiplerine ulaştırmakla görevlendirilmişlerdir. Onlar, bu görevlerini yerine getiririlerken Ahvaz, Küfe, Bağdat, Kazvin, Kum ve Cibal'deki Şîi topluluklarının temsilcileri olan, Hasan el-Askerî'nin diğer talebelerinden de destek görmüşlerdir. Söz konusu sefirlerin vekâletleri sadece ilmî sahaya sınırlı kalmayıp müntesipleri tarafından imâmlara ödenen dini vergilerin toplanması faaliyetini de içine alıyordu. Bu görev, parayla ilgili olduğu için, mali ve idari sahada da uzmanlığı

⁹² Bulut, *Dünden Bugüne Siyasi-İtikâdi İslâm Mezhepleri Tarihi*, 246.

⁹³ Tevkî: Muhammed el-Mehdi'nin nâibleri ile iletişim aracı olarak kullandığı bir yöntemdir. Tevkî'ler Muhammed el-Mehdi'nin bir materyal üzerine kendi el yazması dâhil yazılı evrakları temsil etmektedir. Detay için bkz: et-Tusî, 258.

⁹⁴ Bulut, 51.

gerektiriyordu. Böyle bir uzmanlık, Cafer Sâdık'tan (ö.148/765) bu tarafa malî işlerden sorumlu vekil pozisyonunun ihdas edilmiş olması sebebiyle, Şîa'nın yabancı olduğu bir şey değildi.⁹⁵

Gaybet-i Suğra zamanında Şîi ulemânın te'lifleri dikkat çekici biçimde artmış, insicam ve yoğunluk kazanmıştı. İmâm'ın gaybetinden önce de Şîa ulemâsı tarafından çok sayıda kitap yazılıyordu. Nitekim bunların en bariz örneği “*Usûl-i Erbaa Mie*” idi.⁹⁶ Bununla birlikte gaybet asrının şartları, bu işin daha fazla gelişip yayılarak devam etmesini gerektiriyordu. Şîilerin, ilim ve kültür merkezlerine doğrudan erişmeyi zorlaştıran coğrafi dağınıklığı, ilmî mesele ve müşkülleri halletmede ilk merci olan imâmın bulunması ve gaybetin yanı sıra bu konudaki temel etkenlerden sayılıyordu. Ehl-i Beyt'in ilimlerini öğrenmenin ardına düşenler veya dinlerinin ahkâm ve meselelerinde güçlük çekenler, onların ihtiyacını karşılayacak ehliyet sahibi merciye muhtaçtı. Bu yüzden Ehl-i Beyt ilimlerinin, meselelere cevap vermek, zorlukları gidermek üzere müdevven ve yazılı biçimde ve insanların kullanabileceği şekilde düzenlenip derlenmesi zorunluluk haline gelmişti. Aynı zamanda böyle kitapların kaleme alınması yönünde halktan ve ilim taliplilerinden gelen talep yüksekti. Esasen bu asırda yazılmış bazı muteber kitaplar bu ihtiyaçlara cevap vermek amacındaydı. Bu eserlerin önde geleni -işaret edildiği gibi- Küleynî'nin *el-Kaî*'siydi. Kendi türünde bu asırda telif edilmiş en önemli kitaptır. İbn Bâbeveyh Kummî'nin telifi olan *el-İmâm vet-Tebaira mine'l-Hayra* kitabı bu kitapların en iyi örneklerinden biridir. Gaybet asrında Şîa'nın telifler verdiği süreçte ortaya çıkan yeni gelişme, ansiklopedi teliflerinin artmasıydı. Bu zamana kadar yazılmış çoğu kitap bir tek bakış açısının ürünüydü.⁹⁷

Kütüb-i Erbaa'a müelliflerinden ilki olup Küçük Gaybet döneminde Küleynî; zamanında ortaya çıkan bazı problemlerden dolayı yapılacak ilk işin, imâmlardan geldiği iddia edilen ahabârı toplamak olduğunu hissederek söz konusu faaliyete girişmiştir.⁹⁸

⁹⁵ Etan Kohlberg, “Gaybet Öncesi Şîa'da İmâm ve Toplum”, (Çev.: Mazlum Uyar), *Dini Araştırmalar*, sy. 7, 2000, 250-251.

⁹⁶ Bkz. Yaşar Kandemir, “Hadis”, *DİA*, İstanbul 1997, XV, 27-64.

⁹⁷ Şaneçi, “Gaybet-i Suğra Asrında Şîa; Süreklilik ve Değişim”, 269.

⁹⁸ Uyar, 61.

BİRİNCİ BÖLÜM

Şİİ DÜŞÜNCEDE İMÂMET

1.1. İMÂMET KAVRAMI VE KULLANIM ALANLARI

İmâmet, dinî literatürde sıkça karşımıza çıkan kavramlardan biridir. İmâmet ilk dönemlerde siyasetle ilişkili olarak zikredilse de zamanla yaşanan hadiseler sonucu kelâm, fıkıh ve tarih gibi ilimlerin konusu olmuştur. Siyasî bir kavram olarak seyrine başlayıp manevi lider konumu ile de bu seyri sürdürmüştür. En eski terimlerden biri olma özelliğinin yanı sıra, en zengin kullanım alanına da sahip bir kavramdır.

Sözlükte imâm “kendisine uyulan kimse” demektir. Toplumun başında bulunan ve toplumun fertlerini yönlendiren kişiler *imâm* diye anılmıştır. İmâmın sevk ve idare ettiği toplum ise *ümme* kelimesiyle karşılanmıştır. Bu durumda imâm “ümme’nin idaresini üstlenen kişi”, imâmet “imâmın üzerine aldığı görev” anlamına gelmektedir. Ayrıca cemaate namaz kıldıran kimseye önder ve yönetici niteliği sebebiyle imâm, yaptığı göreve imâmet denmişse de karışıklığı önlemek amacıyla devlet başkanlığı için “büyük imâmlık” (el-imâmetü’l-uzmâ, el-imâmetü’l-kübrâ) ifadesi tercih edilmiştir. Siyasî ve hukukî bir terim olarak Resûl-i Ekrem’den sonra İslâm toplumunun idaresini en yüksek seviyede üstlenen kişinin görev ve makamını ifade eden imâmet kavramı kelâm, fıkıh ve siyasî tarihte farklı şekillerde ele alınmıştır. Kelâm ve fıkıh âlimleri, siyasî nazariyelerle ilgili görüşlerini genellikle “imâmet” başlığı altında incelerken tarihçiler, Hz. Ebû Bekir’den başlayıp Osmanlı Devleti’nin sonuna kadar devam eden tarihî vakıayı “hilâfet” kelimesiyle karşılamışlardır. Ancak imâmet daha çok nazarî mânada devlet başkanlığını, hilâfet ise fiili otoriteyi temsil eder.⁹⁹

Yukarıda da görüldüğü üzere imâmet kavramı, tarihin ilk devirlerinde otoriteyi üstlenen anlamında kullanılmış, oluşabilecek anlam kaymalarına karşı da yeni ifadeler üretilmiştir. İmâmet kavramının kelâmcılar arasında daha çok kullanılan bir terim olmasının önemli sebeplerinden biri, II. (VIII.) yüzyılda Ali b. Mîsem (ö. 60/679) ve Hişâm b. Hakem (ö. 190/805) gibi Şîa âlimlerinin hilâfet terimi yerine imâmeti kullanmaları, “Kitâbü’l-İmâme” adıyla kaleme aldıkları eserlerde bu konuyu dinin temel

⁹⁹ Öz-İlhan, “İmâmet”, *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 201.

ilkesi olarak ileri sürmeleridir. Bu dönemde Şîa'ya muhalif olan İslâm fırkaları, aynı kavramı ifade etmek için “es-siyâsetü’ş-şer’iyye” terimini kullanmışlardır. Özellikle Eş’arî’den itibaren imâmet, Şîî telakkisini eleştirme amacıyla kelâm kitaplarının son bölümü olarak ele alınmış, sonraları bu terim yaygınlık kazanmıştır.¹⁰⁰ Konumuzun başında da ifade ettiğimiz gibi imâmet kavramı, kendisine özel anlam yükleyen Şîa ile bu mezhebe has bir hâle gelmiştir.

Sünnî literatüründe imâmet ve hilâfet kelimeleri eş anlamlı olduğu halde Şîî eserlerde imâmet, meşrû devlet başkanlığı, hilâfet ise fiilî yönetim için kullanılmıştır. Bu sebeple ilk üç halife ile Emevî ve Abbâsîler dönemindeki en tepe yöneticiler Şîa'ya göre imâm değil halifedirler. İmâmet, her ne kadar devlet başkanlığı demek ise de zaman zaman bununla daha geniş anlamda bizzat devletin kastedildiği de olmuştur.¹⁰¹ Ehl-i Sünnet imâmeti devlet başkanlığı olarak algılarken; Şîa ona üstün nitelikler yükleyerek devlet başkanlığının yanında ruhani lider pozisyonu da vermiştir. Ve bu, iki mezhep arasında aslında en derin ayrılıktır, başka ayrılıkların da yolunu açmıştır. İmâmet, Şîilikte sadece bir kavram değildir; bu, ontolojiden epistemolojiye Şîiliğe varlık katan bir kavramdır. Bu kavram merkeze alınarak tarih ve teoloji inşa edilmektedir. Şîî telakkide imâmet insanların insiyatifine bırakılmış bir mesele olarak değerlendirilmemektedir.¹⁰²

1.2. İMÂMET KAVRAMININ TARİHİ SÜRECİ

Her kavram bulunmuş olduğu zaman ve zemine göre şekillenmiştir. Yukarıda da sıkça farklı anlamlarını verdiğimiz imâmet kavramının, zengince bir alanı kapsamasının arkasında yatan en açık neden, geçirmiş olduğu dönemlerdir. Şîa'nın önce Emevîler'e yönelik başlattığı, sonrasında Abbâsîler'e karşı sürdürdüğü muhalefet hareketinin teorik zemini olarak ortaya koyduğu imâmet anlayışı hep aynı çizgiyi takip etmemiş, zaman içinde siyasi mücadelenin şartlarına uygun bir evrim geçirmiştir. Nihai planda da uygulanabilir bir siyaset modeli olmaktan çıkıp bütünüyle dini-ruhani bir liderliğe dönüşmüştür.¹⁰³ Nitekim Hz. Peygamber'in vefatından sonra ayrılık ve anlaşmazlıkların

¹⁰⁰ Öz- İlhan, “İmâmet”, XXII, 201.

¹⁰¹ Mehmet Âkif Aydın, “İmâmet”, *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 204.

¹⁰² Hanifi Şahin, *Şîilerin Gözüyle Sünnîler: İlk Dönem Şîî Kaynaklarda Sünnî Algısı*, Mana Yayınları, İstanbul 2016, 97-98.

¹⁰³ Aydın, “İmâmet”, XXII, 204.

boy gösterdiği İslâm toplumunda bazı değerlerimiz; kendi değerlerimize kurban edilmiştir. İşte imâmet kavramı da karmaşanın hâkim olduğu böyle bir tarihsel süreci yaşamıştır.

İslâm toplumu içinde başlayan, Cemel ve Sıffin vak'aları ile devam eden, hakem olayı ile de bir sonuca bağlanamayan ilk mücadeleler imâmet konusundaki ihtilaflardan kaynaklanmıştır. Bu olaylar Şîa, Havâric ve Mürcie'yi şekillendirmiştir. İmâmın kim olacağı, kendisinde bulunması gereken nitelikler, azledilip edilemeyeceği gibi hususların tartışması daha Hz. Ali'nin hilafeti devrinde başlamıştır.¹⁰⁴

1.3. İMÂMETİNİN DELİLENDİRME SÜRECİ

İlk dönem Şîileri gücün kutsal birine verilmesine yönelik büyük bir arzu duyuyorlardı. Bu kişinin ilk zamanlar Hz. Peygamber'in ailesi olduğu düşünülen Kureyş kabilesinden olması yeterli değildi. İmâm, nesep olarak Peygamber'e daha yakın olmalıydı. Onun soyundan gelen birinin hidayete ermesi kaçınılmazdı. Zira hidayet kalıtsal olarak geçmekteydi. Günümüz insanı için bunu anlamak biraz güçtür. Fakat bu düşünme tarzı sadece kabile insanı için değil, Ortaçağ insanı için de bir anlam taşıyordu. Toplumsal rollerin çoğunlukla babadan oğula dağıtıldığı bir dünyada insanların atalarının bir sureti olması kaçınılmazdı. Çocukların her yerde ebeveynlerinin statülerine oturmaları yönünde bir eğilim vardı. Şîiler yaşanan sıkıntıları ve buna bağlı olarak işlerin yolunda gitmemesini, halifelüğün Peygamber soyuna verilmemesine bağlıyorlardı.¹⁰⁵

Bu bağlamda Şîi-İmâmî'lerin imâmet teorisini başlattığı kişinin Hz. Ali olduğunu zikretmiştik. Onlar bu teoriyi, a)Gadir-i Hum b)Muâhat c)Hz. Ali'nin Tebük Gazvesinde emir oluşu d)Sakaleyn Hadisi başta olmak üzere bazı olay ve hâdiselerle irtibatlandırmaktadırlar.¹⁰⁶

1. Şîa'ya göre Hz. Peygamber'in Allah'ın emri ile Ali'nin imâmetini ilan ettiği en önemli hadise *Gadir-i Hum'da* gerçekleşmiştir. Gadir-i Hum, Mekke ile Medine arasında bir yerdir. Şîi kaynaklarda olay şöyle yer almaktadır: Hz. Peygamber, Veda Haccı'ndan dönerken yolda Mâide Sûresi'nin 67. ayetinde : “Ey Peygamber!

¹⁰⁴ Öz-İlhan, “İmâmet”, XXII, 201.

¹⁰⁵ Crone, 107-108.

¹⁰⁶ Küleynî, *Usûl-i Kâfî*, (Çev. :Vahdettin İnce), Dar'ul Hikem, II, İstanbul 2008, I, 524-533.

Rabbin'den sana indirileni tebliğ et; eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur.”¹⁰⁷ nâzil olur. Bu ayet nâzil olduğunda Hac kafilesi Cuhfe yakınlarındaki Gadir-i Hum denilen yere gelmiştir. Burası yolların ayrıldığı bir noktadır. Üstelik kervanların konaklamasına elverişli de değildir. Buna rağmen Hz. Peygamber, hemen ashabını toplar; daha önce yollarına koyulmuş olanlara geri dönmeleri için haber gönderir. Kafilenin geride kalanlarının da yetişebilmesi için bir müddet beklenilir. Burada Hz. Peygamber, kızgın güneş altında Müslümanlara hitap eder ve “Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır.” (Men kuntu mevlâhu fehuve Aliyyun mevlâhu) diyerek Ali'nin imâmetini ilan eder.¹⁰⁸ Bu velâyeti ilan edecekken Nebi, insanları cemaatle namaza çağırılmış ve hazır bulunanların orda bulunmayanlara bu durumu aktarmasını emretmiştir.¹⁰⁹

2. *Muâhat*, Hz. Peygamber'in Medine'de Ensar ve Muhacirlerden bazılarını birbirleriyle kardeş ilan etmesidir. Hz. Ebû Bekir ile Ömer'in, Hz. Osman ile Abdurrahman b. Avf'ın, Talha b. Ubeydullah ile Zübeyr b. Avvam'ın, Sa'd b. Ebu Vakkas ile Mus'ab b. Umeyr'in, Ebu Ubeyde b. Cerrâh ile Ebû Huzeyfe'nin âzatlısı Sâlim'in, Hz. Hamza ile Zeyd b. Hârise'nin ve Bilâl-i Habeşî ile Ubeyde b. Haris'in kardeş kılındıkları bilinmekle beraber bunun ne zaman gerçekleştiği belli değildir. Hz. Ali kendi durumunu sorduğu zaman Resûl-i Ekrem ona, “Sen benim dünyada ve ahirette kardeşimsin” cevabını vermiştir.¹¹⁰

3. *Tebûk Gazvesi*, Hz. Peygamber'in Bizanslılar üzerine düzenlediği gazvedir. Resûlullah, Hz. Ali'yi yerine vekil bıraktıktan sonra Medine'den ayrıldı. Bazı rivayetlerde ise Ali'yi sadece Ehl-i Beyt'inin başında bıraktığı, umumi vekil olarak Muhammed b. Mesleme'yi (Sibâ' b. Urfuta ve İbn Ümmü Mektûm'un adı da geçer) görevlendirdiği zikredilir. Hz. Ali'nin Medine'de kalması münafıkların dedikodularına yol açınca Ali hemen yola çıkıp Cüf' te orduya yetişti; fakat Resûl-i Ekrem kendisine, “Sen bana göre Mûsâ'ya nisbetle Hârûn'un durumunda olmak istemez misin; ancak benden sonra peygamber gelmeyecektir” dedi ve onu Medine'ye gönderdi.¹¹¹

¹⁰⁷ Mâide: 5/67

¹⁰⁸ Hasan Onat, “Şiîliğin Doğuşu, İlk Şiî Fikirler ve İlk Şiî Hareketler”, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, Edt. Hasan Onat- Sönmez Kutlu, Grafiker Yayınları, Ankara 2013, 166.

¹⁰⁹ Küleynî, *Usûl-i Kâfi*, II, 501.

¹¹⁰ Hüseyin Algül, “Muâhat”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 308-309.

¹¹¹ İsmail Yiğit, “Tebûk Gazvesi”, *DİA*, İstanbul 2011, XLI, 228-230.

4. *Sakaleyn Hadisi*: “Size iki ağır emânet bırakıyorum, onlara sınıksız sarıldıkça, hiçbir zaman sapıtmazsınız. Bunlar, Allah’ın Kitab’ı ve Ehl-i Beyt’im’dir.”¹¹² Bu hadis hem Sünnî hem de Şîî kaynaklarda geçmekte, Şîa’ya göre bu hadis imâmetin en önemli delillerindendir.¹¹³

5. Konuyla ilgili diğer bazı rivayetlerde vardır. Buna göre Hz. Peygamber helal ve haramların bilgisi olan kitabı Hz. Ali’ye el yazısıyla yazdırmıştır. Bu kitabın adı *Camia*’dır.¹¹⁴ Hz. Ali’ye Resûlullah’a verilen her özellik verilmiş ve onu eleştiren tıpkı Nebi’yi eleştirmiş gibidir. Hz. Ali, Allah’a açılan tek kapıdır, cennet ve cehennemin taksimcisidir. Âsâ ve damga sahibidir, Faruk-i Ekber’dir. Meleklerin faziletini takrir ettiği kimsedir. Ona verilen özellikler ondan önce kimseye verilmemiştir.¹¹⁵

Hz. Ali’nin herhangi bir meselede verdiği hükme itiraz edenler Allah’a şirk koşmuş gibi olur.¹¹⁶ Hz. Peygamber’le Hz. Ali arasındaki tek fark, onun nübüvvetle görevlendirilmiş olmasıdır.¹¹⁷ Resûlullah Peygamberlerden gelen bütün bilgiyi Hz. Ali’ye aktarmıştır.¹¹⁸ Arşın şerefesinde “Ali, müminlerin emiridir.” şeklinde yazılıdır.¹¹⁹ Allah Hz. Ali’yi önce bedensiz bir ruh olarak yaratmış sonra da onun ruhunu Nebi ile bir araya getirmiştir.¹²⁰

Şîa’ya göre Hz. Ali’nin imâmete tayin edilmiş olduğunu gösteren kapalı deliller de vardır. Bunlardan biri ise, hac mevsiminde Tevbe Sûresi indiği zaman, Hz. Peygamber’in bu sûreyi hac eden Müslümanlara okuması için Hz. Ali’yi göndermesidir. Hz. Peygamber ilk önce Hz. Ebû Bekir’i göndermiş, ancak bu sureyi insanlara tebliğ edecek olanın senden veya senin aileden biri olması gerektiği şeklinde vahiy alınca, Hz. Ali’yi göndermiştir. Şîa’ya göre şöyledir: bu olay Hz. Ali’nin öne çıkartıldığını göstermektedir. Yine onlara göre Hz. Peygamber hiçbir savaşta Hz. Ali’nin önüne herhangi birini geçirmemiştir. Ebû Bekir ve Ömer’e gelince, Hz. Peygamber iki savaşta onların önüne başkalarını geçirmiştir; bir keresinde Usame b. Zeyd’i diğerinde de Amr

¹¹² Tirmizî, *Menâkıb*, 20; Ebû Davud, *Menâsık*, 56; İbn Mâce, *Menâsık* 84.

¹¹³ Detay için bkz., Ayetullah Seyyid Kemal Haydarî, *Sakaleyn Hadisi Dersleri*, II, Kevser Yayınları, İstanbul 2019.

¹¹⁴ Küleynî, *Usûl-i Kâfî*, I, 70.

¹¹⁵ Küleynî, *Usûl-i Kâfî*, I, 329.

¹¹⁶ Küleynî, *Usûl-i Kâfî*, I, 331.

¹¹⁷ Küleynî, *Usûl-i Kâfî*, I, 332.

¹¹⁸ Küleynî *Usûl-i Kâfî*, I, 381.

¹¹⁹ Küleynî, *Usûl-i Kâfî*, I, 383.

¹²⁰ Küleynî, *Usûl-i Kâfî*, I, 779.

b. As'ı onların önüne geçirilmiştir. Şîî düşünceye göre bütün bunlar hilafete Hz. Ali'nin tayin edildiğinin açık delilleridir. Şîîlerin zikrettikleri bu delillerin bazıları bilinmemekte, bazıları ise onların yükledikleri anlamlardan çok uzaktır.¹²¹

Şîa, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber tarafından imâm olarak tayin edildiği inancındadır; onlara göre imâmet, ümmetin icmâna veya seçimine bırakılabilecek işlerden değildir. İmâm, Allah'ın ve Rasûlü'nün halifesidir; eğer imâmın imâmeti seçimle olsaydı, Allah ve Rasûl'ü istihlâf etmiş olmazdı.¹²²

İmâmın nassla tayin edildiği fikri, nübüvvet ile imâmet arasında doğrudan ilişki kurulmasının yanı sıra, imâmların herkeste olmayan bir bilgiye sahip olması anlayışının da temelini oluşturmaktadır. İmâmların epistemik durumlarına vurgu yapılırken zihinlerdeki temel önermenin, “bu şekilde bilgi sahibi olmayanın imâm olamayacağı” şeklindeki bir kabulün yer aldığını ifade etmek mümkündür.¹²³

Hz. Ali'nin Hz. Muhammed tarafından kendi yerine nass ile tâyin edilmiş olduğu iddiası, Müslüman olmayan tarihçilerin gözünde, bu neviden bir uydurmadır. Açıkça kavranamayan nokta, İmâmîler ve diğer Şîîlerin, bu temel iddiayı tekrarın yanında, bu iddiayı desteklemek için tadrîcen zengin bir malzeme külliyyatı inşâ etmiş olmalarıdır. Bu malzemenin hepsi de uydurma değildir. İsimlerin birçoğu, belki de pek çoğu, gerçek şahısların isimleridir; fakat onların dördüncüden on birinciye kadarki Şîî imâmlarıyla yakınlıklarına dair haberler, târihi olmayan imâmeti tanımaya delâlet etmek üzere ustaca değiştirilmiştir.¹²⁴

1.4. İMÂMET'İN ÖNEMİ

Şîî mezhebi, imâmı tanıyıp, onun rehberliğini benimsemeksizin diğer inanç esaslarının hükümsüz kılacağına inanmakta, imanının ancak ve ancak imâma inanıp onu dost edinmeyle gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir. Şîî düşüncede imâmlara “Allah'ın nurunun imâmlara geçmesi, hulûl inancı, her türlü hatadan korunmaları, imâmların ilahî vasıfları olması” gibi çok insanüstü özellik atfedilmektedir. Bu sebeplerden dolayı, konunun Sünnî ve Şîî ulemâ arasında en çok tartışılan meselelerden

¹²¹ İbn Haldûn, I, 279.

¹²² Ethem Rûhi Fırlalı, *İmâmiyye Şîası*, Ağaç Yayınları, İstanbul 2008, 2. Basım, 221.

¹²³ Şahin, 123.

¹²⁴ Watt, 203.

biri olduğunu söylememiz gerekiyor.

İmâmet nübüvvete tâbidir; imâmlar dinî hükümlerin tebliği ve yerine getirilmesi, mürtedlerle mücadele edilmesi gibi konularda peygamber makamındadır. İmâmet dinin en önemli meselelerinden biri olduğu için imâmı tanımak ve ona yardım etmek vâciptir. İmâmını tesbit edemeyen, âdil olan imâma uyup yardımcı olmayan veya zalim imâmdan uzaklaşmayan kimse gayri İslâmî bir konumda bulunur. Ayrıca imâm Hz. Hasan veya Hüseyin soyundan gelen biri olmalıdır. Bunun dışında imâmların erkek, reşîd, hür, Kur'an'a, hadise ve dinin temel ilkelerine vakıf olup ictihad edecek seviyede bulunması gerekir. Yaşayış açısından dine saygılı, cömert, cesur, kudret ve tedbir sahibi olması da şarttır. İmâmette aslolan dinen en üstün olanın tercih edilmesidir. Ancak kamu yararı açısından daha az faziletli kimsenin de -Ebû Bekir ve Ömer misalinde görüldüğü gibi- imâm olması câizdir. Ayrı ayrı ülkelerde bulunmak şartıyla birden fazla imâmın varlığı Zeydiyye'ce uygun görülmektedir. İmâmın fâsık yahut zalim olduğunun ortaya çıkması halinde isyan etmek, emr-i bi'l-ma'rûf ne-hiy ani'l-münker ilkesi dolayısıyla vâciptir. Bu sebeple Zeydiyye'nin tarihi imâmetle ilgili savaşlarla doludur.¹²⁵

İmâmın yaratılışı ile ilgili süreçler de ona yüklenen vasıflar kadar mitolojiktir. İmâmların özel maddelerden yaratılmaları, ilahi atama ile tayin edilmeleri, vahiyle sürdürülen ilişkiler ve imâmların sahip olduğu ontolojik ve epistemik üstünlükten sonra elbette imâmlara inanan, onları haklı bulanların da bir üstünlüğü, seçkinliği olmalıdır. İmâmlarla takipçilerinin yaratılış açısından aynı kaynaktan geldiğini vurgulayan rivayetler, İmâmiyye'nin ahlaki karakter bakımından da imâmlarına benzediklerini zikretmeden geçemez.¹²⁶

İmâmlar meleklerden üstündür. Çünkü Allah tarafından yaratılan şeylerin muhtelif cinsleri arasında onlara uygun olan durum, meleklerin durumundan daha büyük ve daha üstündür.¹²⁷ Allah'ın, nebisi Hz. Muhammed'den sonra yarattıkları üzerindeki delilleri, on iki imâmdır. Onların mucizeleri ve delilleri vardır. Yıldızların gök halkının emniyeti oluşları gibi onlar da yeryüzü insanlarının emniyetidir. Onlar, bu ümmet içinde Nuh'un gemisine benzetilebilir. Ona binen kurtulur ve bağışlanma kapısına ulaşır. ...Onların buyruğu Allah'ın emri; yasakları da Allah'ın nehyidir. Onlara

¹²⁵ Öz-İlhan, XXII, 202.

¹²⁶ Şahin, 157.

¹²⁷ Şeyh Sadûk, Ebû Câfer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Risâletu'l-İ'tikadâtı'l-İmâmiyye*, (Çev.: Ethem Ruhi Fırlalı), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1977, 106.

itâat Allah’a itâat; onlara itâatsızlık Allah’a karşı gelme; onların dostları Allah’ın dostu ve düşmanları da Allah’ın düşmanlarıdır.¹²⁸

İmâmet, Şîî İmâmî âlimlerin akîdelerini dayandırdıkları beş temel esastan (tevhid, nübüvvet, imâmet, meâd, adâlet) birisidir. İmâmet kavramını daha çok İmâmiyye fırkası özelinde ele alacağız. İmâmiyye fırkasına göre “imâmet”, nübüvvetin uzantısı sayılmış, hikmeti sebebiyle imâm tayin etmesinin Allah’a vâcip olduğu kabul edilmiş, nebilere verilen seçilmişlik, ismet, efdâliyet ve mucize göstermek gibi pek çok özelliğin imâmlarda da mevcut olduğu esası benimsenmiştir. İmâmete büyük bir önem atfeden fırka, bir bakıma dinî emirlerin yaşanmasını, İslâmî bir toplumun devamını imâmın varlığına bağlamıştır. Böyle bir anlayış, her dönemde atanmış bir imâmın varlığını zorunlu hale getirmiştir.¹²⁹ İmâmsız bir toplum düzenden yoksun ve daha özelde gayri İslâmî olarak görülebilecek kadar kötü bir vaziyettedir. İmâma iman etmek dünyevî ve dinî duyguları tatmin eden ve her iki tarafta da mutlak kurtarıcı olan en önemli esastır.

Yeryüzü ancak imâm tarafından düzene sokulabilir ve böyle bir kimseyi tanımadan ölen olan kimse, Câhiliyye üzere ölmüş demektir. İşte bu yüzden tevhîd, nübüvvet ve meâda inançla birlikte imâmete, yani İmâmiyye’nin sâhibu’z-zaman olarak kabul ettiği şahsa inanma zarûreti de, ek bir iman esası olarak İmâmiyye Şîası’nın usûlü’-d-din’ine dâhil edilmiştir. Daha da önemlisi imâmet, İmâmiyye’ye göre inanç esasları arasında en önemli olanıdır denilebilir; çünkü o, Şîa’yı diğer Müslümanlardan ayrı bir fırka olmasını sağlayan en önemli doktrindir. İnananlar imâm olmaksızın kurtuluşa eremeyecekleri gibi, âdil olup kâinatı belirli bir gayeye matuf olarak yaratan Allah da dünyayı böyle bir liderden mahrum bırakmayacaktır. Onlar bunun aksinin, yani dünyanın imâmsız kalmasının Allah’ın adâletiyle bağdaşmadığını ileri sürerek, bunun Allah için vâcib olduğunu iddiâ ederler.¹³⁰

İlahi imâmet nazariyesine göre, yeryüzünün imâmsız (yani hükümsüz ve devletsiz) kalması caiz değildir. İmâmın, yani başkanın, halifenin veya başkomutanın ‘masum olması’ ve Allah tarafından tayin edilmiş olması zorunludur.[Yönetimde] şûrâ [prensibi] ise bâtıldır, geçersizdir; bu sebeple, imâmın ümmet tarafından seçilmesi de

¹²⁸ Kummî, 109-110.

¹²⁹ Bulut, 256-258.

¹³⁰ Uyar, 20-21.

caiz değildir.¹³¹

Şîa'da imâmet konusu peygamberlerin gönderilmesi gibi zaruri bir durum olarak telakki edilmektedir. Peygamberlerin ve imâmların görevi, insanları doğruya iletmeğidir. İmâm, Peygamber'in vasîsidir. Her peygamber kendinden sonra ümmeti için bir kanıt olmak üzere bir vasî tayin etmek zorundadır. Hz. Peygamber'in son peygamber olduğu dikkate alınırsa onun kendinden sonra bir vasî tayininin, kendinden önceki dönemlerde risalete duyulan ihtiyaçtan daha fazla olduğu görülecektir. Fetret ne kadar uzun sürerse dindeki tahrifat o kadar büyük olur. Ancak İslâm dininde bir tahrifatin gerçekleşmeyeceğinin garantisi imâmlardır. Bu konuda garanti Kur'an olamaz. Zira önceki tecrübeler, Yahudi ve Hristiyan tarihi, bunun bir işe yaramadığının açık örneğidir.¹³²

İmâma yüklenen nitelikleri incelerken onu, bulunduğu çağdan bağımsız olarak ele almak bu algıya yapılabilecek en büyük kötülüktür. Hiç şüphesiz imâmın vasıflarının: çağın insanının Peygamber sonrası yaşadığı bunalımlar, Müslümanın Müslümana kılıç çekmesi, hissedilen lider eksikliği, ancak Peygamber gibi vahiyle desteklenen ruhani bir önder isteği ve diğer hissedilen boşluklar neticesinde beslendiği düşünülebilir.

İmâmet inancının teşekkül etmeye başladığı ilk dönemden itibaren Şîî-İmâmî kaynaklarda imâma olan ihtiyaca ve onun mutlaka bulunmasının gerekli olduğuna dair haberlere yer verilmiştir. Örneğin Küleynî, Allah'ın hüccetinin ancak imâmla kaim olacağını, yeryüzünün bir hüccetten asla hali olmayacağını, İmâmların Allah'ın arzdaki halifeleri, nuru ve rükünleri olduğunu açıklamış; imâmların, Allah'a götüren rehberler olduklarına vurgu yapmıştır. O, imâmı bedendeki kalbe benzeterek insan hayatının devam edebilmesi için kalbe ihtiyaç olduğu gibi, sağlıklı bir dinî hayatın yaşanabilmesi için de imâma ihtiyaç olduğunu açıklamıştır. İmâmiyye'ye göre imâmlarda: nass ile tayin ya da vasîlik, masumiyet, efdaliyet, kuşatıcı bir bilgi ve mucize gösterebilme şeklinde beş temel özelliğin bulunması gerekmektedir.¹³³

İmâmet, ümmetin dizgini, dinin önderliği, Müslümanların düzeni, dünyanın dirliği ve mü'minlerin onurudur. İmâmet, İslâm'ın yükselen temeli ve görkemli gövdesidir. Namazın kılınması, zekâtın verilmesi, orucun tutulması, haccın yerine getirilmesi,

¹³¹ el-Kâtib, 304.

¹³² Şahin, 100.

¹³³ Bulut, 256-258.

cihadın gerçekleştirilmesi, ganimetlerin çoğaltılması, sadakaların alınıp toplanması, şer-î hadlerin ve hükümlerin uygulanması, sınırların ve çevrenin korunması, imâm sayesinde mümkün olabilir.¹³⁴

İmâmın vasıfları incelenirken ona yüklenen çift yönlü liderlik göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak bu kadar olağanüstü niteliklere sahip olan bir imâm kurtuluşa götürür ve müntesipleri tarafından dokunulamaz.

İmâmiyye Şîası'na göre imâm, Allah tarafından seçilmiştir ve ancak O'nun tarafından tayîn edilebilir ve bu da Peygamber'e indirilen vasiyete göre gerçekleşir. Onlara göre söz konusu vasiyette, imâmların hepsinin ismi zikredilmiştir. İmâmiyye'ye göre imâmın en önemli özelliği, onun ismetidir. Ehl-i Sünnet, bunun sadece, Peygamber'e ait bir sıfat olduğunu kabul ederken Şiîler, imâmetin nübüvvetin devamı olması ve Peygamber'den sonra insanlığı hidâyete erdirecek olanın bizzat imâmlar olduğunu düşünmeleri sebebiyle, onların da Peygamber gibi günahattan korunmuş olduklarına inanırlar; çünkü onlar, Allah'ın nûrunun Peygamber kanalıyla kendilerine intikal ettiği ma'sûmlardır.¹³⁵

İmâmların her şeyi bildiğini ileri süren ve yanlış bir şey söylemelerine olasılık tanımayan bu düşünce, gelecekteki bazı olaylara dair verdikleri haberlerin gerçekleşmemesi veya aksi şekilde gerçekleşmesinin muhal olduğu sonucunu doğurmuş, bu sonuç da *bedâ* inancına kapı aralamıştır. Böylece imâmın önceden haber verdiği şeylerin farklı şekilde ortaya çıkmasından kaynaklanan değişim Allah'a havale edilerek imâmın ilmüne yönelen her türlü zararın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak mutlak ve ezelî olan Allah'ın değişimin mahalli olarak görülmesi, O'na noksanlık nisbet edilmesi anlamına gelmektedir ki, bu da tevhid inancı açısından sakıncalı bir duruma yol açmaktadır.¹³⁶

Şîa'nın imâmet meselesine yaklaşım tarzı diğer mezheplerin Şîa'ya olan bakışını belirlemiştir. Şîa'ya göre imâm olacak kimsenin tesbiti tamamen ilâhî bir meseledir, böyle bir tesbitte insanların herhangi bir rolü yoktur. İmâm, toplumun yönetimi yanında mensuplarını vahyin bâtinî anlamına yöneltecek bir güç ve yeteneğe sahiptir. Her türlü

¹³⁴ Şahin, 106.

¹³⁵ Onat, 19-20.

¹³⁶ Nezir Maviş-Burhanettin Kıyıcı, "İmâmet Doktrininin Şîa-İmâmîyye'nin İlâhîyyat İnancına Etkisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy. 59, 2018, 1363-1364.

hata ve gûnahtan uzak olduğu gibi bilgisi de insan zihninin ulaşacağı türden kesbî bilgi olmayıp Allah tarafından ihsan edilmiştir. İmâm insanlar tarafından seçilmediğinden onlar tarafından azledilemez. Ayrıca onun hiçbir fiilinde dini hükümlere aykırılık tasavvur edilemeyeceği için hal'edilmesi yahut kendisine karşı silâhlı mücadeleye girişilmesi mümkün değildir. Yaşadığı dönemin imâmını bilmeyen kişi ömrünü Cahiliye ölümüyle sona erdirmiş olur.¹³⁷

Şîa'nın teolojisini imâmet düşüncesi üzerine kurmasını, imâmeti mutlak hakikat alanı, kurtuluş öğretisi olarak kabul etmesine bağlayabiliriz. Bu yaklaşım aynı zamanda bir grubun kendisini merkeze konumlandırarak “öteki ” oluşturma teşebbüsü olarak da görülebilir.¹³⁸

Vâris olarak bırakılan imâmların ümmete her anlamda yol göstermek için muhakkak derin bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. İmâmların bilgisinin mâhiyetine gelince, İmâmiyye'nin büyük çoğunluğu onların, bu bakımdan Hz. Muhammed hâriç diğer peygamberlerden daha üstün olduğuna inanırlar. Ahbârîler¹³⁹, sadece imâmların değil ve onların ashâbının da gaybete kadar, hem inanç esaslarında ve hem de fıkıhta asla içtihadâ başvurmadıklarını ve daha doğrusu buna ihtiyaç bile hissetmediklerini ifade ederken, buna sebep olarak da imâmların hayatta olmalarını zikrederler, çünkü onlar gerektiğinde, şeriatla ilgili herhangi bir hususta imâmlara başvurabiliyorlardı.¹⁴⁰ Şîi ulemânın ikinci şerî delil kabul ettiği imâmların ahbârını, daha geniş bir çerçevede Sünnet olarak ifade edecek olursak, huciyeti (delîl olması) bakımından Ehl-i Sünnet'le Şîa arasında bir farklılık olmamakla birlikte, mâhiyet itibarıyla bir farklılığın mevcûdiyeti dikkati çeker. Bilindiği gibi, Ehl-i Sünnet bunu, Peygamber'in söz, fiil ve takrîrleriyle sınırlandırırken, Şîa, imâmları da içine alacak şekilde, adına imâm hadisi dedikleri sözleri de sokmak suretiyle daireyi oldukça geniş tutar.¹⁴¹

İmâmeti en keskin delillerle savunan Şerif el-Murtazâ (ö.436/1044), imâmın taşınması gereken vasıflar üzerinde de çokça durmuştur. Hiç şüphesiz bu konuya değindiğimizde imâmet konusunu daha da netleştirmiş olacağımızı umuyoruz. Şerif el-

¹³⁷ Öz- İlhan, XXII, 202.

¹³⁸ Şahin, 113.

¹³⁹ Şîi Düşünce'de iki önemli ekol vardır. Birisi Ahbârîlik diğeri Usûlîliktir. Detay için bkz. Uyar, “*Ahbârîlik*”.

¹⁴⁰ Uyar, 23-27.

¹⁴¹ Uyar, 258.

Murtazâ imâmın taşınması gerektiği vasıfları şu şekilde özetler: 1.İmâmın bütün kötülük ve günahlardan masum olması. 2.İmâmın zâtını gösteren mucîzevî bir bilginin bulunması veya Allah'ın emir ve nassı ile tayin edilmesi. 3.İmâmın ümmet içerisinde şariat ahkâmını, siyaset ve yönetimi en iyi bilen kişi olması. 4.İmâmın ümmetin en faziletlisi ve sevabı en çok olan kişi olması. 5.İmâmın ümmetin en cesaretlisi olması. 6.İmâmın otoritesi üzerinde başka bir otorite olmaması, yani yöneten olup yönetilen olmaması, kendi zamanında tek olup ikinci birinin bulunmaması.¹⁴² Yukarıda da belirttiğimiz gibi imâmın vahiyle belirlenmiş olduğu neticesi, konumunun sorgulanamaz oluşu ve ona yüklenen nice vasıflar Şîî'liğin ana düşüncesini oluşturmaktadır. Bu anlayışın subjektif bir alana dâhil olup söz söylenemez olması, kanaatimizce Şîî'liğin gizli bir yapıya dönüşmesine de sebep olmuştur.

İmâmın nitelikleri ve görevleri dikkate alındığında, Şîa'nın imâmet kurumunu, nübüvvet kurumunun bir devamı olarak algıladığı görülmektedir. Zira imâm, peygamberin vahiy dışındaki tüm görev ve niteliklerini taşımaktadır. Bu açıdan Şîî düşüncede siyasetin kutsal ve metafizik temellere oturtulduğu söylenebilir. Otoritesini kutsal kaynaktan alan bir idarecinin buyrukları da kutsal olacaktır.¹⁴³ Mezheplerin tasnifine bakıldığında Şîa'nın 'Politik-Karizmatik'¹⁴⁴ sınıflandırılması içinde yer alması da bunu açıklar niteliktedir.

Diğer taraftan imâmın, mâ'sum ve ümmetin en üstünü (efdal) olmak gibi iki önemli vasfı, sadece Ali b. Ebî Tâlib ve oğullarında vardır. Hz. Ali ve onu takip eden on bir imâm, Allah'ın kendilerine itâat etmeyi emrettiği ulû'l-emr olan kişilerdir. ...Onlar, ister küçük ister büyük olsun hiç günah işlemezler. Kendilerine emrettiği husularda Allah'a karşı gelmezler ve emr olunanı işlerler. Onların halleriyle ilgili bir hususta günahsızlıklarını ('ismet) inkâr eden bir kimse, onları tanımamaktadır. Onları tanımayan (câhil) kimse ise, bir kâfirdir. İmâmlar, Allah'ın yeryüzünde insanlara hüccetleridir. Oysa Ehl-i Sünnet'e göre imâmet, kesinlikle dinin usûlü arasında yer almaz. İmâmet, din ve dünya işlerinde, vasıflarını taşıyan herhangi bir şahsın Rasûlullah'ın halîfesi sıfatıyla ümmeti idare etmesidir. İmâmet, ilahî bir makam olmadığından, imâmın mâ'sum veya özel bilgiye sahip olması da düşünülemez; çünkü sıfatı, yani küçük-büyük

¹⁴² Şerif el-Murtaza, Ebû'l-Kâsım Alemülhüda Ali b. Hüseyin, *ez-Zahire fî ilmi'l-kelem*, thk. Ahmed Hüseyini, Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, Kum 1411, 429-431.

¹⁴³ Arslan, 221.

¹⁴⁴ Sönmez Kutlu, *Mezhepler Tarihine Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul 2010, 62-65.

günahlardan korunmuş olma keyfiyeti ile vahiyden kaynaklanan özel bilgi, yalnızca peygamberlere has bir vasıftır.¹⁴⁵

İmâmeti anlatırken kuşkusuz *velâyet* kavramına da göz atmamız gerekir. Velâyet, İmâmiyye'ye göre imâmetin ayrılmaz bir parçasıdır. Velâyet, Allah'ın, Rasûlü'nün ve ondan sonra Hz. Ali'nin (kendisiyle birlikte on iki imâmın) otoritesini tanımak, onların bütün talimatlarına harfiyen uymaktır. Bunun yanında; "onların dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmayı" da içine alan, orijinal bir kavramdır.¹⁴⁶

Şîa'ya göre Allah, Rasûlü'ne Ali'nin velâyetini emretmiştir. Yani Ali'nin velâyeti âlemlerin Rabbi'nın indirmesi (tenzili) ile olur. Allah arşı yarattığı zaman üzerine "Lâ ilâhe illallâh, Muhammed Rasûlullah, Ali Emîru'l-Mü'minîn" diye yazdı. Musa'nın yanında Harun ne ise, Muhammed'in yanında Ali odur.¹⁴⁷ Hz. Peygamber'in kendisinden sonra velâyeti Hz. Ali'ye vermesinin sebeplerine yukarıda kısaca değinmiştik. Şîiler, velâyeti ne kadar tarihi hadiseler ile irtibatlıdır ve bu konu hakkında daha çok sübjektif bilgiler sunmaktadırlar. Çünkü Şîi'ler bu konuyu inanç esası olarak belirledikleri için değerlendirmeleri sübjektif olmaktan kurtulamamaktadır.

1.5. İMÂMET KAVRAMININ HZ. ALİ İLE İLGİSİ

Bilindiği üzere Şîa, Hz. Ali ve ailesine 'Ehl-i Beyt' diye özel bir isimlendirmede bulunarak onların konumlarını diğer sahabîlerden ayrı tutmaktadır. Tarihi sürecin getirmiş olduğu bu saygınlığın Şîa'ya göre oldukça haklı sebepleri bulunmaktadır.

Başlangıçta Hz. Ali lehine siyasî bir tercih olan imâmet anlayışı, gruplaşma sürecinde dinî prensiplerle ilişkilendirilip bir taraftan dinde merkezi bir konuma getirilirken, diğer taraftan da gelişen siyasî olaylar çerçevesinde olgunlaştırılmaya çalışılmış, III./IX. yüzyılın ilk yarısında hemen hemen son şeklini almıştır. Buna göre imâm: "Peygamber'e vekâleten, din ve dünya işlerinde umumun liderliği kendine ait olan kimsedir." Şîa'nın mezhebi kimlik kazanmasında ve şekillenmesinde imâmet anlayışı belirleyici bir rol oynamıştır. Bu ekole göre imâm, Allah tarafından seçilmiş ve tayin edilmiştir. Bu tayin, Hz. Peygamber'e indirilen vasiyetle gerçekleşmiştir.

¹⁴⁵ Fırlı, 221-224.

¹⁴⁶ Abdulkadir Çuhacıoğlu, *Şîa ve İmâmet*, Kevser Yayınları, İstanbul 2012, 35.

¹⁴⁷ Şaban Karataş, *Şîa'da ve Ehl-i Sünnet'te Kur'an Tasavvuru*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, 27-28.

İmâmların isimleri, Cebrail vasıtası ile Hz. Peygamber'e vahyedilmiş, o da bu isimleri Ali'ye bildirmiştir. Buna göre Hz. Ali, imâmların ilki, Muhammed el-Mehdî de sonuncusudur ve bunların sayısı on iki ile sınırlıdır.¹⁴⁸

Şîa'nın iman esasları arasında yer alan bu konuda şüphesiz en dikkat çeken husus: Hz. Ali'nin imâmetinin Allah tarafından Peygamber'e vahiy edilmesi hususudur. Böylece tayinle imâm olarak ilan edilen Hz. Ali'nin Şîi'lere göre dokunulmazlığı bu şekilde anlaşılmış olacaktır. Hz. Ali ilk imâm olup, diğer imâmların kendisine bildirilmiş olması da onu ayrıca özel kılmaktadır.

Şîilerin hepsi, imâmetin, ümmetin görüşüne ve bu görevi üstlenecek kişinin onlar tarafından tayin edilmesine bırakılacak genel işlerden biri olmayıp, aksine İslâm dininin ana unsurlarından ve temel direklerinden biri olduğu hususunda görüş birliği içerisindeyler. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in, kendisinden sonra imâmet görevini kimin üstleneceğini belirlemeyi ihmal etmiş olması veya bu işi ümmete havalesi mümkün değildir. Bilakis kendisinden sonra ümmete imâm olacak kişiyi bizzat belirlemiş olması gerekir. Yine onun imâm olarak belirlemiş olduğu kişi büyük küçük günahlardan korunmuş olacaktır. İşte Şîa, Hz. Peygamber'in imâm olarak belirlediği kişinin Hz. Ali olduğunu söylüyor.¹⁴⁹

İmâmet meselesi inanç esasları arasında mütaleâ edilince konu, dönüp dolaşıp vasîlik meselesine gelmektedir. Şîa'ya göre, her peygamberin bir vasîsi vardır; Ali b. Ebî Tâlib de Hz. Muhammed'in vasîsidir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, sebebi ne olursa olsun, Ali b. Ebî Talib'e gerek sağlığında gerekse vefâtından sonra vasî denmektedir.¹⁵⁰

1.6. ON İKİ İMÂM

İmâm el- Hasan el-Askerî'nin bir çocuk bırakmadan vefat etmesi ile imâmet nazariyesi çıkmaz bir yola girmiştir. Her ne kadar kimileri onun bir çocuğu olduğunu, fakat gözlerden kaybolduğunu ileri sürmüş olsalar da, onun hayli uzun bir zaman geçmesine rağmen ortaya çıkmamış olması, hicrî dördüncü asırda İmâmiye

¹⁴⁸ Bulut, *Dünden Bugüne Siyasi-İtikâdi İslâm Mezhepleri Tarihi*, 256.

¹⁴⁹ İbn-i Haldûn, *Mukaddime*, (Çev. : Halil Kendir), Yeni Şafak Yayınları, II, Ankara 2004, c. I, 278.

¹⁵⁰ Hasan Onat, *Emevîler Dönemi Şîi Hareketleri ve Günümüz Şîiliği*, Endülüs Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2016, 30.

nazariyesinde yeni bir gelişmeye sebep olmuştur. Bu yeni gelişme, İsnâaşeriyyenin (On İki İmâm inancının) doğuşudur. Ancak bu Museviye Şîasında ve özellikle de bu kesimin dikey veraset ilkesine inananların görüşüydü. Bu kesime göre, Resûl-i A'zam tarafından daha önceden ortaya konmuş ve isimleri belirlenmiş bir liste hâlinde bildirmiş olan on iki imâm vardır.¹⁵¹

İmâmet düşüncesinin İmâmiyye fırkası ile birlikte bir inanç esası olarak korunduğunu söylemekte fayda vardır. İsmâiliyye ile on iki imâmı kabul eden ve yine isimlendirmesini böyle alan İmâmiyye/İsnâaşeriyye'ye göre on iki imâm sırasıyla şöyledir:

I. Ali b. Ebî Tâlib (ö.40/661)¹⁵²: Künyesi Ebû'l Hasan'dır. "Ebû Tûrab, el-Murtazâ, Haydar, Esedullah, Emîru'l-mü'minîn" gibi lâkabları vardır. Mekke'de 29 Temmuz 599 tarihinde dünyaya geldi. Hz. Peygamber'in amcası Ebu Tâlib'in oğlu ve aynı zamanda damadıdır. Müslümanların dördüncü halifesi, İmâmiyye ve İsmailiye'nin ilk imâmı olan Hazreti Ali, Kûfe'de İbn-i Mülcem tarafından yaralandı ve üç gün sonra (21 Ramazan 40/28 Ocak 661) vefat etti. Kabri Irak/ Necef-i Şerif şehrinde bulunmaktadır ve Şiîlerce önemli bir ziyaretgâh kabul edilmektedir.

II. Hasan b. Ali (ö. 49/669)¹⁵³: Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın ilk çocukları olan Hasan'ın künyesi Ebû Muhammed, lâkabı ise "Müctebâ"dır. Hicret'in 3. yılında (624) Medine'de doğmuştur. İsmi bizzat Hz. Peygamber tarafından verilmiştir. Hayatında yüzden fazla evlilik yapmış, kız ve erkek on beş çocuk sahibi olmuş ve bunlardan soyu Hasan el-Musenna ve Zeyd adlı çocukları ile devam etmiştir. Babasının şehit edilmesi üzerine 37 yaşında iken Kûfe'de beyat almak suretiyle (19 Ramazan 40/26 Ocak 61) hilafet makamına gelmiştir. Hz. Hasan, Müslümanların kanının dökülmemesi için Hilafet hakkından Muaviye ölünceye kadar feragat etmiş ve böylece Müslümanlar arasındaki siyasi çekişmeleri kısa bir dönem için de olsa sona erdirmiştir. Ancak Hz. Hasan henüz Muaviye hayatta iken 29 Safer 50/28 Mart 670 tarihinde zehirlenerek şehit edilmiştir. Kabri, Medine'de Bakî mezarlığındadır.

III. Hüseyin b. Ali (ö. 61/680)¹⁵⁴: Hz. Ali ile Fatıma'nın ikinci çocukları olan

¹⁵¹ el-Kâtib, 142-143.

¹⁵² Detaylı bilgi bkz.: Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 798-805.

¹⁵³ Detaylı bilgi bkz.: Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 811-813.

¹⁵⁴ Detaylı bilgi bkz.: Küleynî *Usûlu'l- Kâfi*, I, 814-817.

Hüseyin'in künyesi Ebu Abdullah lâkabı “Sıbt” (torun) ve “Şehîd”dir. Hicret'in dördüncü yılında Medine'de dünyaya gelmiştir. Dindarlığı ve ilmi ile dikkat çekmiştir. Hz. Osman döneminde bazı savaflara bizzat iştirak etmiş özellikle evini muhasara eden isyancılara karşı halifeyi korumak üzere babası ve büyük ağabeyi ile birlikte Hazreti Osman'ın kapısında nöbet tutmuştur. Hz. Hüseyin babasıyla birlikte Kûfe'ye taşınmış, babasının hilafeti döneminde onunla birlikte bütün savaflara katılmıştır. Hz. Ali'nin Şehit edilmesinden sonra ağabeyine itaat etmiştir. Hz. Hasan'ın vefat etmesi ile birlikte Medine'ye gitmiş ve Muaviye'nin ölümüne kadar ilim ve ibadetle meşgul olmuştur. Ancak Muaviye'nin kendisinden sonra oğlu Yezîd'i veliaht tayin etmesi Ehl-i Beyt taraftarları arasında huzursuzluğa sebebiyet vermiştir. Sürecin sonunda Hz. Hüseyin Yezid'e karşı isyan etmek üzere Kûfe'ye hareket etmiş ancak az sayıdaki taraftarı ile birlikte 10 Muharrem 61/15 Ekim 680 tarihinde Yezîd'in ordusu tarafından Kerbelâ'da hunharca şehit edilmiştir.

IV. Ali b. el-Hüseyin Zeynelâbidîn (ö. 94/713)¹⁵⁵: Künyesi Ebû Muhammed ve Ebû'l-Hasan'dır. Lâkabı, ibâdet edenlerin ziyneti ve secde edenlerin efendisi anlamına gelen “Zeynelâbidîn” ve “Seyyidu's-sâcîdîn”dir. Annesi son İran hükümdarı Yezdeürd'ün kızı Şehribânu olan Ali b. Hüseyin 5 Şaban 38/6 Ocak 659'da Medine'de doğmuştur. Kerbelâ vakası esnasında hasta olduğu için babası tarafından savaşa katılmasına izin verilmemiş, bilahare tutuklanarak Şam'a götürülmüştür. Yezîd, yanındakilerle birlikte Medine'ye dönmesine müsaade etmiş, hayatının geri kalan kısmını bu şehirde ilim ve ibadetle geçirmiştir. Siyasi çekişmelere ve isyanlara taraf olmamış, bu durumu Emevîlerce takdir edilmiştir. Zeynelâbidîn, 22 Muharrem 95/17 Ekim 713 tarihinde vefat etmiştir. Kabri, Medine'de Bakî mezarlığındadır.

V. Muhammed el-Bâkır¹⁵⁶ (ö. 114/733): İmâmîyye'nin beşinci imâmı olarak kabul edilen Muhammed b. Ali'nin künyesi Ebû Cafer, lâkabı ise ilim ve hikmeti yaran, ilmin derinliğine inmiş anlamına gelen “Bâkır”dır. 3 Safer 57/16 Aralık 676'da Medine'de doğmuştur. Babası Zeynelâbidîn gibi siyasetten uzak kalmış, kendisini ilime adamıştır. O, birçok hadis ve fıkıh âlimi ile görüşüp fikir teatisinde bulunmuştur. Bunlar arasında Süfyan es-Sevrî ve Ebû Hanife'yi zikredebiliriz. Muhammed Bâkır, 7 Zilhicce 114/28 Ocak 733'de Medine'de vefat etmiş ve babasının yanına defnedilmiştir.

¹⁵⁵ Detaylı bilgi bkz.: Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 818-820.

¹⁵⁶ Detaylı bilgi bkz.: Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 821-826.

İmâmiyye fırkasının esasları ve fıkhi, İmâm Muhammed ile oğlu İmâm Cafer Sâdık'ın rivayetlerine dayanır.

VI. Cafer es-Sâdık¹⁵⁷ (ö. 148/765): Muhammed Bâkır'ın büyük oğlu olan Cafer'in künyesi Ebû Abdullah, lâkabı ise "Sâdık"tır. Medine'de 17 Rebiülevvel 80/23 Mayıs 695 tarihinde doğmuştur. Annesi Hz. Ebû Bekir'in torunlarından. Cafer, Emevî halifelerinden Hişam b. Abdülmelik (105-125/ 724-743), Velid b. Yezid (125 /743), İbrahim b. Velid (126/744) ve Mervan b. Muhammed (127-132/744-750) ile Abbasî halifelerinden Saffah (132-136/757-154) ve Mansur (136-158/754-775) dönemlerinde yaşamıştır. Böylesine karışık bir dönemde yaşamış olmasına rağmen hem siyasetten uzak durabilmiş, hem de takibe uğramamıştır. Kaynakların belirttiğine göre o hiçbir zaman imâmet iddiasında bulunmamış, ayrıca bu konuda da konuşmaktan uzak durmuştur. Cafer, Ebû Hanife gibi pek çok öğrenciye ders vermiş, önemli bilim adamları ile de fikir alışverişinde bulunmuştur. Şîî imâmların en büyüğü ve özellikle Şîî fikhını ve itikadını adını tedvin eden imâm olarak kabul edilen Cafer Sâdık, 25 Şevval 148/15 Aralık 765 tarihinde Medine'de vefat etmiş ve Bakî mezarlığına defnedilmiştir.

VII. Mûsâ el-Kazım¹⁵⁸ (ö. 183/799): Şîî-İmâmiyye'ye göre yedinci İmâm olan Mûsâ b. Cafer'in künyesi Ebû'l-Hasan, lâkabı da "Kâzım"dır. 128/745 tarihinde Mekke ile Medine arasındaki Ebvâ'da doğmuştur. Babasının vefatından sonra Ebû Cafer el-Ahvel ve Cevâlikî gibi Cafer Sâdık'ın öğrencilerinin girişimi ile İmâm kabul edilmiş ve zamanla diğer grupların da onayını alarak ana bünyenin lideri olmuştur. Abbasî halifesi Harun Reşid tarafından isyan edebileceği düşünülerek Bağdat'a getirilmiş ve gözaltına alınmıştır. O, Bağdat'ta hapiste iken 25 Recep 183/1 Eylül 799 tarihinde vefat etmiş ve Kâzimey'ne defnedilmiştir.

VIII. Ali Rıza b. Mûsâ¹⁵⁹ (ö. 203 /818): Künyesi Ebû'l-Hasan, lâkabı "Rızâ"dır. Medine'de 148/765 tarihinde doğmuştur. Abbasî halifelerinden Me'mun tarafından Irak'a getirilmiş ve veliaht tayin edilmişse de, bilâhare 17 Safer 203/24 Ağustos 818 tarihinde ölmüştür. Ölümünün zehirlenme sonucunda olduğu iddia edilmiştir. Şimdiki adıyla Meşhed şehrinde metfundur.

¹⁵⁷ Detaylı bilgi bkz.: Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 827-832.

¹⁵⁸ Detaylı bilgi bkz.: Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 833-849.

¹⁵⁹ Detaylı bilgi bkz.: Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 850-858.

IX. Muhammed Takî b. Ali¹⁶⁰ (ö. 228/135): İmâmiyye'nin dokuzuncu imâmı olan Muhammed'in künyesi Ebû Cafer, lâkabı "Takî"dir, bazen "Cevâd" ve "İbnu'r-Rızâ" da denilmiştir. 15 Ramazan 195/11 Nisan 811 tarihinde Medine'de doğmuş ve Bağdat'ta 24 yaşında iken 30 Zilkade 220/25 Kasım 835'de eceli ile vefat etmiş ve Kâzimeyn'e defnedilmiştir.

X. Ali Nakî b. Muhammed¹⁶¹ (ö. 254/868): Künyesi Ebû'l-Hasan, lâkabı "Nakî" ve "Hâdî"dir. Medine'de 212/827'de doğmuş ve 3 Recep 254/28 Haziran 868 tarihinde vefat etmiştir. Abbasîlerce zorunlu ikamete mecbur bırakıldığı Samarra şehrinde vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir.

XI. Hasan b. Ali el-Askerî¹⁶² (ö. 268/174): Künyesi Ebû Muhammed, lâkabı "Askerî" ve "Zekî"dir. Medine'de 232/846 tarihinde doğmuş ve iki yaşındayken babasının zorunlu ikametgâhı olan Samarra'ya götürülmüştür. Hasan el-Askerî yirmi dört yaşında iken babasından imâmet makamını devralmış ve yine çok genç yaşta 8 Rebülevvel 260/2 Ocak 873 de Samarra'da vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir. Kaynaklarda nikâhlı bir eşinin bulunmadığı, bununla birlikte cariyelerinin olduğu ancak ölümü sırasında herhangi bir çocuğunun olmadığı iddia edilmiştir. Ancak İmâmiyye bu iddiaların gerçeği yansıtmadığını ileri sürmektedir.

XII. Muhammed el-Mehdî b. Hasan el-Askerî¹⁶³: İmâmiyye/İsnâaşeriyye fırkasının On İkinci İmâm'ı olarak kabul edilen Muhammed el-Mehdî'nin künyesi Ebû'l- Kasım, lâkabı "Muntazar, Hüccet, Kâim, Sâhibu'z-Zaman, Mehdî"dir. İmâmî kaynaklar onun, 15 Şaban 255/30 Temmuz 869 tarihinde Samarra'da dünyaya geldiğini kabul etmektedir. Hz. Ali başta olmak üzere on bir imâma dair Şîî ve Sünnî kaynaklarda bilgi bulunmakla birlikte, 12 İmâmla alakalı bilgilerin sadece İmâmî kaynaklarda ve çok sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. İmâmların hayatına dair ilk defa eser kaleme alan Şeyh Müfid (ö. 413 H.), 12. İmâmın doğumu ve varlığı ile alakalı haberleri nakletmek onun faziletini anlatmak suretiyle bu konudaki şüpheleri gidermeye çalışmıştır. İsnâaşeriyye'ye göre Muhammed b. Hasan, babası Hasan el-Askerî'nin 8 Rebülevvel 260 (1 Ocak 874) tarihinde vefatı üzerine evlerindeki mahzene girerek gözden kaybolmuştur. Nitekim bugün de Samarra'da İmâm Ali el Hâdî ile Hasan el-Askerî'nin

¹⁶⁰ Detaylı bilgi bkz.: *Küleynî, Usûlu'l- Kâfi*, I, 859-867.

¹⁶¹ Detaylı bilgi bkz.: *Küleynî, Usûlu'l- Kâfi*, I, 868-875.

¹⁶² Detaylı bilgi bkz.: *Küleynî, Usûlu'l- Kâfi*, I, 876-894.

¹⁶³ Detaylı bilgi bkz.: *Küleynî, Usûlu'l- Kâfi*, I, 895-915.

türbelerinin yanındaki caminin altında bir mağara mevcut olup mağaradaki hücrelerin sonuncusu bir kapı ile ayrılmıştır. “Bâbü'l-gaybe” diye anılan bu kapı, Abbasî Halifesi Nasır-Lidînillâh’ın emriyle 606 (1209) yılında yapılmıştır¹⁶⁴

İmâmete inanmak Şîî mezhebine göre iman esasları arasında yer aldığından dolayı elbette reddetmenin de yaptırımını çok büyüktür. İmâmlardan birini dahi kabul etmemek Hz. Peygamber’i ve dolayısıyla Allah’ı reddetmektir, vahye karşı çıkmaktır.

Görebildiğimiz kadarıyla on iki imâmın tayini ile ilgili rivâyetlerde tutarsızlık vardır. Bir yerde imâmların, önceki imâmların vasiyeti ile imâmete geçtikleri ifade edilirken, diğer bir yerde bu imâmların adları ile Allah tarafından Hz. Peygamber’e (gayr-i metlûv) vahiy ile bildirildiği nakledilmiştir. Allah bu imâmları adları ile tayin ettiyse Hz. Peygamber’in Ali’yi, Ali’nin Hasan’ı... vasiyet etmesinin anlamı nedir? Gerçekten böyle bir tayin olayı olmuş olsaydı, bütün Ali evladının bunu kabul etmeleri gerekirdi. Oysa Muhammed el-Hanefiyye, Zeyd b. Ali ve Hasan oğullarının muhalefet ettikleri sabittir. Diğer taraftan, Allah’ın Peygamber’e, Ali’den başlayarak, On İkinci İmâm Mehdî’ye kadar imâmların ismini birer birer belirtmesi de kolay idrak edilecek husus değildir. Vahiy olgusu hafife alınamaz; zira İslâm “vahiy” temeline dayanan bir dindir. Onu (imâmı) reddetmek Peygamber’i reddetmek, Hz. Peygamber’i reddetmek de Allah’ı reddetmek manasına gelir ki, bu da İmâmiyye’ye göre şirktir; çünkü Peygamber kendisine vahyedilen ve imâm da kendisine ilham edilen kişidir. Hz. Peygamber’de olduğu gibi, imâm da özel bilgi ile donatılmıştır ve önceki bütün peygamber ve vasîlerin bilgisi, mîras yoluyla kendisinde mevcuttur.¹⁶⁵

İmâmiyye’ye göre mü’minlerin her konuda danıştıkları Hz. Peygamber ve onu gönderen Allah, İslâm toplumunun sebatı ve huzuru için yine danışmaya devam edecekleri imâmları tayin etmekte zorunludur. Bu konuyu Şîî âlimler eserlerinde gerek aklî, gerekse naklî olarak delillendirmeye çalışmışlardır.¹⁶⁶

Hişam b. Hakem (ö. 190/805) yaptığı bazı münazaralarda, imâmetin Allah’ın izniyle gerçekleşmiş olduğunu söyler. Bu bağlamda o, imâmeti, nübüvvete benzetmesi ve ihtiyaç açısından zorunluluk olarak görmesi, Hişam’ın tezinde aklî unsurların

¹⁶⁴ Bulut, , *Dünden Bugüne Siyasi-İtikâdi İslâm Mezhepleri Tarihi*, 241-244.

¹⁶⁵ Uyar, 20-21.

¹⁶⁶ Detay için bkz., Muhammed Hüseyin, *Kaşifu'l-Ğıta, Aslu’ş-Şîa ve Usuliha*, Dar’ul Evra, Beyrut 1990.

olduğunu göstermektedir.¹⁶⁷ Yine bir diğer Şîî âlim Şerif el-Murtazâ imâmet teorisini aklen zorunlu olarak kanıtlamak için uğraşmış, imâmetin lütuf, lütufun da vâcib olması dolayısıyla bu teoriyi açıklamıştır. Konunun daha iyi anlaşılması açısından birinci ağızdan söyleneni aktaralım. O şöyle der:

“Bize göre imâmet, dinle ilgili hususlarda lütuftur. Bunu gösteren delil şudur: İnsanlar, yöneticilerden, düzenli ve nizamlı bir şekilde yönetilmeleri hususunda, kendisine sığınacakları kişilerden mahrum oldukları zaman, durumlarının karıştığını, yaşamlarının zorlaştığını, aralarında çirkin işlerin yayıldığını, zulüm ve isyanların ortaya çıktığını görüyoruz. Bunu aksine, işlerinde başvurabilecekleri bir yöneticiye veya yöneticilere sahip oldukları zaman, insanlar, iyiliklere daha yakın, kötülüklerden daha uzak olurlar. Bu durum, bütün kabile, belde ve zamanlar için geçerlidir.”¹⁶⁸

İmâmet konusu Şîî İmâmiyye için öylesine önemlidir ki, Nevbahtî (300/912), Küleynî (329/941) ve Şeyh Sadûk (381/991) gibi ilk Şîî müellifleri, eserlerinde “imâmet” konusuna müstakil bahisler ayırmış, yine ilk Şîî müelliflerinden Ebû Ca’fer Rustem et-Taberî (400/1009), Hamîduddîn el-Kirmânî (411/1020) ve Şeyh Müfid (413/1022), Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’den sonra bizzat O’nun tarafından tâyin olunmuş bir imâm olduğunu isbat için müstakil eserler yazmışlardır.¹⁶⁹

1.7. İMÂMET, GAYBET VE RİC’AT

İmâmet teorisi paralelinde ortaya çıkan bir diğer kavram da *gaybettir*. Mehdîlik ve ric’atla da birebir ilişkili olan gaybete iman imâmetin özünü oluşturmaktadır. Gaybet konusu, sonuçları itibariyle etkisi günümüze kadar devam eden bir inanç olmasından dolayı çağdaş araştırmacıların da dikkatini çekmiştir. Gerek İranlılar gerekse birçok Batılı araştırmacı bu meseleye ilgi duyarak önemli çalışmalar yapmışlardır.¹⁷⁰ Nitekim gaib imâm inancı ancak gaybet anlayışıyla açığa kavuşturulmuş ve ortaya çıkan karmaşıklık böylece izale edilmiştir.

¹⁶⁷ el-Kâtib, 65-67.

¹⁶⁸ Bkz. Şerif el-Murtaza, Ebü’l-Kâsım Alemülhüda Ali b. Hüseyin, *eş-Şaî fi’l-İmâme*, thk. Abdüzzehra el-Hüseyini Hatîb; Racea Fazıl Meylani, 2. bs. Müessesetü’s-Sadık, Tahran 1986. I, 47.

¹⁶⁹ Fırlalı, 217.

¹⁷⁰ Hakyemez, 25. Gaybetinin Temellendirilmesi konusunda detay için bkz. Metin Bozan, *İmamiyye’nin İmamet Nazariyesinin Teşekkül Süreci*, İSAM, İstanbul 2009, 167 vd.

Şîî-İmâmiyye'ye göre, On İkinci İmâm, babasının vefatından sonra gizlenmiştir; hâlen sağdır ve kıyametten önce zuhur ederek zulümle dolmuş olan dünyayı adâletle dolduracaktır. Muhammed el-Mehdî'nin şu an gaybette olduğu ve yakın bir zamanda geri döneceği (rec'at) hususu bir müddet sonra ekolün temel bir inanç esası haline gelmiştir. İmâmiyye'ye göre Muhammed el-Mehdî'nin ismi anıldığında “Accelallahu ferecehu” [Allah onun zuhurunu çabuklaştırsın] denilmesi bir zorunluluktur. On İkinci İmâm'ın kayboluşundan itibaren başlayan döneme “gaybet dönemi” denir. Bu dönemin 329 (941) yılına kadar süren ilk kısmına “el-gaybetü's-suğrâ/ Küçük Gaybet”, bu tarihten günümüze kadar devam eden kısmına da “el-gaybetü'l-kübra/ Büyük Gaybet” adı verilmektedir.¹⁷¹

...İsa b. Meryem indiği zaman, İsa'nın İmâm Mehdi'nin arkasında namaz kılacağı kimsedir. Ve namaz kılan biri, onun arkasında namaz kıldığı zaman, Allah'ın Resûl'ü (s.a.s.) arkasında namaz kılanlar gibi olur. Çünkü o, onun halifesidir. Ve imâm Mehdi, zulüm ve adâletsizlikle dolmuş bulunan yeryüzünü eşitlik ve adâletle dolduracak olandır. Biz, ondan başka bir kaim bulunmasının caiz olmadığına inanırız. O, istediği kadar gizlilik (ğaybet) içinde kalabilir; hatta onun yokluğu (ğaybet), dünyanın ömrü boyunca sürse bile, ondan başka bir kaim olmayacaktır; çünkü Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun Nebi ve selam üzerlerine olsun imâmlar, onun adını ve soyunu işaret etmişler; onu tayin etmiş ve müjdelemişlerdir.¹⁷²

Her mezhepte olduğu üzere, ortaya çıkan mezhebi diğerlerinden ayıran temel teori daha erken zuhur ederek zamanla başka bir teoriyi doğurmuş ve etrafına kümeler hale gelmiştir. Gaybet de böyle bir kavramdır. Kendi arasında küçük gaybet, büyük gaybet diye ayrılırken sefirleri, hadis külliyyatının oluşması gibi Şîî'liğin ana damarlarının oluşmasına da öncülük etmiştir. İlk olarak Muhammed b. el-Hanefiyye'nin (ö. 81/690) ölümünün ardından gündeme gelmeye başlayan gaybet düşüncesi, zaman içerisinde diğer iddialarla da geliştirilmiş ve 250'li (864) yıllara gelindiğinde ise Şîî toplumunun bilincine yer etmiştir. Bu durum, Hasan el-Askerî'nin (ö. 260/874) bir oğlu olup gaybete gittiği iddiasını ileri süren İmâmiyye açısından önemli avantajlar sağlamıştır. Zira İmâmîler, kendilerinden önce gündeme gelen gaybet rivayetlerini tamamen kendi bakış

¹⁷¹ Bulut, 241-245.

¹⁷² Kummî, 111-112.

açılarına göre yorumlayarak kayda geçirmiş ve bu şekilde On İkinci İmâm'ın gaybetinin doğrulanması yönünde Şîi toplumunun bilincini kuşatmaya almıştır.¹⁷³

Gaybet rivayetlerinin yayılmaya başlaması ve ardından da On İkinci İmâm'ın gaybete gittiği iddiaları, Şîa'nın İsmâiliyye kolu açısından da önemli fırsatlar doğurmuştur. Onlar, “gizlilik dönemi” denilen, Cafer Sâdık'ın (ö.148/765) ölümüyle oğlu İsmâil'in imâmetini benimsemelerinin ardından On İkinci İmâm'ın kaybolduğu şeklindeki İmâmî iddialarının gündeme geldiği döneme kadar görünür bir faaliyette bulunmamışlardı. Bu yüzden İsmâiliyye'nin gizlilik döneminin sona erişi ile On İkinci İmâm'ın gaybeti iddialarının aynı tarihlerde oluşu dikkat çekicidir. Hasan el-Askerî'nin vefatıyla imâmsız kalan İmâmî topluluğu da yanlarına çekerek büyük bir ihtilâli başlatmak isteyen İsmâilîler için bu zaman tam bir fırsat anıydı. Yemen, Bahreyn ve Kuzey Afrika'daki İsmâilî davetçileri, ilk olarak, beklenen mehdînin yakında çıkacağını müjdelediler. Şahsı bilinmeyen birinin mehdî olarak müjdelenmesiyle alt yapı hazırlanmaya başladı.¹⁷⁴

Gaybetten önce imâmlar hakkındaki bilgilerin, bizzat Şîîler arasında bile farklılık arzemiş olması ve bu tartışmaların imâmlardan sonra da devam etmesi, İmâmiyye doktrininin ne zaman kesin şekline kavuştuğu hususunda bazı şüphelerin oluşmasına yol açmıştır. Sonunda ise, imâm ortaya çıkacak ve dünyanın kontrolünü eline alarak adâlet ve eşitliği te'sis edecektir. İmâmiyye, On İkinci İmâm'ın niçin gaybete gittiği hususunda birçok sebep ileri sürmüştür. Bunlar arasında gaybetin insanlar için bir lütûf olarak zikredilmesinin yanında, onun bir gazap ve cezalandırma olduğu gibi tamamen birbiriyle çelişen ifadeler yer almaktadır. İmâmın gaybetinden önce olduğu gibi İmâmiyye, 260/874 yılındaki, Küçük Gaybet'ten (Gaybet-i Suğrâ) 328/940 yılındaki Büyük Gaybet'e (Gaybet-i Kübrâ) kadar yine nass devrini yaşıyor ve imâmların sünnetiyle (ahbâr) amel ediyordu. Büyük Gaybet'in başlamasıyla birlikte nass dönemi sona ermiş ve bundan sonra ulemâ, bu görevi müctehidlerin devraldığını ileri sürmüştür.¹⁷⁵

Ahbârî ulemâ, yine nass döneminde olduğu gibi, imâmların ahabârına sarılmanın yeterli ve hatta zorunlu olduğunu iddiâ etmişlerdir. İmâmiyye Şîası'na göre, on birinci

¹⁷³ Hakyemez, 72.

¹⁷⁴ Hakyemez, 73.

¹⁷⁵ Uyar, 31-34.

imâm oğlu On İkinci İmâm'ı kendi vefatına kadar olan zaman zarfında, yakınlarından birçok kişiye göstermiş ve onun kendisinin vasîsi olduğunu bildirmiştir. Ancak babasının vefatı üzerine, On İkinci İmâm gizlenmiş (gaybete gitmiş) ve ashâbıyla irtibât kurmaları için görevi vekillerine (Süferâ-yı Erbaa veya Nüvvâb-ı Erbaa) devretmiştir. 328/940 yılında dördüncü vekîl'in, imâmın Büyük Gaybet'e gittiğini söylemesi üzerine, gaybetin ikinci ve günümüze kadar devam eden dönemi başlamıştır. İki gaybet arasındaki dönemde vekiller, imâmların yaptıkları işleri üstlendiler ve bu sebepten insanların imâmları tâkibettikleri gibi, onlara uymaları da vâcib oldu. Her şeyden önce onlar, imâmın özel temsilcisi (nâib-i hâs) durumundaydılar. On birinci imâm'ın ölümünden sonra Şîa, kendisinin çok kritik bir dönemeçte bulmuştur; çünkü Hasan el-Askerî, kendisinden sonra gelecek olan imâmı açık olarak tayin etmemişti. Bunun üzerine Şîi âlimler, problemi çözebilmek amacıyla, imâmların ahabârına başvurmuşlar ve kendi görüşlerini destekleyecek birçok hadis uydurma yoluna gitmişlerdir. İmâmiyye'ye göre, On İkinci İmâm'ın doğumu ve hayatına ilişkin bazı hususlar, gizli tutulmuştur. Onlar, bu tarihî olayı destekleyecek birçok hadîsin bulunduğunu iddiâ etmekte ve bunları eserlerinde zikretmektedirler.¹⁷⁶

Gaybet konusunda dikkat edilmesi gereken bir diğer hususda bu dönemde sefirlik yapmış olan kişilerin en az imâmlar kadar önemsendiğidir. Gaybet nihayetinde *Kütüb-ü Erbaa'nın* oluşması Şîi'lik için önemli bir adımı teşkil etmektedir. Ahmed el-Katib, gaipliğin bugünde etkileri devam eden büyük bir propagandaya sahne olmuş akîde olduğunu belirtir ve bu propaganda faaliyetlerini şu dört başlık altında toplar:¹⁷⁷

1. Uydurma rivayetler
2. Propaganda terörü
3. Dualar ve ziyaretler
4. Dini törenler ve Mehdî'nin görüldüğüne ilişkin hikâyeler

Görülüyor ki İmâmiyye, imâmeti, yani imâmlara inanmayı îmân esasları içine sokmakla kalmayıp, aynı zamanda gaybet döneminde İslâm kanunu bilen, fâzıl, âdil, liyâkatlı, velâyet-i fakîh sıfat ve salâhiyetini hâiz kimse veya kimseleri de, “Resûl-i Ekrem'in (s.a) toplumun yönetiminde hâiz bulunduğu velâyeti hâiz olur ve halkın ona itâat etmesi gerekir.” diyerek, onları da inanma ve itâat bakımından aynı seviyede

¹⁷⁶ Uyar, 34-37.

¹⁷⁷ el-Kâtib, 334-338.

mütalaa etmektedir.¹⁷⁸

İmâmet konusuyla doğrudan alakalı olan diğer teori ise “*ric’at*”tır. Ric’at kavramı hem yeniden dirilme (meâd) hem de Mehdîlik ile ilgilidir: çünkü ric’at olmadan bu iki teorinin de gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu, bazı Şîî gruplara göre imâmın ölümden veya gaybete girmesinden sonra zuhuru, İsnâaşeriyye Şîa’sına göre ise kıyametin kopmasından önce imâmların ve onlara zulmedenlerin yeniden dünyaya dönmesi anlamında bir terimdir. Sözlükte “dönmek, geri gelmek” manasındaki rucû’ kökünden masdar ismi olan rec’at “geri dönüş” demektir; kelime Türkçe’ye ric’at şeklinde geçmiştir.¹⁷⁹ İmâmiyye’ye göre ric’at bir gerçektir ve buna inanma, Şîî inancının esas unsurlarından biridir. Dolayısıyla buna inanmayan Şîî değildir. Nebî, Ali, on iki imâm ve bunların düşmanları Mehdî’nin zuhurundan sonra tekrar rucû’ edeceklerdir. Sadece imâmlar değil, onların elinden imâmet hakkını alan Şîa düşmanları da rucû’ edecekler ve bunlardan intikam alınacaktır.¹⁸⁰ Ric’at fikrinin Şîa’nın diğer teorileri gibi başka kültürler tesiriyle edinildiği tartışmalarını da zikretmekte fayda vardır.¹⁸¹

1.8. MEZHEPLERİN İMÂMET HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

İmâmet kavramını incelemeye başladığımızdan itibaren mezheplerin bu kavrama olan yaklaşımlarına yer yer değindik. Şimdi de müstakil bir başlık altında daha toplu şekilde aktarmaya çalışacağız. Belitirilmelidir ki imâmet tartışmalarının temelini oluşturan esas unsurlardan biri de, imâmetin inanç meselesi olup olmadığı hususudur. “Şîa imâmet meselesini bir inanç konusu yapmış, dinin asıllarından kabul etmiştir. Bu şekilde inancın parçası olarak kabul edilen imamet, tartışılması mümkün gözükmemektedir. Zira artık imamet dogma haline gelmiştir. Bu sorunu teolojik/ilahi ortamdan çıkarmamak soruna çözüm üretmeyi de zorlaştırmaktadır. Sünnî düşünürlerin bu bağlamda imamet meselesini amelî bir konu olarak görmeleri ve çözümleri daha esnek ve gerçekleştirebilir bir zemine çekmeleri dikkat çekici bir tavidir. Bu bağlamda Sünnî düşünürler tartışmaların odağına daha insani ve tarihsel olana uygun çözümler aramışlar ve bu konuyu inanç esaslarından saymamışlardır. Bu tavrı izah için

¹⁷⁸ Ethem Ruhi Fırlı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, İzmir İlâhiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2014, 373.

¹⁷⁹ İlyas Üzüm, “Rec’at”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 504-506.

¹⁸⁰ Karataş, 32.

¹⁸¹ Detay için bkz. Karataş, 32-vd.

benimsenen temel yaklaşım ise, Taftâzânî'nin de değindiği gibi konunun amelî olup, dinin aslından olmadığıdır.”¹⁸²

Ehl-i Sünnet'e göre imâmet, kesinlikle dinin usûlu arasında yer almaz. Örneğin Sad'dettin Taftâzânî (ö.793/1391) imâmeti ameli/yani fûru fıkıh konularından kabul etmektedir.¹⁸³ İmâmet, din ve dünya işlerinde vasıflarını taşıyan herhangi bir şahsın Resûllah'ın hâlifesi sıfatıyla ümmeti idare etmesidir. İmâm veya hâlife, İmâmiyye'nin dediği gibi, tayinle veya vasiyetle değil, doğrudan ümmetin meşvereti, bey'atı ile iş başına gelir. İmâmet, ilâhi bir makam olmadığından, imâmın masûm veya özel bir bilgiye sahip olması da düşünülemez; çünkü “ismet” sıfatı yani küçük-büyük günahlardan korunmuş olma keyfiyetiyle vahiyden kaynaklanan özel bir bilgi, yalnızca peygamberlere has bir vasıftır.¹⁸⁴ Ehl-i Sünnet âlimleri konuya Şîa'nın iddialarına cevap vermek şeklinde ilgi göstermiştir. İmâmet hususunda özellikle Râfîzî ve Hâricî fırkaları tarafından aşırı görüşler ileri sürülünce Ehl-i Sünnet kelamcıları, dinin aslına ait bir mesele olmamasına rağmen imâmeti kelâm konuları arasına almışlardır.¹⁸⁵

Klasik Şîî kaynaklarda imâmet konusunda Şîîler gibi düşünmeyenlere yönelik oluşturulan anlayış, oldukça sert ve dışlayıcı niteliktedir. İmâmeti kabul etmeyenler kolaylıkla tekfir edilebilmektedir. Çeşitli rivayetlere dayanarak imâmların imâmetini kabul etmeyenlere kâfir hükmü verilebilmektedir. İlk halifeler bile, Ali'nin imâmetini Şîîler gibi anlamadıkları için, bu kapsama sokulmaktadır.¹⁸⁶

Hâricîler ise imâmeti devletin en önemli ilkesi olan adaleti gerçekleştirecek makam olarak görürler. Ancak Şîa'da olduğu gibi imâmetin ilâhi olarak belirlenmesine karşı çıkarlar; bu konuda Müslümanların yapacağı hür bir seçimi öngörürler. Mu'tezile fırkasına gelince onlar bu konuda ikiye ayrılmıştır. Birinci grup imâmın belirlenmesini ümmete vâcib görürken, ikinci grup imâmın olması ya da olmaması durumunu da mümkün görmektedir. Yani fırkalar arasında en serbest düşünce Mu'tezile'ye aittir diyebiliriz.¹⁸⁷

182 Mehmet Sever, *Sa'dettin Taftâzânî'nin İmamet Anlayışı ve İlk Dönem Siyasi Olayları Değerlendirmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, 42.

183 Taftâzânî, *Şerhu'l-Mekâsıd*, III, 471. Konuyla ilgili detaylı bir değerlendirme için bkz. Sever, 41-114.

184 Fığlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, 374.

185 Öz-İlhan, XXII, 202.

186 Şahin, 114.

187 Detay için bkz. Onat, *Emevîler Dönemi Şîî Hareketleri ve Günümüz Şîîliği*.

Mu'tezilî bazı âlimler imâmetin zorunlu olmadığına dair birçok düşünce serdetmiştir. İmâmetin mutlak bir zorunluluk olmadığını savunanlardan biri, Nazzâm (ö.231/845) ve onun gibi düşünenlerdir. Onlara göre, insanların Allah'a itaat etmeleri ve içleri ile dışlarını düzeltmeleri halinde imâmet gereksizdir. Aksi takdirde, kötü ve yakışıksız davranırlarsa, mecburen aralarında bir imâm çıkar ve (bu durumda) ona uyulması vâcib olur.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Arslan, 204.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLEYNÎ'DE İMÂMET VE İMÂMIN NİTELİKLERİ

2.1. İMÂMET KAVRAMI

Küleynî'de imâmet kavramı İslâm'ın şartlarından biridir. İslâm beş şey üzerine bina edilmiştir. Bunlar: namaz, zekât, hac, oruç ve imâmettir.¹⁸⁹ Allah insanlara kendi hudutlarını korumalarını emretmiştir. Bunlardan biri de imâmettir.¹⁹⁰ Yine bir başka rivayette de namaz, zekât, oruç, hac ve 'imâmet'in İslâm'ın beş temeli temelini oluşturduğu yer almaktadır.¹⁹¹

Küleynî'ye göre İslâm'ın diğer şartlarından hiçbirisi imâmet gibi ilan edilmemiştir ve ne yazık ki, insanlar bunu terk edip diğer dördünü benimsemişlerdir. Böylece imanları da eksik kalmıştır.¹⁹² Çünkü Allah, insanlardan misak gününde kendi rububiyetine, Hz. Muhammed'in nübüvvetine söz aldığında Şîa'dan da imâmların imâmeti için söz almıştır. İmâmların imâmeti aynı zamanda Allah'ın velâyetidir.¹⁹³ Ve imâmın fiilen imâmeti üstlenme zamanı gelince onun için Allah nurdan bir sütun diker ve bu sütundan imâm o beldenin tüm yaptıklarını görür.¹⁹⁴

İmâmet yetkisi tamamen Allah'ın elinde olup, Allah bu yetkiyi her imâm için ayrı ayrı indirmiştir.¹⁹⁵ İmâmlar, Allah'tan bir ahit olmaksızın hiçbir şey yapmamışlardır ve onlar Allah'ın ahdinin dışına çıkmazlar. Bu makamın bildirilişi de çok özel bir anı kapsamaktadır. Cebrail, içinde imâm olacaklar için mühürler bulunan vasiyeti Resûlullah'a indirmiştir ve ona inen tek yazılı kaynak budur.¹⁹⁶ Bunun Resûlullah'ın vefat edeceği sırada indiği bilgisi de mevcuttur. Cebrail bu imâmet kaynağını getirdiğinde Hz. Peygamber, Hz. Ali haricinde herkesin odadan çıkmasını istemiştir. Nihayetinde Cebrail Allah'ın selamını ifade ederek, Resûlullah'tan bu vasiyeti Hz. Ali'ye vermesini istemiş ve yine Ali'ye okutarak bu imâmet vasiyetine uyacağı

¹⁸⁹ Küleynî, *Fürûu*, Dar'ul-Kitab'il-İslâmiyye, thk. Ali Ekber Gaffari, Tahran 1367, 3. Baskı, IV,62

¹⁹⁰ Küleynî, *Fürûu*, V, 3.

¹⁹¹ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, II, 38.

¹⁹² Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, II, 41.

¹⁹³ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 774.

¹⁹⁴ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 691.

¹⁹⁵ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 466.

¹⁹⁶ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 477.

konusunda ondan söz almıştır. Cebrail’de her ikisine bu hadise sırasında şahit olmuştur.¹⁹⁷

Hız. Peygamber, imâmetin kendisinden önce olduğunu, sonra da olacağını söyleyerek bu makamın Hız. İbrahim ile başladığını, kendisinden sonra da Fatıma’nın soyundan süreceğini söylemiş, buna inanmayanların Hız. Peygamber’in ordusundan ayrılacağını ifade etmiştir.¹⁹⁸ İmâmlık meselesi dinin tamamlanmasıyla ilgilidir. İmâmet kavranılmaz bir misyona sahiptir ve insanlar görüşleriyle onu kavrayamazlar. İmâmlık Hız. İbrahim’in soyundan gelmektedir. Seçkin ve tertemiz kimselere özgün kılınmış ve kuşaktan kuşağa miras bırakılmıştır. İmâmet Ali’nin evladına özgüdür ve Pegamber’in mirasıdır.¹⁹⁹

İmâmette en çok vurgu yapılan kişi Hız. Ali’dir. Resûlullah şöyle demiştir: “Ali zalimlerden değildir ve zulüm için yaratılmamıştır. Şüphesiz imâmet benden sonra Ali’nindir. Benden sonra hüküm onun hükmüdür, söz onun sözüdür. Kim onun imâmetini, sözünü, hükmünü istemezse o kâfirdir.”²⁰⁰

Cebraîl, Hız. Peygamber’e: “Ey Muhammed! Allah sana, Fatıma’nın doğuracağı ve senden sonra ümmetinin öldüreceği bir erkek çocuk müjdeler.” diye haber verir ve Hız. Peygamber: “Ey Cebraîl! Rabbime selam olsun, benim, benden sonra ümmetim tarafından öldürülecek bir oğula ihtiyacım yoktur.” der. Cebraîl bundan sonra göğe yükselir ve tekrar iner. İndiğinde ise: “Ya Muhammed! Rabbin sana selam söylüyor ve imâmet, velâyete vasîlik misyonunu senin zürriyetine verdiğini müjdeliyor.” deyince Hız. Peygamber: “Şimdi razı oldum” demiştir.²⁰¹

Hız. Ali’nin imâmeti tüm Peygamberlerin suhuflarında yazmaktadır ve Allah tüm Peygamberlerini Hız. Muhammed’in nübüvveti ve imâmetle ilgili açıklamalarla birlikte göndermiştir.²⁰² Allah’ın sevdiği kişiler imâmların imâmetine olumlu karşılık

¹⁹⁷ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 481.

¹⁹⁸ Küleynî, *Ravda*, Dar’ul-Kitab’il-İslâmiyye, thk. Ali Ekber Gaffari, Tahran 1426, 4. Baskı, VIII,59.

¹⁹⁹ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 336.

²⁰⁰ Küleynî, *Fürûu*, VII, 353-354.

²⁰¹ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 815

²⁰² Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 775.

vermişlerdir, buğz ettikleri de bu makama inanmayı reddetmişlerdir.²⁰³ Hz. Ali'nin imâmeti takva sahipleri için bir öğüttür.²⁰⁴

Hz. Ali şöyle demiştir: “Allah Ehl-i Beyt’e imâmeti verdi ve onları ümmetinde koruyucuları, sevdikleri yaptı. Dediklerime uyun ey insanlar! Allah’ın itaati, dostluğu, bilgiyi, delilleri kendisine yerleştirdiği şey imâmettir. Onu kabul edin, ona ve Rabbimizin yoluna sarılın. Kim bunu yaparsa Allah onu onurlandırır ve ona azap etmez. Kim de Allah’ın bu emrine uymadığı halde ona gelirse Allah, o kişiye azap edecek ve onu zillete düşürecektir.”²⁰⁵

Allah imâmete inanıp inanmayanları misak gününde belirlemiştir.²⁰⁶ İmâmlar kimlerin kendilerine iman ettiğini ve iman etmediğini bilirler. Allah ruhları yarattığı gün imâmeti kabul edenleri Hz. Ali ve imâmlara göstermiştir.²⁰⁷ Allah müminlere Resûlullahın velâyetiyle beraber imâmete de inanmalarını şart koşturmuştur.²⁰⁸ Hz. Ali’ye, Hasan ve Hüseyin’e, Ali b. Hüseyin’e, Muhammed b. Ali’ye itaat edilmelidir. Çünkü Allah bu kişilere itaat etmeyi farz kılmıştır. Dolayısıyla insanlar bu kişilerin imâmetini bilmedikleri takdirde mazur sayılmayacaktır.²⁰⁹ İmâmet makamı uyarıcıdır, onlar Allah’a davet edenlerdir ve aydınlatıcı ışıklardır.²¹⁰

Allah Âdemoğullarına şöyle demiştir: “Allah’ın Rabliğini, şu zâtların imâmet yetkisini, itaat edilmelerinin zorunlu olduğunu kabul edin.”²¹¹ Âdemoğullarının yanı sıra eğer cinler Hz. Ali ve onun soyundan gelen vasîlerin imâmeti üzerine doğru hareket etselerdi, emir ve yasaklarına uysalardı onların kalplerine de iman verilirdi.²¹² Allah imâmet görevi vererek Ehl-i Beyt’i sabır vasfıyla nitelendirmiştir.²¹³ Ehl-i Beyt’e imâmetin bahşedilmesi, onlara büyük bir mülk verilmesidir.²¹⁴

İmâmet makamı o kadar özeldir ki, bu makamdaki kişilerin yaratıldığı gün dahi bellidir. Allah, Cuma günü Hz. Muhammed’i ve ondan sonra imâmete gelecek kimseleri

²⁰³ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, II, 17.

²⁰⁴ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 769.

²⁰⁵ Küleynî, *Ravda*, VIII, 119.

²⁰⁶ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 730.

²⁰⁷ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 776.

²⁰⁸ Küleynî, *Ravda*, VIII, 404.

²⁰⁹ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 297.

²¹⁰ Küleynî, *Ravda*, VIII, 386.

²¹¹ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 196.

²¹² Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 378.

²¹³ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, II, 155.

²¹⁴ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 344.

yaratmıştır.²¹⁵ İmâmete inanan insanlara, şehadet getirmekten, namazlarına kadar birçok konuda bu makama inandıklarını belirten ritüeller nasihat edilmiştir. Bir rivayette Hz. Ali'nin Hz. Muhammed ve onun ailesiyle beraber olmak isteyenlere iftitaht tekbirinden önce şu duayı okumasını bildirmiş: “ Allah'ım! Muhammed ve al-i Muhammed'le sana yöneliyorum. Namazımdan önce onları sana takdim ediyorum, onları sana yakın olmanın vesilesi kılıyorum. Onlarla beni dünyada ve ahirette gözde, yakınlaştırılmış biri kıl. Onları tanımakla bana minnet ettin, sonumu da onlara itaat etmek, onları bilmek ve onların imâmetlerine sahip olmak şeklinde müyesser et. Çünkü bu bir mutluluktur ve benim sonum bu olsun. Çünkü senin gücün her şeye yeter.”²¹⁶ İmâmete inanan kimseler cenaze namazlarında kendilerini hidâyete erdiren imâmlara da salavat getirmektedirler.²¹⁷

Zekât imâmete inanmayan kişilere verilmez.²¹⁸ Ancak sadaka imâmete inanıp inanmadığını bilmeyen kişilere verilebilir.²¹⁹ Ebu Cafer'in oğluna bir gün adam: Canım sana feda olsun, biz imâma bazı şeyler veriyoruz. Ve deniliyor ki: Bu Ebu Cafer için olmaz. Öyleyse biz nasıl yapalım? Oğluya: Ebu Cafer'in imâmet yüzünden sahip olduğu şey benim. Aksi takdirde, Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünnetinde miras vardır.²²⁰ İmâmete inanarak ölen kişiye ölüm meleği geldiği zaman onun canının acımayacağını söyler ve Resûlullah'ın, Ali'nin, Fatıma'nın, Hasan ve Hüseyin'inin, diğer imâmların onun yoldaşı olduğunu hatırlatır.²²¹ İmâmeti kabul etmenin gereklerinden biri onu saklamak ve ehil olmayanlara açmamaktır.²²²

İmâmet ehlinin yüzleri beyazdır, yerleri onurludur ve dönecekleri yer değerlidir.²²³ İmâmet makamına kimse zarar veremez. Çünkü imâmeti koruyan Allah'tır.²²⁴ Allah imâmeti insanların işlerini yönetmeleri ve onlara riayette bulunmaları

²¹⁵ Küleynî, *Fürûu*, III, 415.

²¹⁶ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, II, 701.

²¹⁷ Küleynî, *Fürûu*, III, 182.

²¹⁸ Küleynî, *Fürûu*, III, 545.

²¹⁹ Küleynî, *Fürûu*, IV, 14.

²²⁰ Küleynî, *Fürûu*, VII, 59.

²²¹ Küleynî, *Fürûu*, III, 128.

²²² Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, II, 331.

²²³ Küleynî, *Ravda*, VIII, 25.

²²⁴ Küleynî, *Ravda*, VIII, 176.

için var etmiştir. ²²⁵ Allah'ın katındaki en güzel, en hayırlı sonuç, kimin imâmeti emredildiyse ona inanmaktır. ²²⁶ Barış, Ehl-i Beyt'in imâmetini kabul etmektir. ²²⁷

Ahiret kazancı ancak imâmete inanıp imâmları bilmekle mümkündür. ²²⁸ Bu kazancı isteyen kimsenin imâmete inanması gerekmektedir. ²²⁹ Al-i Muhammed'den gelen imâmların imâmetine inanmak dünyada ve ahirette müminlerin övücü olur. ²³⁰ Bu konuyla ilgili olarak Resûlullah, imâmete inanan kimseden dünyanın iştahının gideceğini ve ona ölüm anında mutluluğun geleceğini; şeytanın imâmetine inananın ise başına her türlü kötülüğün geleceğini söylemiştir. ²³¹

İmâmın velâyetini bilmeden ölen kişi çıkamayacağı bir çukura atılır ancak düşmanlık yapmamışsa Allah onun iyilik ve kötülüklerini hesapladıktan sonra ya cennete ya da cehenneme atar. Ehl-i kibleye gelince, onlar kıvılcımla yanan, sıcak suların olduğu yere atılıp yakıldıktan sonra kendilerine şöyle seslenilir: Sizlerin imâmları nerede, o imâmlar ki Allah onları insanlar için yarattı. ²³² Bu konuda Hz. Ali: “Kim bizim imâmetimizden ayrılır veya başkasını bize tercih ederse, kuşkusuz onlar doğru yoldan ters yüz döndürülmüşlerdir.” demiştir. ²³³

İnsanlar imâmeti tanımadıkça, Allah'ın kabul etmelerini emrettiği imâmlara inanıp tövbe etmedikçe sevapları kabul edilmeyip, dereceleri yükseltilmeyecektir. ²³⁴ Allah, kimin imanını mü'min oluncaya dek tamamlamasını isterse ona imâmların velâyetine inanmayı şart koşar. ²³⁵ İmâmete inanmayanın amelleri boşa gider. Çünkü imâmetten dönen, cennetten döndürülür. ²³⁶ Hz. Ali'nin imâmetini inkâr edenlere ateşten birer elbise hazırlanmıştır. ²³⁷

²²⁵ Küleynî, *Ravda*, VIII, 356.

²²⁶ Küleynî, *Ravda*, VIII, 13.

²²⁷ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 736.

²²⁸ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 773.

²²⁹ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 773.

²³⁰ Küleynî, *Ravda*, VIII, 234.

²³¹ Küleynî, *Fürûu*, III, 258.

²³² Küleynî, *Fürûu*, III, 247.

²³³ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 290.

²³⁴ Küleynî, *Ravda*, VIII, 271.

²³⁵ Küleynî, *Ravda* VIII, 404.

²³⁶ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 750.

²³⁷ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 751.

İmâmete inanmayan kimsenin imanı kendisine fayda sağlamaz.²³⁸ İnsanlar imâmete başka şeyler ortak ederlerse amelleri boşa gider.²³⁹ Bütün insanlar, ateşin köleleridir. Şîa, Ehl-i Beyt'in imâmeti sayesinde ateşten azat edilmiştir.²⁴⁰ Allah'ın takdir ettiği imâmetten sonra kendi tercihleriyle onları değiştiren kimseler ise zalimlerdir.²⁴¹ Mustazaflar eğer imâmet ehlinde olanlara sevgi beslerlerse ve onların yollarına yakın olurlarsa bağışlandıkları takdirde bu şefaât yüzündendir; imâmet dolayısıyla değil.²⁴² Emir'ül-Mü'minin'in ve ondan sonraki imâmların imâmeti aracılığıyla Allah'a boyun eğenden başkası şefaât edemez.²⁴³

Önceden imâmeti kabul edip sonrasında inanmayan kimseler de cehennem ehlidir. Ve orada ebediyyen kalacaklardır. Allah imâma itaat eden gurupları bağışlayacaktır.²⁴⁴ İmâm velâyeti altında ibadet eden kimse veya ümmete Allah azap etmekten hayâ eder. İmâmete inanmadan ölen kimse cahiliyye ölümü üzerine ölmüştür.²⁴⁵ Ölüye kabirdeyken beş şeyden sual edilecektir. Bunlar: namaz, zekât, hac, oruç ve Ehl-i Beyt'in imâmetidir.²⁴⁶

Küleynî'de sık sık rastladığımız husus imâmlarla ilgili rivayetlerin çoğunun soyut deliller içermesidir. Örneğin, imâmlığın Hz. Hüseyin'den süreceği ile ilgili Hacer-ul Esved dile gelmiş onun imâmetini de soyundan süreceğini de onaylamıştır.²⁴⁷ Çakıl taşlarına parmaklarıyla vurup onları toz haline getiren ve sonra da mühür vuran kişi imâmetini göstermiş olur. Çünkü Hz. Muhammed'de böyle yapmıştır ve ondan sonra bunu yapan kişinin kendi vasîsi olacağını bildirmiştir.²⁴⁸

2.2. İMÂMETİN KUR'ANÎ TEMELLERİ

Küleynî'de imâmet kavramını incelerken, bu konuda son olarak onun atıf yaptığı ayetlere değineceğiz. “Onu, Rûhul Emin uyarıcılardan olası diye, apaçık Arab diliyle, se-

²³⁸ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 760.

²³⁹ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 762.

²⁴⁰ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 763.

²⁴¹ Küleynî, *Ravda*, VIII, 53.

²⁴² Küleynî, *Fürûu*, III, 187.

²⁴³ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 765.

²⁴⁴ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 672.

²⁴⁵ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 673. Sünni kaynaklardaki şekli için bkz. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhâri*, İst.: Çağrı Yay., 1992, VII, 104, 105.

²⁴⁶ Küleynî, *Fürûu*, III, 241.

²⁴⁷ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 627.

²⁴⁸ Küleynî, *Usûlu'l- Kâfi*, I, 640.

nin kalbine indirmiştir.”²⁴⁹ Emir’ül-Mü’minin’in imâmeti Hz. Peygamber’e bildirilmiştir.²⁵⁰ “Biz *emaneti*, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar, bunu yüklenmekten çekindiler, korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zâlim, çok cahildir.”²⁵¹ Ayette ifade edilen “*emanet*”, Emir’ül-Mü’minin imâmetidir. Ve şüphesiz bu ağır bir görevdir.²⁵²

“Verdikleri *söz*ü yerine getirirler.”²⁵³ İmâmlar, imâmetle ilgili olarak kendilerinden alınan “*söz*ü yerine getirenlerdir”.²⁵⁴ “Kim Allah ve Resûl’üne itaat ederse büyük bir *kurtuluşa* ermiş olur.”²⁵⁵ Hz. Ali’nin ve ondan sonraki imâmların imâmetine itaat etmek “*kurtuluşun ta kendisidir*.”²⁵⁶ “Sizin, Allah’ın *Resûl’ünü üzmeniz* asla caiz değildir.”²⁵⁷ ayeti, Hz. Ali’nin ve diğer imâmların imâmeti hususunda onu “üzmek” caiz değildir şeklinde yorumlanmıştır.²⁵⁸

“Bu beldeye ki sen bu beldedesin, *babaya ve ondan meydana gelen çocuğa* yemin ederim ki...”²⁵⁹ ayetiyle “Emir’ül-Mü’minin ve ondan meydana gelen imâmlar” kastedilmiştir.²⁶⁰ “Sen, sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Şüphesiz sen, *dosdoğru yoldasın*.”²⁶¹ ayetinden hareketle imâmete inananlara: “Sen, Ali’nin imâmeti üzerindesin ve Ali dosdoğru yolun ta kendisidir” denilmektedir.²⁶²

“*Gönlünüzün arzulamadığı şeyleri* söyleyen bir elçi geldikçe, ona karşı büyüklük tasladınız, bir kısmını yalanladınız, bir kısmını da öldürdünüz”.²⁶³ ayetiyle “*gönlünüzün arzulamadığı şeyler*” ile Hz. Ali’nin imâmeti kastedilmiştir. Nitekim imâmeti kabullenmek insanlara ağır gelmiştir.²⁶⁴ “Birbirlerine neyi soruyorlar? Ayrılığa düşükleri *büyük haberi* mi?”²⁶⁵ ayetinde ise “büyük haber”, imâmet olarak anlaşılmıştır.²⁶⁶

²⁴⁹ Şuarâ: 26/193-195.

²⁵⁰ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 729.

²⁵¹ Ahzâb: 33/72.

²⁵² Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 729.

²⁵³ İnsan: 76/7.

²⁵⁴ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 730.

²⁵⁵ Ahzâb: 33/71.

²⁵⁶ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 734.

²⁵⁷ Ahzâb: 33/53.

²⁵⁸ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 734.

²⁵⁹ Beled: 90/1-3.

²⁶⁰ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 735.

²⁶¹ Zuhurf: 43/43.

²⁶² Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 739.

²⁶³ Bakara: 2/87.

²⁶⁴ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 740.

²⁶⁵ Nebe: 78/1-3.

“İşte burada *yardım ve dostluk*, hak olan Allah’a mahsustur.”²⁶⁷ Ayetiyle şüphesiz “velâyet, yardım ve dostluk” Emir’ül-Mü’minin’in imâmetidir.²⁶⁸ “*İman edip sonra inkâr edenleri*, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri sonra da inkârlarını arttıranları...”²⁶⁹ “Onların tevbesi asla kabul edilmez.”²⁷⁰ ayetleriyle ilgili olarak: Bu ayet, falan, falan ve falan hakkında inmiştir. Bunlar başlangıçta Nebi’ye iman ettiler, sonra Nebi: “Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır.” diyerek kendilerine imâmeti arz edince, onu inkâr ettiler. Sonra Emir’ül-Mü’minin’e biat ederek tekrar iman ettiler. Ardından Resûlullah vefat edince tekrar inkâr ettiler, bu kişilerde imana dair bir şey kalmamıştır.²⁷¹

“Birisi gerçekleşecek olan azabı istedi. *İnkâr edenler* içindir bu azap ve bu azabı hiç kimse savamaz.”²⁷² ayette Hz. “Ali’nin imâmetini inkâr etmek”, azabı bizzat istemek demektir.²⁷³ “*İman edenlere*, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele.”²⁷⁴ ayetiyle “iman etmenin” Emir’ül-Mü’minin’in imâmetine inanmakla mümkün olduğudur.²⁷⁵

“*Allah’ın boyasıyla* boyandık, Allah’ın boyasından güzel boyası olan kimdir?”²⁷⁶ ayeti Allah’ın, misak zamanı mü’minleri “imâmet boyasıyla” boyadığını ifade etmektedir.²⁷⁷ “Ancak ve ancak Allah, ey *Ehl-i Beyt*, sizden her çeşit pisliği, suçu gidermek ve sizi tam bir temizlikle tertemiz hale getirmek diler.”²⁷⁸ ayetiyle “Ehl-i Beyt imâmları ve onların imâmetinden” her türlü kötülük arındırılmıştır. Onların imâmetini kabul eden, Nebi’nin beytine girmiş olur.²⁷⁹

“De ki: Ancak *Allah’ın lütfü ve rahmetiyle*, işte bunlarla sevininler. Bu, onların topladıklarından daha hayırlıdır.”²⁸⁰ Ayette geçen “Allah’ın kulları üzerindeki rahmeti”

²⁶⁶ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 741.

²⁶⁷ Kehf: 18/44.

²⁶⁸ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 742.

²⁶⁹ Nisa, 4/137.

²⁷⁰ Âl-i İmran: 3/90.

²⁷¹ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 743.

²⁷² Meâric: 70/1-2.

²⁷³ Küleynî, *Usûlu’l- Kâfi*, I, 746.

²⁷⁴ Yunus: 10/2.

²⁷⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 751.

²⁷⁶ Bakara: 2/138.

²⁷⁷ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 751.

²⁷⁸ Ahzâb: 33/33.

²⁷⁹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 751.

²⁸⁰ Yunus: 10/58.

imâmet makamındakilerdir. Ve insanlar Hz. Muhammed ve Âl-i Muhammed'in imâmetiyle sevinirler diye bu insanlara bir müjdedir.²⁸¹ “İnsanların çoğu *nankörlükten* başka bir şey yapmazlar.”²⁸² ayetinde “nankörlük”, Hz. Ali'nin imâmetini kabul etmemektir.²⁸³

“Allah’a ve Resûl’e itaat edin. Eğer, *yüz çevirirseniz* elçimize düşen sadece apaçık bir tebliğdir.”²⁸⁴ ayetinin anlamı: “Sizden önce helak olanlar ve Mehdî zuhur edinceye kadar helak olacak kimseler, ancak bizim imâmetimizi terk etmelerinden ve hakkımızı inkâr etmelerinden dolayı helak olacaklardır. Resûlullah, bizim hakkımızı bu ümmetin boynunda bir yükümlülük olarak belirledikten sonra, bu dünyadan göçmüştür. Allah, dilediğini dosdoğru yola iletir.”²⁸⁵ “Ona ancak, güzel sözler yükselir. Onları da Allah’a *sâlih amel* ulaştırır.”²⁸⁶ Ayette “sâlih amelden” maksat, Ehl-i Beyt'in imâmetidir. Onları velî edinmeyen ameli Allah yükseltmez.²⁸⁷

“Andolsun ki onların çoğu cezayı hak etmiştir. Çünkü *iman etmiyorlar*.”²⁸⁸ ayetinde “imâmete inanmayanların akıbetinin”, bahaneleri ne olursa olsun ceza olduğu ifade edilmektedir. “Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik de onları kapattık, artık göremezler.”²⁸⁹ ayetiyle “Emir’ül-Mü’minin’in ve ondan sonraki imâmların imâmetini inkâr ettikleri için” Allah tarafından onlara bu azap öngörülmüştür ve bu, onların dünyadaki azabıdır. Ahirette ise cehennem ateşinde zincirlere vurulmuş olarak başları yukarı kalkık olacaktır diye yorumlanmıştır.²⁹⁰ Kur’an’da zikredilen “*sarp yokuşu aşmak*”²⁹¹ imâmların imâmetine inanmakla mümkündür. Allah, imâmların velâyetine inanmayanlara süre vermiş onları en kötü duruma getirmiştir.²⁹²

“Onları *uyarsan da uyarmasan* da birdir, inanmazlar.”²⁹³ ayetinde “imâmeti kabul etmeyenlere” ne denilirse denilsin faydanın yok olduğu söylenmiştir.²⁹⁴ “Allah *nurunu*

²⁸¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 752.

²⁸² İsrâ: 17/89.

²⁸³ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 754.

²⁸⁴ Teğâbün: 64/12.

²⁸⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 757.

²⁸⁶ Fatır: 35/10.

²⁸⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 762.

²⁸⁸ Yasin: 36/7.

²⁸⁹ Yasin: 36/9.

²⁹⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 765.

²⁹¹ Beled: 90/11.

²⁹² Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 765.

²⁹³ Yasin: 36/10.

²⁹⁴ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 766.

tamamlayacaktır.”²⁹⁵ ayetinde imâmet “nurdur”.²⁹⁶ “Hiç şüphesiz! O, çok şerefli bir elçinin sözüdür.”²⁹⁷ ayetinin anlamı, Cebrail’in Allah katından “Ali’nin imâmetiyle ilgili olarak bir sözdür.”²⁹⁸ “Biz *hidâyeti* işittiğimiz zaman derhal ona iman ettik.”²⁹⁹ ayetinde “hidayetten” maksat, imâmettir. Çünkü imâmlar da tıpkı nebiler gibi hidâyete erdirmekle, insanları Allah’a çağırarak görevlendirilmişlerdir.³⁰⁰

“Doğrusu ben size ne zarar ne de fayda verme gücüne sahibim.”³⁰¹ ayetinin anlamı, Resûlullah, insanları Ali (aleyhisselâm)’ın imâmetini kabul etmeye davet etti. Kureyşliler onun yanında toplandılar ve dediler ki: “Ey Muhammedi Bizi bundan muaf tut.” Sonra Allah, bu anlamı pekiştirmek için: “Artık kim *Ali’nin velâyeti* hakkında Allah ve Resûlü’ne karşı gelirse, bilsin ki ona, içinde ebedi kalacakları cehennem ateşi vardır.”³⁰² diye buyurmuştur.³⁰³ “...İman edenlerin *imanını arttırsın*.”³⁰⁴ Ayetinde “imanın artmasının” ancak imâmete inanmakla mümkün olduğu ifade edilmiştir.³⁰⁵

“Hem kendilerine kitap verilenler hem *mü’minler şüpheye düşmesinler*.”³⁰⁶ Bu ayette “Hz. Ali’nin imâmeti” ortaya konulmuştur ve müminlerin bu konuda şüpheye düşülmemesi istenmektedir. Yine ayetin devamında “Bu, insanlar için ancak bir *öğüttür*.”³⁰⁷ ifadesiyle “Hz. Ali’nin ve diğer imâmların imâmetinin bir öğüt” olduğu ifade edilmektedir.³⁰⁸ “O, *iki büyük hadiseden* biridir.”³⁰⁹ ayetiyle “imâmetin” dünyada meydana gelecek en önemli olaylardan biri olduğu, bu yönüyle de müminlere öğüt verildiği bildirilmektedir.³¹⁰ “Sizden *ileri gitmek* veya *geri kalmak isteyenler* için...”³¹¹ ayette sözü geçen iki grup insan vardır. Bunlar: “Ehl-i Beyt’in imâmetine

²⁹⁵ Saf: 61/8.

²⁹⁶ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 768.

²⁹⁷ Hakka: 69/40.

²⁹⁸ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 769.

²⁹⁹ Cin: 72/13.

³⁰⁰ Küleynî *Usûlu’l-Kâfi*, I, 769.

³⁰¹ Cin: 72/21.

³⁰² Cin: 72/23.

³⁰³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 770.

³⁰⁴ Müddessir: 74/31.

³⁰⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 770.

³⁰⁶ Müddessir: 74/31.

³⁰⁷ Müddessir: 74/31.

³⁰⁸ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 770.

³⁰⁹ Müddessir: 74/35.

³¹⁰ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 770.

³¹¹ Müddessir: 75/37.

kavuşup öne geçerek cehennemden geri kalan ve onların imâmetinden geri kalıp cehenneme doğru ilerleyen kimselerdir.”³¹²

“Onlara ne oluyor ki bu uyarıdan *yüz çeviriyorlar*?”³¹³ ayetiyle Hz. Ali’nin imâmetinden “yüz çevirenler” kastedilmektedir.³¹⁴ İmâmet insanlar için bir uyarıdır.³¹⁵ “Onlar verdikleri *sözleri yerine getirirler*.”³¹⁶ İmâmlar, misak zamanı “Ehl-i Beyt’in imâmetiyle ilgili olarak Allah’a verdikleri sözlerden” asla sapmazlar.³¹⁷ “Biz bu *Kur’ân’ı* sana indirdik.”³¹⁸ Kur’an, içerisinde Hz. Ali’nin imâmetiyle birlikte indirilmiştir. Buna dair birçok örnek Kur’an’da mevcuttur.³¹⁹ İmâmet insanlar için bir hatırlatmadır ve Allah rahmetinden kimi dilerse imâmete onu koyar.³²⁰

“Vahyi yalanlayanların vay haline! -Ey Muhammed! Biz *öncekileri* helak etmedik mi? Sonra arkadakileri de onların ardına takacağız.”³²¹ Bu ayet “Hz. Ali’nin imâmetiyle” ilgili olarak nazil olmuştur. “Öncekilerden” maksat, vasîlere itaat hususundan resûlleri yalanlayanlardır.³²² “İbrahim’in milleti ve muttakile”r yalnızca imâmete inanan kimselerdir.³²³ “Kim benim *zikrimden* yüz çevirirse onun için sıkıntılı bir hayat vardır.”³²⁴ Ayette ki “Allah’ın zikri” Emir’ul-mü’minin imâmetiyle mümkündür. Onun imâmetini kabul etmeyenler yüz çevirenlerin ta kendisidir.³²⁵

“Ve biz onu kıyamet günü *kör olarak* haşır ederiz.”³²⁶ ayetiyle bildirilen, dünyada “Emir’ul-mü’minin imâmetine” karşı kalbi kör olanlardır ve onlar kıyamet günü gözleri kör olarak hasredilecek olanlardır.³²⁷ Emir’ül-Mü’minin’in imâmetine başkasını ortak eden ve Rabbinin ayetlerine inanmayan ve dolayısıyla inatçılık ederek imâmlara tabi olmayan, onları izlemeyen, onları dost edinmeyen kimseler daha şiddetli ve daha sürekli

³¹² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 770.

³¹³ Müddessir: 75/49.

³¹⁴ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 771.

³¹⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 771.

³¹⁶ İnsan: 76/7.

³¹⁷ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 771.

³¹⁸ İnsan: 76/23.

³¹⁹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 771.

³²⁰ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 771.

³²¹ Mürselat: 77/16-17.

³²² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 771.

³²³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 771.

³²⁴ Tâ-Hâ: 20/124.

³²⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 773.

³²⁶ Tâ-Hâ: 20/124.

³²⁷ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 773.

azaba mahkûm edileceklerdir.³²⁸ “Allah kullarına karşı lütufkârdır. Dilediğine *rızık verir*.”³²⁹ ayette “Allah’ın rızık verdiği kişi” imâmet yetkisini verdiği Hz. Ali ve ondan sonraki imâmlardır. Onlar Allah’ın bu nimetiyle şereflendirilmişlerdir.³³⁰

“Rabbine, *hoşnut edici* ve hoşnut edilmiş olarak dön.”³³¹ Ayetiyle “hoşnut edilen kişi” şüphesiz imâmete inanandır. Çünkü Allah hem bu ayette hem de farklı ayetlerde onlara lütfunun bol olduğunu belirtmiştir.³³² “Onları bizim emrimizle doğru yolu gösteren *önderler* yaptık.”³³³ ayette “Allah’ın insanlara yol göstermek için gönderdiği ve dini-toplumsal olarak önder kıldığı kimseler” imâmlardır. Allah bu ayette imâmların velâyetini ve onlara itaati emretmiştir.³³⁴

“Rablerine dönecekleri için verdiklerini *kalpleri ürpererek* verirler.”³³⁵ Ayette “övülen kimseler” Allah’a itaat etmekle beraber imâmete de inanan kimselerdir. İmâmet Allah’a inanmanın kaçınılmaz bir parçasını oluşturmaktır.³³⁶ “Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah’ın ve Resûl’ünün *çağrısına* uyun ve bilin ki, Allah kişi ile kalbi arasına girer.”³³⁷ ayette geçen “çağrı” ifadesinden maksat, Hz. Ali’nin imâmeti insanlar için Resûlullah’ın yaptığı bir çağrıdır.³³⁸

“Onlar, *ceza gününü* tasdik eden kimselerdir.”³³⁹ ayette “ceza” günü, imâmet silsilesinin son imâmı olan Kâim’in çıktığı gündür.³⁴⁰ “De ki: “Hak geldi, *batıl* yok oldu. Şüphesiz *batıl* yok olmaya mahkûmdur.”³⁴¹ Ayette İmâm Kâim’in gelişiyile “batıl devletin” yıkılacağı ifade edilmektedir. “Batıl devlet”, imâmete inanmayan devletlerin tümüdür.³⁴² “Sonra onların mazeretleri, ‘Rabbimiz Allah hakkı için biz *ortak koşanlar* olmadık!’ demekten başka bir şey olmadı.”³⁴³ ayette “ortak koşmayan kimseler” Hz. Ali’nin imâmet hakkına girmeyenler, onun imâmetine inanan ve gereğini yerine getiren

³²⁸ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 773.

³²⁹ Şûra: 42/19.

³³⁰ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 773.

³³¹ Fecr: 89/28.

³³² Küleynî, *Fürûu*, III, 128.

³³³ Enbiyâ: 21/73.

³³⁴ Küleynî, *Ravda*, VIII, 13.

³³⁵ Mü’minûn: 23/60.

³³⁶ Küleynî, *Ravda*, VIII, 128.

³³⁷ Enfâl: 8/24.

³³⁸ Küleynî, *Ravda*, VIII, 248.

³³⁹ Meâric: 70/26.

³⁴⁰ Küleynî, *Ravda*, VIII, 287.

³⁴¹ İsrâ: 17/81.

³⁴² Küleynî, *Ravda*, VIII, 287.

³⁴³ En’âm: 6/23.

kimselerdir.³⁴⁴ İmâmete inanmayanlar İmâm Mehdî geldiğinde onun kurduğu hak devlette hiçbir pay sahibi olamayacaklardır.³⁴⁵

“Herkesin yöneldiği bir yön vardır. Haydi, hep *hayırlara* koşun, yarışın!”³⁴⁶ Bu ayette “hayırlar” kelimesi ile ifade edilen şey imâmettir. Çünkü iyiliklerin ve güzelliklerin tümü imâmette mevcuttur.³⁴⁷ “Onlar, *Allah’ın kalplerindekini bildiği kimselerdir*. Öyleyse onlara aldırma. Onlara öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında etkili ve güzel söz söyle.”³⁴⁸ Resûlullah ve Hz. Ali’nin imâmeti insanları uyarmakla yükümlüdür. Dileyen inanır ve kurtulur; inanmayansa azaba mahkûm edilir.³⁴⁹

“...Allah batılı yok eder, *hakkı* sözleriyle gerçekleştirir. Şüphesiz O, göğüslerin özünü (kalplerde olanları) hakkıyla bilendir.”³⁵⁰ Ayette geçen “hak” kavramı, Hz. Ali’nin imâmetidir.³⁵¹

2.3. İMÂMIN GEREKLİLİĞİ

Küleynî’ye göre Allah’ın insanlara sunduğu iki kanıttan birisini nebilerin yanı sıra imâmlardır. Bu, gizli delillerin aksine; insanlar için apaçık bir husustur.³⁵² Küleynî, Allah’ın akla verdiği melekelerden bahsederken bunların sadece nebi ve onun vasîsi olan imâmda bulunacağını belirtmiştir. Bu melekelerin yine nebi ve imâmlarla tekâmül olup en yüksek derecelere ulaşacağını belirtir.³⁵³

İnsanlar: âlimler, öğrenciler ve sel sularının üzerine biriken çöpler diye üçe ayrılır ve imâmlar bu kısımlardan âlimler grubuna dâhildir.³⁵⁴ İnsanlar imâmlarını tanımadıkça ne ferahlığa ne de genişliğe kavuşamazlar. Çünkü imâmları tanımadıkça, onların sözlerine muhatap olunmadıkça bunlara erişme imkânı bulamazlar.³⁵⁵ İmâm bir şey

³⁴⁴ Küleynî, *Ravda*, VIII, 287.

³⁴⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 773.

³⁴⁶ Bakara: 2/148.

³⁴⁷ Küleynî, *Ravda*, VIII, 313.

³⁴⁸ Nisâ: 4/63.

³⁴⁹ Küleynî, *Ravda*, VIII, 335.

³⁵⁰ Şûra: 42/24

³⁵¹ Küleynî, *Ravda*, VIII, 380.

³⁵² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 13.

³⁵³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 18.

³⁵⁴ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 34.

³⁵⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 42.

hakkında söz söylediği vakit bu söz ya da görüş Resûlullahtan'dır.³⁵⁶ O, bir açıklama yaptığı zaman açıklamalarına Allah'ın kitabı ve sünnet haricinde hiçbir şey eklemes.³⁵⁷

İnsanlar eğer dönemlerinde yaşayan bir imâm mevcutsa onun sözleriyle amel etmelidir.³⁵⁸ Şayet imâm bir meseleyle ilgili iki hadis söylemişse onun son dediği esas alınmalıdır.³⁵⁹ İnsanlar iki çelişkili rivayetle karşılaştıklarında zamanının imâmı ile karşılaşınca dek bir şey yapmamalıdır.³⁶⁰

“Sizin veliniz ancak Allah, Resûlü ve *iman edenlerdir...*”³⁶¹ ayetindeki “iman edenlerden” maksat imâmlardır.³⁶² İmâmlar yaratılıştan önce ve ya sonra muhakkak hüccet olarak vardır. Yeryüzü asla imâmsız kalmaz. Ve iki imâm aynı anda bulunursa biri diğerinin görevini tamamlanıncaya kadar bekler.³⁶³

Allah'ın ululuğuna bir delil daha sunmak gerekirse bu Allah'ın âdil imâmlar yaratmasıdır.³⁶⁴ Yeryüzü Hz. Âdem'in ölümünden beri imâmdan yoksun bırakılmamıştır. Yeryüzü imâmsız kalırsa batacaktır. Bu da Allah'ın yeryüzü ehli ve kullarına gazap etmesiyle açıklanabilir.³⁶⁵ Hz. Ali Allah'a yeryüzünü imâmsız bırakmaması bahsinde şöyle demiştir: “Allah'ım, sen yeryüzünü senin kulların adına kullarına kanıtlık işlevini gören hüccetten yoksun bırakmazsın.”³⁶⁶

Dünyada iki kişi kalsa bile bunlardan biri mutlaka imâmdır. Ve insanlar hüccetsiz kaldıkları için Allah'a bu yüzden bahane sunamazlar.³⁶⁷ Allah'ı tanımak ancak Ali'nin velâyetini kabul edip, hidâyet önderi olan imâmlara tabi olmakla mümkündür.³⁶⁸

Kişi tüm imâmları ve zamanının imâmını tanımalıdır. Çünkü tanımadığı takdirde meseleleri imâmına götürmeyecektir ve onun verdiği karara teslim olmayacaktır. Bu da o kişinin gerçek mü'min olmadığını gösterir.³⁶⁹ İmâmı tanımak bütün insanlara vaciptir.

³⁵⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 81.

³⁵⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 90.

³⁵⁸ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 101.

³⁵⁹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 100.

³⁶⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 103.

³⁶¹ Maide: 5/55.

³⁶² Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 218.

³⁶³ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 281.

³⁶⁴ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 282.

³⁶⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 283.

³⁶⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 282.

³⁶⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 284.

³⁶⁸ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 285.

³⁶⁹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 285.

Bu Allah'a inanan ve Resûl'e uyan her Müslüman için geçerlidir. İmâmı bilmeyen kimseden gayrisi Allah'tan başkasını tanımış, ona ibadet etmiş gibi sapıklığa düşmüş olur.³⁷⁰ Hz. Ali'den sonra Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ali b. Hüseyin, Muhammed b. Ali'nin imâmlığını inkâr eden Allah ve Resûl'ünü tanımayı inkâr etmiş gibi olur.³⁷¹

Küleynî'nin isimlerini zikrettiği on iki imâm şunlardır: ³⁷²

1. Ali b. Ebi Talib,
2. Hasan b. Ali,
3. Hüseyin b. Ali,
4. Ali b. Hüseyin,
5. Ebu Cafer (Muhammed) el-Bâkır b. Ali,
6. Ebu Abdillah Cafer b. Muhammed es-Sadık,
7. Ebu'l-Hasan Musa el-Kazım,
8. Ebu'l-Hasan Ali er-Rıza,
9. Ebu Cafer Muhammed et-Taki,
10. Ebu'l-Hasan Ali en-Naki,
11. Ebu Muhammed el-Hasan b. Ali el-Askerî,
12. Muhammed b. el-Hasan,

Kişinin ibadeti imâmını tanımaksızın kabul edilmeyecektir ve o kişi bu ibadetiyle sadece yorulmuş olacaktır. Çünkü imâm Allah tarafından tayin edilmiştir. İmâmı tanımayan kişi hem sapkın hem de şaşkındır. Kişi âdil bir imâmı olmaksızın yolunu şaşırır ve böylece ölürse küfür ve nifak üzere ölmüş olur.³⁷³ Konu bir rivayette şöyle yer alır. Hz. Ali kendisine “A’raf üzerinde herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır.”³⁷⁴ ayetinin anlamını soran kişiye şu şekilde cevap vermiştir: “Biz A’raf üzerinde dururuz ve bize yardım edenleri simalarından tanırız. Biz A’raf’ız ki, Allah Azze ve Celle ancak bizim aracılığımızla bilinir. Biz A’raf’ız ki, Allah Azze ve Celle kıyamet günü sırat üzerinde bizi tanıtır. Cennete ancak bizi tanıyan ve bizim tanıdığımız kimseler girerler. Cehenneme de ancak bizi tanımayan ve bizim tanımadığımız kimseler girerler. Allah Tebareke ve Teâla dileseydi, kendisini kullarına doğrudan tanıttırdı. Fakat bizi, kendisini

³⁷⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 286.

³⁷¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 287.

³⁷² Detay için bkz.: Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I-II.

³⁷³ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 289.

³⁷⁴ A’raf: 7/46.

bilmenin kapıları, yolu, aracısı ve izlenen yönü olarak belirledi. İnsanların sığınıp doğruyu bulmalarına vesile olan gerçek imâmlarla, kendileri korunmaya ve yol göstericiye muhtaç olan kimseler bir olur mu? Bizden başkasının peşine düşenler, sularını birbirinden alan ve küçük bir su sızıntısı akıtan çeşmelere gidip susuzluklarını gidermeye çalışan kimselere benzerler. Ama bizim peşimizden gelenler, Rabbinin izniyle berrak ve gür sularını akıtan, tükenmeyen ve kurumayan pınarlara giden kimselere benzerler.”³⁷⁵

İmâmı tanımak çoğu zaman ayetle delillendirilerek Allah’a itaat ile yan yana zikredilmiştir. Örneğin: “Kime *hikmet ve itaat verilmişse*, kuşkusuz ona çok hayır verilmiştir.”³⁷⁶ ayetinde kastedilen, imâmı tanımaktır. Ve imâmı tanımak insana yeter.³⁷⁷ “Ölü iken dirilttiğimiz ve insanlar arasında onunla yürüyeceği bir *nur* verdiğimiz kimse...”³⁷⁸ “ölü iken” kavramı hiçbir şey bilmemek; “nur”dan maksat ise uyulan imâmdır. Hatta ayetin devamı olan “*Karanlıklar içinde* olup oradan çıkamayan kimse gibi olur mu” cümlesindeki “karanlıktaki kimse” ise imâmı tanımayan kimse olarak açıklanmıştır.³⁷⁹ İşlerin zirvesi Allah’a itaat ve imâma itaat etmektir.³⁸⁰

İmâmı duyup itaat edenin Allah ile buluştuğu gün gerekçesi eksiksiz olarak kabul edilir. Çünkü “O gün her topluluğu *imâmıyla* çağırırız...”³⁸¹ ayeti apaçık bir şekilde buna işaret eder.³⁸² İmâma inanmayan kimsenin kalbini karanlıklar bürür.³⁸³

“Allah *dilediği kimseyi* nuruna eriştirir”³⁸⁴ ayetinden maksat “Allah’ın dilediği kimseleri” imâmlara ulaştıracağıdır.³⁸⁵ Namazın kılınması, zekâtın verilmesi, orucun tutulması, haccın yerine getirilmesi, cihadın gerçekleştirilmesi, ganimetlerin çoğaltılması, sadakaların alınıp toplanması, şer-i had ve hükümlerin uygulanması, sınırların ve çevrelerin korunması, imâm sayesinde mümkün olabilir. İmâm, Allah’ın helâl kıldığını helâl, haram kıldığını haram kılar. Allah’ın koyduğu hadleri egemen

³⁷⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 290.

³⁷⁶ Bakara: 2/269.

³⁷⁷ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 293.

³⁷⁸ En’am: 6/122.

³⁷⁹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 294.

³⁸⁰ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 295.

³⁸¹ İsrâ: 17/71.

³⁸² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 311.

³⁸³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 326.

³⁸⁴ Nur: 24/35.

³⁸⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 327.

kılar. Allah'ın dinini savunur. Hikmet, güzel öğüt ve kesin kanıtla insanları Rabbinin dinine davet eder.³⁸⁶

Cebrail, Hz. Muhammed'e imâmların adlarını, babalarının adlarını ve onları sevip, üstünlüğünü kabul edenleri bildirmiştir. Ve Peygamber, Adn cennetlerine girmek isteyenleri imâmlara uymaya teşvik edip; uymayanları Allah'a şikâyet etmiştir.³⁸⁷ Kendine zulmeden kimse imâmı tanımayan kimsedir.³⁸⁸

Ameller imâmlara da arz edilir.³⁸⁹ İmâmlar ilim mirasını birbirlerine devrederler.³⁹⁰ İmâmların yanında Peygamberlerden kalma bazı şeyler vardır. Hz. Musa'ya verilen âsa, Kâim İmâm Mehdî için hazırlanmıştır. Yine Hz. Musa'ya verilen levhalar,³⁹¹ Resûlullah'ın kılıcı, miğferi, zırhı imâmların yanındadır.³⁹² Resûlullah'ın silahının kaldığı kişi kimse ona imâmlık verilmiş olur.³⁹³

Her sene Kadir gecesinde, o senenin meselelerinin çözümü, açıklaması zamanın imâmına iner ve imâm o gece emirler alır. Melekler ve ruhlar o gece imâmlara iner.³⁹⁴ İmâmlara her Cuma gecesi ölmüş peygamber ve ölmüş vasîlere olduğu gibi göğe çıkmaları emredilir. İmâmlar bu gece Rablerinin arşına kadar yükselir, yedi kere arşı tavaf ederler, iki rekât namaz kılarlar ve sonra bulundukları bedene geri dönerler. Çünkü böyle bir süreklilik yaşanmasa ilimleri tükenir.³⁹⁵

İmâmlar kendisinden önceki imâmların ilmini onların ölümünün son dakikasında öğrenmektedir.³⁹⁶ İmâmların sahip olduğu hüccet ve itaat peygamberlerle eşittir. İmâmlar kendi aralarında ilim ve cesaretle de eşittirler.³⁹⁷

“Allah size, *emanetleri ehline vermenizi* ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder.”³⁹⁸ ayetinde “imâmlar” kastedilmekte ve kendilerinden

³⁸⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 337.

³⁸⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 348.

³⁸⁸ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 365.

³⁸⁹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 375.

³⁹⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 380.

³⁹¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 396.

³⁹² Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 398.

³⁹³ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 404.

³⁹⁴ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 417.

³⁹⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 427.

³⁹⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 461.

³⁹⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 462.

³⁹⁸ Nisâ: 4/58.

sonra ilmi, silahı diğer imâma vermeleri emredilmektedir.³⁹⁹ Bir diğer rivayette buna vasiyette bulunması da eklenmiştir.⁴⁰⁰

İmâmların imâmliğına dair olan üç kanıt vardır. Bunlar silah, vasiyet ve kendisinden önceki imâma insanların en yakını olmasıdır. İnsanlar imâmlarla ilgili ayıplayacak hiç bir şey bulamazlar.⁴⁰¹

İmâmlık ebediyen babadan oğula geçer, asla kardeşe ve diğer akrabalarından birine geçmez. Çünkü Allah bundan razı değildir.⁴⁰² Allah ve Resûlü imâmları birer birer açıklamışlardır.⁴⁰³ İmâm gizli olduğu vakit yapılan ibadetler, o zahirken yapılandan kat ve kat daha üstündür.⁴⁰⁴ İmâmın gaybete gitmesi insanlar için bir sınama aracıdır. Hak ile batıl ancak bu şekilde birbirinden ayrılır.⁴⁰⁵ Bu dönem Hz. Yusuf'un ortadan kaybolmasına benzetilmektedir.⁴⁰⁶ İmâm olmadığı halde imâmlık iddia eden kişi kâfirdir. Ve Allah onun ömrünü keser.⁴⁰⁷

İmâmlardan birini inkâr eden kimse hepsini inkâr etmiş gibidir. Çünkü bu mesele bütünlük arz etmektedir.⁴⁰⁸ Kur'an'da '*heva ve hevesini din edinen kimse'den*'⁴⁰⁹ kasıt "imâmlardan birine uymayan" kişidir.⁴¹⁰ İmâmı olmayan kimse yolunu yitirmiş bir sapıktır. Böyle ölürse münafıklık ve küfür hali üzerine ölmüş olur. Kendini dinden soyutladığı gibi başkalarını da saptırmışlardır.⁴¹¹

Allah imâmsız kimseleri mutlaka meşakkat ve sıkıntıya mahkûm eder.⁴¹² İmâmın öldüğü haber alındığında onun bulunduğu şehre sefer düzenlenmelidir. Çünkü: "Onların her kesiminde bir grup, dinde geniş bilgi elde etmek ve döndüklerinde kavimlerini ikâz etmek için sefere çıkmalıdır."⁴¹³ bu konuda ayet vardır.⁴¹⁴ İnsanların imâmları tanımak,

³⁹⁹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 463.

⁴⁰⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 465.

⁴⁰¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 485.

⁴⁰² Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 487.

⁴⁰³ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 487.

⁴⁰⁴ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 602.

⁴⁰⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 605.

⁴⁰⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 606.

⁴⁰⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 667.

⁴⁰⁸ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 668.

⁴⁰⁹ Kasas: 28/50.

⁴¹⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 670.

⁴¹¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 671.

⁴¹² Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 674.

⁴¹³ Tevbe: 9/122.

⁴¹⁴ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 677.

onların kendilerine yönelttikleri emirlere teslim olmak ve ihtilafların çözümünü onlara bırakmak şeklinde üç görevleri vardır.⁴¹⁵

“Kim *bir iyilik işlerse* onun sevabını fazlasıyla veririz.”⁴¹⁶ ayetinden maksat “imâmlara teslim olmak, onlar hakkında doğruyu konuşmak ve haklarında yalan söylememektir.”⁴¹⁷ İnsanların elinde olan bir şey imâmlardan kaynaklanmıyorsa hak değildir ve imâmların yanından gelmeyen her şey batıldır. ⁴¹⁸ İmâma yaptığı biatı bozan kimse eli kesik olarak Allah’ın huzuruna gelir.⁴¹⁹ Resûlullah, imâmına itaat eden ve ona iyilik için yorulan kimsenin makamının mutlaka onlarla beraber olacağını söylemiştir.⁴²⁰

İmâmlara uyan kimse asla bedbaht olmaz. İnsanların ganimet olarak aldıkları herhangi bir şeyin beşte biri Hz. Ali ve imâmlaradır. Çünkü Allah bunu Kur’an’da⁴²¹ emretmiştir.⁴²² “İnsanların *İbrahim’e en yakın olanı*, ona uyanlar, şu peygamber ve iman edenlerdir.”⁴²³ ayetiyle ilgili kastedilenler, “imâmlar ve onlara uyanlardır.”⁴²⁴

Allah, Hz. Âdem’e, Hz. Muhammed’e ve onun soyundan gelen imâmlar hakkında bir ahit vermiştir. Fakat Âdem, bu ahdi tutmadı, bu hususta bir azim göstermedi. Bunun böyle olduğunu unuttu. Zaten Ulul-azm peygamberlerin bu şekilde isimlendirilmelerinin nedeni, onlara Muhammed, kendisinden sonra gelen vasîler ve Mehdî ve onun hareket tarzı ile ilgili olarak bir ahdin verilmiş olması ve onların da bu ahde bağlı kalma hususunda azimli davranmaları, bunun böyle olduğunu ikrar etmeleridir. Kur’an’da buna delil olan ayet⁴²⁵ mevcuttur.⁴²⁶

Allah insanlardan misak aldığı gün, yani Âdem’in sulbündeyken, onların imanlarını ve küfürlerini, imâmların velayetini kabul edip etmemeleriyle belirlemiştir.⁴²⁷

⁴¹⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 696.

⁴¹⁶ Şûra: 42/23.

⁴¹⁷ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 697.

⁴¹⁸ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 709.

⁴¹⁹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 717.

⁴²⁰ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 717.

⁴²¹ Enfâl: 8/41.

⁴²² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 735.

⁴²³ Âl-i İmran: 3/68.

⁴²⁴ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 737.

⁴²⁵ Tâ-Hâ: 20/115.

⁴²⁶ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 738.

⁴²⁷ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 757.

“Ve size ışığında yürüyeceğiniz bir nur lütfetsin.”⁴²⁸ ayetiyle “imâmların insanların rehberleri, aydınlıkları olduğu ifade edilmiştir.”⁴²⁹

“Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik de onları kapattık, artık görmezler.”⁴³⁰ ayetinde kastedilen kimseler “Hz. Ali ve sonraki imâmların velâyetini kabul etmeyenlerdir.” Bu onların dünyadaki cezalarıdır. Ahirette ise cehennem ateşinde zincirlere vurulmuş olarak başları yukarıda olacaklardır.⁴³¹ İmâmları inkâr edenler tıpkı Hz. Muhammed’i inkâr etmiş gibidirler.⁴³² “*Günahkârların yazısı* siccindendir.”⁴³³ ayetiyle “imâmlar hakkında suç işleyen ve onlara saldıranların sonucu” ifade edilmiştir.⁴³⁴

Hz. Ali’nin imâmlığına karşı kayıtsız kalanlar ahirette kör olarak haşrolunacaklar.⁴³⁵ Bütün imâmlar Allah’ın emriyle her daim vardırırlar ve insanları Allah yoluna iletirler.⁴³⁶ Bir imâmı beraberken ona itaat hususunda iyi niyete sahip olmak ve o gidip yerine başka imâm gelince yine ona itaat hususunda iyi olmak nasih ve mensuhu bilmektir.⁴³⁷

Resûlullah ve onun vasîsi olan imâmlar dışında kimsenin elinin öpülmesi uygun değildir. Ve imâmlar kaşlarının ortasından öpülür.⁴³⁸ İmâma yaptığı biatını bozan kimse elleri kesilmiş ve kötürüm olarak cehenneme girer.⁴³⁹ Hainler, imâma inanmayan veya Ehl-i Beyt imâmlarından gayrı imâm tanıyan kimselerdir ve kıyamet günü ağızları eğri imâmlarla beraber cehenneme girecektir.⁴⁴⁰

Allah, Resûlü ve imâm adına yalan söylemek orucu bozar.⁴⁴¹ Allah şöyle buyurmuştur: “...Bütün yeryüzünde, doğu ile batı arasında bütün mahlûkat içinde adil imâmı birlikte bir tek mümin kulum olsa bile, yeryüzünde yarattığım bütün mahlûkata ihtiyacım olmaz. Yine yedi gök ve dünyalar o ikisiyle kaim olurdu. İkisinin

⁴²⁸ Hadîd: 57/28.

⁴²⁹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 762.

⁴³⁰ Yâsin: 36/9.

⁴³¹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 765.

⁴³² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 768.

⁴³³ Mutaaffifin: 83/7.

⁴³⁴ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 772.

⁴³⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 773.

⁴³⁶ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 937.

⁴³⁷ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, II, 148.

⁴³⁸ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, II, 285.

⁴³⁹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, II, 460.

⁴⁴⁰ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, II, 460-461.

⁴⁴¹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, II, 463.

imanlarından onlar için bir ünsiyet meydana getirirdim ve başkasının ünsiyetine ihtiyaçları olmazdı.”⁴⁴²

İmâmlar hakkında nahoş sözler söylendiği zaman o ortamda oturulmamalı ve hemen o kişilerin yanından kalkılmalıdır. Eğer kişi Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsa imâmının küçümsendiği bir yerde oturmamalıdır.⁴⁴³ Çünkü Allah’ın gazabı bu grubun üzerine iner.⁴⁴⁴ Kimin de gücü buna karşı koymaya yettiği halde karşı koymuyorsa Allah zillet elbisesini ona giydirir, ahirette de azap eder. Ehl-i Beyt’i tanımakla verilen tüm hasletler de ondan geri alınır.⁴⁴⁵ İmâmlardan duyulmayan bir şeye inanmak şerdir.⁴⁴⁶

Kelime-i şehadet getirirken insanlar üzerine farz kılınmış olan Hz. Ali ve imâmlar zikredilmelidir, aksi halde bu şehadet kişiye fayda vermez.⁴⁴⁷ Bir kimse ölmek üzereyken ona şehadet getirmesi ve imâmların adını tek tek sayması telkin edilir.⁴⁴⁸ Kişi ölüp mezara konulduğu zaman onun kulağına el konularak şöyle denilmelidir: “Rab’bin Allah, dinin İslâm, Nebin Muhammed, kitabın Kur’an ve İmâmın Ali’dir. Bir başka rivayette de zamanının imâmı söylenerek telkin verilir.⁴⁴⁹ İmâmından razı olduğu söylenmesi de telkin edilir.⁴⁵⁰ Namazdan sonra yapılacak dualarda imâmlar zikredilmeli, onlara olan şahitlik yenilenmelidir.⁴⁵¹

Kâim İmâm ortaya çıktıktan sonra ona ‘şunun oğlu şu için ne düşünüyorsun’ diye sorulur ve o kişi ‘Bu benim imâmımdır’ derse Allah onu uyutur ve gözlerini açtığı anda kendini cennette bulur.⁴⁵² Kişi öldüğü zaman ona kabirde bazı sorgu sualden sonra ‘İmâmın kim?’ diye sorulur ve bir imâmı olduğunu söyleyen kişi Reyhan kapısından cennete sokulur.⁴⁵³ Bir başka rivayette de kişi kendisine sorulduğunda imâmını söylediği vakit gökten bir münadi ona seslenerek şöyle der: ‘Kulum doğru söyledi.

⁴⁴² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, II, 474.

⁴⁴³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, II, 502.

⁴⁴⁴ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, II, 503.

⁴⁴⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, II, 504.

⁴⁴⁶ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, II, 531.

⁴⁴⁷ Küleynî, *Fürûu*, III, 122.

⁴⁴⁸ Küleynî, *Fürûu*, III, 123.

⁴⁴⁹ Küleynî, *Fürûu*, III, 195.

⁴⁵⁰ Küleynî, *Fürûu*, III, 196.

⁴⁵¹ Küleynî, *Fürûu*, III, 345.

⁴⁵² Küleynî, *Fürûu*, III, 237.

⁴⁵³ Küleynî, *Fürûu*, III, 238.

Onun için kabrine cennetten bir yatak serin ve cennete açılan bir kapı yapın. Bize gelene kadar ona cennet elbiseleri giydirin. Bizim yanımızda ondan daha hayırlısı yoktur.’⁴⁵⁴

Kişi namaz kıldıktan sonra başından sonuna kadar imâmlara itaat ettiğini söyleyerek dua etmelidir.⁴⁵⁵ Cuma hutbesindeki duada şu sözler yer almalıdır: “Kim Allah’ın kitabı ve Ehl-i Beyt’e tutunursa onlar sapmaz ve kim de onları terk ederse kötünden iyiye ulaşamaz. Sonra Hz. Peygamber’e ve imâmlara salavat getirilir, isimleri zikredilir.”⁴⁵⁶

Hacet namazı kılındığı vakit kişi yine hem Hz. Peygamber’e hem de imâmların ruhuna salavat getirmelidir.⁴⁵⁷ Oruçlu kişi Peygamber ve imâmlar hakkında ya da onların üzerine yalan söylerse bu yalan onun orucunu bozar.⁴⁵⁸ İmâmların kabirleri tavaf edilmelidir.⁴⁵⁹ İmâma itaat etmeksizin yapılan savaş tıpkı ölü eti yemek gibi, hıncır eti yemek gibidir.⁴⁶⁰ Zekâtı imâmlara vermek tıpkı Peygamberlere vermek gibi haramdır.⁴⁶¹

Adil imâm olmaksızın savaş yapılmaz.⁴⁶² Savaşta esir düşenlerin imâmı seçmek ve küfrü seçmek diye iki seçeneği vardır.⁴⁶³ Mübareze⁴⁶⁴ de ancak imâmın izniyledir.⁴⁶⁵ Seriyeleri imâm gönderir ve sonunda ele geçirilen ganimeti o taksim eder.⁴⁶⁶ Humustan kendine aldığı payı dilediği gibi sınıflandırır ve kullanır. Bu güzel yüzlü bir cariye için de olur, çevik bir binek hayvanı için de olur, giysi, mal ve istediği yiyecek için de olur.⁴⁶⁷ İmâma inanmayanlar kölelikte ısrar ettikleri takdirde onları satın almakta bir problem yoktur.⁴⁶⁸ Haddi aşan kimse ancak imâma karşı çıkan kimsedir.⁴⁶⁹

İnsanlar, vasiyetin üçte birini öleceği zaman bırakmalıdır, imâmlar da böyle yapar.⁴⁷⁰ Müslüman bir adam ölünce, -karısı ve çocukları Hristiyan- eğer çocukları

⁴⁵⁴ Küleynî, *Fürûu*, III, 239-240.

⁴⁵⁵ Küleynî, *Fürûu*, III, 345.

⁴⁵⁶ Küleynî, *Fürûu*, III, 423.

⁴⁵⁷ Küleynî, *Fürûu*, III, 484.

⁴⁵⁸ Küleynî, *Fürûu*, IV, 89.

⁴⁵⁹ Küleynî, *Fürûu*, IV, 314.

⁴⁶⁰ Küleynî, *Fürûu*, V, 23.

⁴⁶¹ Küleynî, *Fürûu*, IV, 59.

⁴⁶² Küleynî, *Fürûu*, V, 20.

⁴⁶³ Küleynî, *Fürûu*, V, 32.

⁴⁶⁴ Mübareze: Düşman olan taraflardan birer kişinin çıkarak çarpışması.

⁴⁶⁵ Küleynî, *Fürûu*, V, 34.

⁴⁶⁶ Küleynî, *Fürûu*, V, 43.

⁴⁶⁷ Küleynî, *Fürûu*, V, 44.

⁴⁶⁸ Küleynî, *Fürûu*, V, 210.

⁴⁶⁹ Küleynî, *Fürûu*, VI, 260.

⁴⁷⁰ Küleynî, *Fürûu*, VII, 55.

Müslüman olursa miras onlara verilir fakat olmazlarsa İslâm adına imâma verilir.⁴⁷¹ Mûlaane yapan kimse vefat ettiği zaman eşi oğluna üçte bir miras verdikten sonra kalanı imâma verir.⁴⁷² Kişi ölür ve ardında miras bırakacağı kimse yoksa miras Beytü'l-Mal için imâma kalır.⁴⁷³ Müslümanın üzerine üç hüküm vardır: adil bir tanıklık veya kesin bir yemin veya imâmlarından birinin sünnetini uygulamak.⁴⁷⁴ Resûller imâmların velisidir.⁴⁷⁵ İmâmlardan birini öldüren kişi tevbe etse dahi kabul edilmez, onun yeri cehennemdir.⁴⁷⁶

Bir kadın recm edileceği zaman ona önce imâmlar, sonra insanlar taş atar.⁴⁷⁷ Bir kişi zina yapana şahitlik edecekse imâmın yanına gider.⁴⁷⁸ Eğer bir köle sekiz kere zina yaparsa öldürülür ve imâm onun değeri kadar parayı Beytü'l-Mal'dan efendisine verir. Eğer bir cariye sekiz defa zina yaparsa Müslümanların imâmı bunun bedelini efendisine ödemelidir.⁴⁷⁹

Bir kimsenin hatayla öldürdüğü adamın diyetini ödemeye kendisinin ve yakınlarının gücü yetmiyorsa bunu ödemek imâma düşer.⁴⁸⁰ Bir kimse ehl-i zimmetten birini öldürürse onun diyeti Beyt-ül Mal'dan, imâm tarafından ödenir.⁴⁸¹ Ehl-i zimmetten bir kişi, bir adamı öldürürse ya imâma teslim olup hür olur; ya da ona cizye ödettirilir.⁴⁸² Allah, imâmları batıl ehline de göstermiştir. Fakat onlar inanmayınca Allah onlara gazap etmiştir.⁴⁸³ İmâmlığı sapkınlık için kullananlara gelince onlar, dünyada Allah, Al-i Muhammed'den gelen imâmlarla devlet kurulmasını isterken; Resûl'e ve Allah'a isyan ile devlet kurmuşlardır.⁴⁸⁴

⁴⁷¹ Küleynî, *Fürûu*, VII, 142.

⁴⁷² Küleynî, *Fürûu*, VII, 162.

⁴⁷³ Küleynî, *Fürûu*, VII, 172.

⁴⁷⁴ Küleynî, *Fürûu*, VII, 432.

⁴⁷⁵ Küleynî, *Fürûu*, VII, 171.

⁴⁷⁶ Küleynî, *Fürûu*, VII, 277.

⁴⁷⁷ Küleynî, *Fürûu*, VII, 184.

⁴⁷⁸ Küleynî, *Fürûu*, VII, 211.

⁴⁷⁹ Küleynî, *Fürûu*, VII, 235.

⁴⁸⁰ Küleynî, *Fürûu*, VII, 308.

⁴⁸¹ Küleynî, *Fürûu*, VII, 359.

⁴⁸² Küleynî, *Fürûu*, VII, 364.

⁴⁸³ Küleynî, *Ravda*, VIII, 12.

⁴⁸⁴ Küleynî, *Ravda*, VIII, 13.

Allah Hz. Musa'ya: namazlarda, ümmetinin tartıştığı şeylerde, ona indirdikleriyle aralarında hükmetmesini, ona verilen delillerle hüküm vermede imâm olmasını emretmiştir. İmâmlık Peygamberlerden Ehl-i Beyt'e geçmiştir.⁴⁸⁵

Hz. Ali hutbede cennet ehlinde bahsettikten sonra dinde bazı grupların hataya düştüğünü ve onların Hz. Peygamber'in izi olan vasîleri takip etmeyenler olduklarını söyler. Onların marufu kendileri bilip, kendilerini imâm edinmiş olduklarını da söyler.⁴⁸⁶ Delalette olanlar, sahte imâmlardır. Onların sayısı çoktur ve onlar Ehl-i Beyt'ten değildirler. Eğer gerçekten bunda ısrar etmekten vazgeçmezlerse ve batıl ile kibirlenmeye devam ederlerse Şîa gibi güçlü olamazlar. Onlar aileleri için itaat etmeyi sindiremeyenlerdir.⁴⁸⁷

Kişiyi kabirde tâbi olduğu imâm sorulacaktır.⁴⁸⁸ Dünyada imâma inanmayan bir kavim kıyamet gününe kadar lanetlenecektir. Ancak kim de bu inanç üzerine ölürse Allah yolunda kılıçla öldürülmüş gibi ölür. İmâma inanmadan ölen kişi cahiliyye ölümü üzerine ölmüş olur.⁴⁸⁹ Al-i Muhammed'den gelen imâmların velâyetine inanmak dünyada ve ahirette müminlerin övücü olur. Ve imâma uyan insanların tümünün ameli ona uygun olmalıdır.⁴⁹⁰ Kim imâmlardan birinin lanetlendiği meclisten ayrılırsa Allah ona dünyada zillet ahirette de azap elbisesi giydirmez.⁴⁹¹

Nebinin vasî bıraktığı imâmı terk ettikten sonra Allah o kişinin amellerini kabul etmeyecektir. Ve onlara velâyetini kabul etmelerini emrettiği imâmlara inanıp tövbe etmedikçe sevaplarını kabul etmeyip, derecelerini yükseltmeyecektir.⁴⁹² Allah'ın kendisine güzel bir borç verdiği ve sevaplarını ikiye katladığı kimse fasık devlette imâmla bağını sürdürür.⁴⁹³ İmâmlar Kureyşten'dir.⁴⁹⁴

İmâmların takipçilerinin, onlara inananların erdem ve üstünlüğü hakkında Allah şöyle demiştir: “Onlar ki Allah'ın kendilerine nimet verdiği salihlere, şehitlere,

⁴⁸⁵ Küleynî, *Ravda*, VIII, 43.

⁴⁸⁶ Küleynî, *Ravda*, VIII, 64.

⁴⁸⁷ Küleynî, *Ravda*, VIII, 66.

⁴⁸⁸ Küleynî, *Ravda*, VIII, 73.

⁴⁸⁹ Küleynî, *Ravda*, VIII, 146.

⁴⁹⁰ Küleynî, *Ravda*, VIII, 234.

⁴⁹¹ Küleynî, *Ravda*, VIII, 236.

⁴⁹² Küleynî, *Ravda*, VIII, 271.

⁴⁹³ Küleynî, *Ravda*, VIII, 302.

⁴⁹⁴ Küleynî, *Ravda*, VIII, 343.

doğrulamaya, nebilere yoldaşırlar. Bu imâmlara uymanın en faziletli olan yüzüdür.

495

2.3. İMÂM İMGESİ VE NİTELİKLERİ

Küleynî imâmların niteliklerini onların görevleriyle birlikte sunmuştur. Buna göre imâmlar sayesinde birçok insan derin kavrayışa sahip olmuş ve başka insanlara muhtaç kalmamışlardır. Çünkü imâmlar, Allah aracılığıyla insanlara bahşedilen cevapları bilmektedirler.⁴⁹⁶ Özellikle imâm Mehdî ortaya çıktığı zaman insanların akıllarını toparlayacaktır ve anlayışlarını kusursuzlaştıracaktır. Allah, onun elini insanların başının üzerine koyacaktır.⁴⁹⁷

İmâmlar Allah tarafından görevlendirilen bir hüccettir.⁴⁹⁸ Bununla birlikte inanmayan insanlara sunduğu delillerle insanların Müslüman olmasını sağlayan, onları hidayete erdiren kişidir.⁴⁹⁹ İmâmlar da tıpkı Hz. Peygamber ve Ali b. Ebi Tâlib gibi dinin ve ilmin kendilerine yüklendiği kişilerdir. Çünkü Allah meleklerle şöyle demiştir: “Bunlar benim dinimin ve ilmimin taşıyıcılarıdır. Yaratılmışlar içinde benim güvenilir kullarımdır, onlar sorumludurlar.”⁵⁰⁰

İmâmları tanımayanlar muttakîlerin imâmlığından yoksun kalmıştır. İmâmlar Allah’ın yarattıklarına bakan gözler ve kullarına uzanan rahmet elleridir. İmâmlar Allah’ın Hz. Muhammed’e bahşettiği Kur’an’ın hediyesi ve insanlar arasında dolaşan Allah’ın veçhidirler.⁵⁰¹ Onlar, Allah’ın halk arasında konuşan dilidir. Allah’ı gösteren kapılar, gökler ve hazinedârlardır. Allah imâmlarıyla meyve verir, ağaçlar verir ve olgunlaştırır.⁵⁰² İmâmlar Allah adına kulların yöneticisidir.⁵⁰³ Nasıl ki Hz. Ali Allah’ın en yakınıysa ondan sonraki vasîler de onunla beraber bu yüksek makama sahiptirler. Allah’a ibadet imâmlarla edilir, Allah onlarla bilinir ve birlenir.⁵⁰⁴

⁴⁹⁵ Küleynî, *Ravda* VIII, 404.

⁴⁹⁶ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 68-69.

⁴⁹⁷ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 21.

⁴⁹⁸ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 117.

⁴⁹⁹ Detay için bkz. Küleynî, *el-Kâfi*, I, 107-255.

⁵⁰⁰ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 196.

⁵⁰¹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 214.

⁵⁰² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 215-217.

⁵⁰³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 217.

⁵⁰⁴ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 217.

Allah'ın resûllerine, nebilerine ve meleklerine öğrettiği iki ilminden birini imâmlar da bilmektedir. Allah imâmları bilginin en yüksek derecesine ulaştırmıştır.⁵⁰⁵ İnsanlar imâma itaat ettikleri için bağışlanma ummaktadırlar. Çünkü bağışlanma ancak imâmlara verilen velâyete inanmakla gerçekleşir.⁵⁰⁶

Allah insanları yaratıp onların organlarını başıboş bırakmamış, onlara doğruyu belirginleştirmek için imâmlar var etmiştir. Ve yine imâmlar kuşkulu şeylerle ilgili kesin inancı ortaya koyan, insanların başvuracakları, çözüm yolları, şaşkınlıklarını bertaraf etmede sığınacakları kişilerdir.⁵⁰⁷

İmâm ses işitendir, hem rüyasında hem de normal şartlarda meleği görmez. Bu yanıyla resûl ve nebilerden ayrılır.⁵⁰⁸ Bu bağlamda imâmın vasfı *muhaddes'tir*.⁵⁰⁹ İmâmın varlığı ve tanınmasıyla beraber Allah'ın kulları üzerindeki kanıt gerçekleşmiş olur. Çünkü Allah imâmları hüccet olarak yaratmıştır.⁵¹⁰ İmâm Allah'ın yeryüzündeki hücceti olarak insanlara helâli, haramı öğretir ve insanları Allah yoluna davet eder. Yeryüzü bundan noksan bırakılırsa hak ile bâtil birbirinden ayırt edilmez.⁵¹¹

İmâmlar dinde derinleşen ve kıskanılan kimselerdir. Hatta bu konu Kur'an'da: "Yoksa Allah lütfundan onlara verdi diye insanlar onları kıskanıyorlar mı."⁵¹² ayetiyle yer almaktadır.⁵¹³ İmâmlar emir verme ve itaat edilme hususunda birbirleriyle aynı düzeyde ve bir kişi gibidirler.⁵¹⁴

İnsanlar imâmları tanımadığı ve inkâr ettikleri takdirde kâfirdirler. Çünkü onlar İslâm'ın şartlarından birisidir. En üstün ibadetlerden bir tanesi Allah'a, Resûl'üne ve imâmlara itaat etmektir. İmâmları sevmek imandır. İmâmlar nebilerin sahip olduğu şeylere sahiptir.⁵¹⁵ İmâmlar, her çağda insanlar arasından çıkarak onlara şahitlik yapmaktadır. Onlar en güzel şahitlerdir. İmâmların şahidi de Hz. Muhammed'dir.⁵¹⁶

⁵⁰⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 223.

⁵⁰⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 238.

⁵⁰⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 264.

⁵⁰⁸ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 278.

⁵⁰⁹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 279.

⁵¹⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 280-281.

⁵¹¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 282.

⁵¹² Nisâ: 4/54.

⁵¹³ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 297.

⁵¹⁴ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 307.

⁵¹⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 308.

⁵¹⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 312.

İmâmlar masumdurlar. Kur'an ile birbirlerinden ayrılmaz bir şekilde beraber kılınmışlardır. Yaşadıkları çağın yol göstericileri ve hidayet edicilerdir.⁵¹⁷

İmâmlar, Allah'ın gök ve yerdeki bekçileri olmakla beraber, vahyin içinde yer aldığı heybelerdir. Onlar, Allah'ın vahyinin mütercimleridirler. İmâmlar olmasa vahiy Allah'ın murad ettiği şekilde anlaşılmaz.⁵¹⁸ İmâmlarda Resûlullah'ın ve diğer peygamberlerin sünneti bulunur. Ağaçlar imâmlarla konuşur. Ve imâmların ağaçtan çıkardığı bilgilere kimse ulaşamaz. Eğer imâmlar olmasa insanlar Allah'a kulluk sunamayacaktır. Çünkü imâmlar hem bunun aracısı hem de en güzel örnektir. Onlar Allah'ın seçkin kullarıdır.⁵¹⁹

İmâmlar arzın halifesidir. İmâmlar olmasaydı Allah bilinemezdi, çünkü imâmlar Allah'a açılan kapılardır.⁵²⁰ “Allah sizden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri halife kıldığı gibi onları da yeryüzünde halife kılacağını vaat etti”⁵²¹ ayetinde kastedilen kimseler imâmlardır.⁵²²

“Allah'a ve Resûlüne ve indirdiğimiz *nura* iman edin...”⁵²³ ayetindeki “Allah'ın nuru”, Nebi soyundan gelen imâmlardır. İmâmların nuru güneşten daha parlaktır. Kişi imâmı sevip, velî edinirse Allah onun kalbini arındırır, hesap günü şiddetli hesaptan korunur ve kıyamet günü korkusundan emin olur. İmâmlar insanlara yardımcı olan kaynaklardır.⁵²⁴ İmâmlar arzın rükünleridir, kusursuz kanıtlardır.⁵²⁵

İmâmlar İslâm'ın direkleridir, kılavuzlarıdır.⁵²⁶ Bir kişi hidayete erdiyse bu imâm sayesinde, çünkü hidayete ancak imâmların yol göstericiliğiyle ulaşılır. İmâmlık mertebesi Allah'ın yardımıyla gerçekleşir.⁵²⁷ İmâmlık, ümmetin dizgini, dinin önderliği, Müslümanların düzeni, dünyanın dirliği ve mü'minlerin onurudur. İmâmlık, İslâm'ın yükselen temeli ve görkemli gövdesidir.⁵²⁸

⁵¹⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 318.

⁵¹⁸ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 320.

⁵¹⁹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 321.

⁵²⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 322.

⁵²¹ Nur: 24/55.

⁵²² Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 323.

⁵²³ Teğabün: 64/8.

⁵²⁴ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 325.

⁵²⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 329.

⁵²⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 331.

⁵²⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 332.

⁵²⁸ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 337.

İmâm, ufukta doğan güneş gibi nuruyla bütün âlemi aydınlatır. O, ellerin uzanamadığı, gözlerin kestirmedeği, erişilmez ufuklardadır. İmâm parıldayan dolunaydır, parlak bir çıra, aydınlık saçan bir nur, zifiri karanlıklarda, kentlerin girift sokaklarında, çöllerin derinliklerinde ve denizlerin girdaplarında yol gösteren bir yıldızdır. İmâm, susamışlar için tatlı bir su, doğru yolu gösteren bir rehber, helâk olmaktan kurtaran bir kurtarıcıdır. İmâm, yollarını kaybedenlerin doğru yolu bulmak için yüksek bir yerde yakılan kılavuz ateşidir. Dondurucu soğuğa tutulanlar için bir sıcaklıktır. Tehlikeli geçitlerde güvenilir kılavuzdur. O'ndan ayrılan kesinlikle helâk olur. İmâm yağmur yağdıran bir bulut, çiseleyen bir yağmur, ışık saçan bir güneştir. İmâm, tavan işlevini gören bir gök ve döşek işlevini gören bir yer gibidir. Keskin bir göz, dalları ve yaprakları birbirine girmiş bir bahçe, bir gülistandır. İmâm sıcak bir yoldaş, arkadaş, şefkatli bir baba, öz bir kardeş, evlatlarına düşkün bir ana, felaketlerin dört bir yandan hücum ettiği zamanlarda Allah kullarının sığınağıdır.⁵²⁹

İmâm Allah'ın yarattığı varlıklar arasındaki emin temsilcisidir. Allah'ın kullarına sunduğu hüccetidir. Allah'ın arzında O'nun daim halifesidir. Allah'a çağıran bir davetçidir. Allah'ın koyduğu haramların savunucusudur. İmâm günahlardan tertemiz, ayıplardan arıdır. İlim özelliğiyle belirginleşmiş, yumuşaklık onun karakteristik özelliğidir. Dinin düzeni, Müslümanların onurudur. Münafıkların kinini üzerine çeker, kâfirlerin helâk olmasının vesilesidir.⁵³⁰

İmâm, zamanının tek adamıdır. Hiç kimse onun düzeyine erişemez ve hiçbir âlim, onunla boy ölçüşemez. Onun alternatifi olmaz, benzeri ve eşi olmaz. Fazilet sıfatıyla belirginleşir, bütün faziletler onda toplanmıştır. Ama o, bunları isteyerek veya çalışarak elde etmiş değildir. Bilakis bu faziletleri veren, yüce bahşedici olan, Allah tarafından ona özgü kılınmış özelliklerdir. Onun özelliklerini vasfetmekte akıl sahipleri cahilleşip, şairlerin dili dönmez olmuştur.⁵³¹

İmâm kutsallığın, temizliğin, ibadetin, zühdün, ilmin ve kulluğun kaynağıdır. Resûlullah'ın daveti özellikle ona tevdi edilmiş, davet görevi ona bırakılmıştır. İmâm, Fatıma Betül'ün tertemiz soyundan gelir, Allah'ın kullarına nasihat eder. Allah, imâmları da Nebi ve Resûlleri gibi muvaffak kılmıştır ve onlara da diğerlerine verdiği

⁵²⁹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 337.

⁵³⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 337.

⁵³¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 37.

gibi gizli bilgileri vermiştir.⁵³² İmâmlar hiçbir soruya cevap vermekte zorlanmazlar. Çünkü Allah onların kalplerine her türlü bilgiyi ilham eder. Bu sayede dil sürçmesine varıncaya dek hatalardan da korunmuşlardır.⁵³³

İmanın tadına ve tazeliğine imâmı tanımakla erişilir. Çünkü Allah, imâmları bir bayrak, canlılar âlemi için öncü kılmıştır. İmâmlar ‘Cabbar’⁵³⁴ sıfatı nuruna bürünmüş ve onlara vakar tacı giydirilmiştir. Allah amelleri yalnızca imâmı tanımakla kabul eder. İmâm tüm fitneleri bilen kişidir.⁵³⁵

İmâmlar yeryüzünde adaleti egemen kılarlar. Çünkü adaletin hâkim kılınması Allah’ın izniyle onlar elindedir. İmâmların nuruyla memleketler mamur olur; köhne servetler gelişir. İmâmlar seçilmiş, razı olunmuş kimselerdir. Gayb kapsamındaki hikmet onlara bahşedilmiştir. İmâmlar, Hz. Âdem’in hilafetinden, Hz. Nuh’un hayırlı soy özelliklerinden, Hz. İbrahim’in soy güzidesi; Hz. İsmail’in sülalesinden gelmedir. Yine imâmlar, Hz. Muhammed’in soyunun seçkinleridirler.⁵³⁶

Allah imâmları her türlü bela, musibetten, hayâsızlıktan korumuştur ve onları ruhuyla desteklemiştir. Onlara sırlarını emanet etmiştir.⁵³⁷ İmâmlar emir sahipleridir⁵³⁸ ve onlar Allah’ın Kur’an’da sözünü ettiği ‘kıskanılan insanlardır.’⁵³⁹ Yine imâmlar Kur’an’da geçen apaçık alâmetlerdendir. Örneğin, ayette geçen “Onlar, *yıldızlarla* da yollarını doğrulturlar...”⁵⁴⁰ ifadesindeki “yıldızlar” imâmlardır.⁵⁴¹ Ve yine Allah’ın Kur’an’da zikrettiği ‘ayet’⁵⁴² ifadesi de imâmlardır.⁵⁴³

Resûlullah imâmlara uyarak Nebilere benzer hayat yaşamanın mümkün olduğunu ifade etmiş ve inanmayanlara da ‘Allah’ım onları şefaata erdirmeye’ diye duada bulunmuştur.⁵⁴⁴ Allah’ın Kur’an’da, kullarına “*Bilmediklerinizi zikir ehline sorunuz*”⁵⁴⁵

⁵³² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 338.

⁵³³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 339.

⁵³⁴ Kuvvet, kudret sahibi.

⁵³⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 340.

⁵³⁶ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 341.

⁵³⁷ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 341.

⁵³⁸ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 343.

⁵³⁹ Nisâ, 51-59.

⁵⁴⁰ Nahl: 16/16.

⁵⁴¹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 345.

⁵⁴² Kamer: 54/42.

⁵⁴³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 346.

⁵⁴⁴ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 347.

⁵⁴⁵ Nahl,43; Zuhruf, 44.

diye insanları yönelttiği “zikir ehli kişiler” imâmlardır.⁵⁴⁶ Ve yine ayetlerde geçen “*ilimle vasıflandırılan*”⁵⁴⁷ kimseler de imâmlardır.⁵⁴⁸ İmâmlara te’vilin tümü öğretilmiştir.⁵⁴⁹ Allah imâmların göğsünde ilmi sabitleştirmiştir.⁵⁵⁰

Allah’ın kulları arasından seçip, varis bıraktığı kimseler imâmlardır.⁵⁵¹ Kitab, onlara miras bırakılmıştır. Onlar en büyük miras yanlarında olan kişilerdir.⁵⁵² Allah’ın kitabında iki kısım imâm vardır. Bunlar, Allah’a davet eden ve ateşe davet edenlerdir. Allah’a davet eden imâmlar Ehl-i Beyt’ten gelenlerdir. Onlar yalnızca uyarmakla sorumlu uyarıcılarıdır.⁵⁵³

“Kur’an en *doğru yola* iletir”⁵⁵⁴ ibaresindeki “doğru yoldan” kasıt imâmlardır. Onlar Allah’ın sıkça uymamızı istediği hidâyet elçileridir.⁵⁵⁵ Allah imâmlardan “*nimet*”⁵⁵⁶ diye bahsetmektedir.⁵⁵⁷ İmâmların yolu doğru yoldur ve ayetlerde sözü edilen “*ibret alanlar*”(el-mütevevssimin)⁵⁵⁸ imâmlardır.⁵⁵⁹ İmâmlar rahmet evi, meleklerin uğrak yeridir. Risaletin konulduğu yer yine onlardır ve onlar Allah’ın en büyük haremeleridirler, zimmeti ve ahdidirler.⁵⁶⁰

İmâmlar bela ve ölümünün ilmine sahiptir. İnsanlara baktıklarında dahi mü’min mi, değil mi bilirler.⁵⁶¹ İmâmlar zikir ehli olarak inen bütün kitapları bilirler.⁵⁶² Kur’an’ın tümünü vahyedildiği şekilde ancak imâmlar toplamışlardır ve onlar Kur’an’la ilgili her şeyi bilmektedirler.⁵⁶³

Allah’ın yetmiş üç harften oluşam İsm-i Azam duasının yetmiş ikisi imâmların yanındadır. İmâmlar bu denli büyük dualara mazhar olmuşlardır.⁵⁶⁴ Eğer imâmlar bir

⁵⁴⁶ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 350.

⁵⁴⁷ Zümer: 39/9.

⁵⁴⁸ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 354.

⁵⁴⁹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 355.

⁵⁵⁰ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 362.

⁵⁵¹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 363.

⁵⁵² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 365.

⁵⁵³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 366.

⁵⁵⁴ İsrâ: 17/19.

⁵⁵⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 372.

⁵⁵⁶ İbrahim: 14/28; Rahmân: 55/13; A’raf: 7/69.

⁵⁵⁷ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 372.

⁵⁵⁸ Hicr: 15/75.

⁵⁵⁹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 373-374.

⁵⁶⁰ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 379.

⁵⁶¹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 382.

⁵⁶² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 385.

⁵⁶³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 388-393.

⁵⁶⁴ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 393.

şey bilmek isterlerse bu, onlara bildirilir.⁵⁶⁵ İmâmlar başına neler geleceklerini, sonunun nereye varacağını, ne zaman öleceğini,⁵⁶⁶ olanları ve olacakları bilirler. Çünkü onlar gökten sürekli haber almaktadırlar.⁵⁶⁷ Geçmiş onlara açıklanmış, gelecek ise onlar için yazılmıştır. Meydana gelenler ise kalplerine ilham edilmiştir.⁵⁶⁸

Allah, imâmların dediklerine aykırı hiçbir şeyde kimseye hayır vermemiştir.⁵⁶⁹ Allah Peygamberine hangi yetkiyi verdiyse imâmlara da o yetkiyi vermiştir.⁵⁷⁰ Allah, dinin uygulanışını ve yönetim yetkisini Resûllerle birlikte imâmlara vermiştir.⁵⁷¹ İmâmlar konumları itibariyle Peygamberlerin arkadaşları düzeyindedirler.⁵⁷² İmâmlar *müfhehem*⁵⁷³ kimselerdir.⁵⁷⁴

Peygamberlerde bulunan: Rûh-ul Kudüs, Rûh-ul İman, Rûh-ul Hayat, Rûh-ul Kuvvet ve Rûh-ul Şehvet imâmlara da verilmiştir. İmâmlar Rûh-ul Kudüs ile görür, gafil olmaz.⁵⁷⁵ Resûlullah'ın yanında bulunan ve melekût âlemine ait olan, Mikail ve Cebrail'den daha büyük olan ruh, o vefat edince imâmlara geçmiştir.⁵⁷⁶ İmâmların her birinin hayatı boyunca ihtiyaç duyacakları şeylerin yazılı olduğu bir *sahifesi* vardır.⁵⁷⁷ İmâmlar insanlarla her dilden konuşabilirler.⁵⁷⁸

İmâmların hepsi rükûdayken sadaka vermiş olurlar, bu onlara Hz. Ali'den geçmiştir. Çünkü Hz. Ali bir gün kendisine Hz. Peygamber'in giydirdiği bir abayla namaz kılarken bir dilenci gelip ondan sadaka istemiştir. Hz. Ali'de abayı üzerinden kaydırarak onu almasını işaret etmiştir. Ve bu olay hakkında “ ...Onlar namaz kılar, rükûda iken zekât verirler.”⁵⁷⁹ ayet nazil olmuştur.⁵⁸⁰ On iki imâmın her birinin

⁵⁶⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 435.

⁵⁶⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 436.

⁵⁶⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 441.

⁵⁶⁸ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 445.

⁵⁶⁹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 447.

⁵⁷⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 448.

⁵⁷¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 451.

⁵⁷² Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 452.

⁵⁷³ Anlatılan, anlamaları sağlanan.

⁵⁷⁴ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 456.

⁵⁷⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 458.

⁵⁷⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 460.

⁵⁷⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 483.

⁵⁷⁸ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 486.

⁵⁷⁹ Mâide: 5/55.

⁵⁸⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 494.

hakkında ayrı ayrı işaret ve nasslar mevcuttur.⁵⁸¹ İmâm Gaybet-i Kübra'da hacda bulunur.⁵⁸²

İmâm Mehdi'nin zuhuru her yeri umutsuzluk kaplayınca gerçekleşecektir.⁵⁸³ İmâmı tanıyan kimse için onun zuhurunun erken ya da geç olması arasında bir fark yoktur.⁵⁸⁴ Kişi imâmı bilir böyle ölür ve sonra imâm zuhur ederse, o kişi tıpkı onun ordusundaymış gibi olur. İmâmı beklediği için o kişi kurtuluştadır. İmâm insanlara kurtuluşu vaad eden ve bunu sağlayan kişidir.⁵⁸⁵

İmâm, imâmetle görevlendirildiği anı kendisinden önceki imâmın ona ölüm anında ilham etmesiyle bilir.⁵⁸⁶ Allah dilerse imâm beş yaşından bile küçük olabilir.⁵⁸⁷ Ölen bir imâmı ancak bir diğer imâm yıkar. Çünkü bu, onlara Hz. Musa'dan kalan bir sünnettir.⁵⁸⁸

İmâmlar doğdukları ilk an yere iki ellerini koyar ve başlarını göğe kaldırır. O sırada 'Hanevan' adlı bir melek gelir ve onun sağ pazusunun içine: "Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O işitendir, bilendir."⁵⁸⁹ ayetini yazar. Bir başka rivayette de bu ifadenin onun sırtının ortasına yazılacağı yer almaktadır.⁵⁹⁰ Başını göğe kaldırdığı anda Rab, imâma babasının adıyla seslenerek seçilmiş olduğunu ve diğer bazı konularda söz söyler.⁵⁹¹

Allah imâmı yaratmak istediği zaman görevlendirdiği melek ile imâmın babasına bir şerbet gönderir bu şerbetten de imâm yaratılır. İmâm annesinin karnındayken kırk günden sonra bütün konuşmaları duymaya başlar.⁵⁹² Ve bir imâm ölünce yeni imâm için bir meşale dikilir ve bu meşalenin ışığında Allah kullarının amellerine bakar.⁵⁹³

İmâmların anneleri onlara hamile kaldığı zaman bu ona müjdelendir. Doğum yapacağı gece evde bir nur ortaya çıkar. İmâm doğduğu zaman yanılmaksızın yüzünü

⁵⁸¹ Detay için bkz.: Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 555-591.

⁵⁸² Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 610.

⁵⁸³ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 662.

⁵⁸⁴ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 663.

⁵⁸⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 664.

⁵⁸⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 681.

⁵⁸⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 685.

⁵⁸⁸ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 686.

⁵⁸⁹ En'âm: 6/115.

⁵⁹⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 691.

⁵⁹¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 689.

⁵⁹² Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 690.

⁵⁹³ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 690.

kıbleye döner ve üç kere hapsirir. Sonrasında parmağıyla Allah’a hamd ettiğini gösterir. İmâmlar sünnet olmuş ve göbekleri kesilmiş, dişleri çıkmış olarak dünyaya gelirler. Doğdukları gün ve gece iki ellerinden nur çıkar.⁵⁹⁴

İmâmlar cenabet olmaz, gözleri uyur ama kalpleri uyumaz, esnemez, gerinmez, önünü gördüğü gibi arkasını da görür, misk gibi kokar, yer onu yutmak ve örtmekle görevlendirilmiştir, Resûlullah’ın zırhını giydiği zaman tam olur, doğduğunda yüksek sesle kelime-i şehadet getirir.⁵⁹⁵ Allah imâmları illiyyinden⁵⁹⁶ yaratmıştır. İmâmlara uyanların ruhları da onların balçığından yaratılmıştır.⁵⁹⁷

Melekler imâmların evlerine sürekli gelirler, hatta onların dökülen küçük kanatlarını onlarla baş başa kaldıklarında imâmlar toplar ve çocukları için pazuband yaparlar.⁵⁹⁸ Cinler imâmlara gelirler ve dinde haram, helâl olan şeyleri imâmlara sorarlar.⁵⁹⁹ İmâmların cinlerden hizmetçileri vardır.⁶⁰⁰ İmâmların cinlerin başında da halifeleri olur.⁶⁰¹ İmâmlar Davud soyunun hükmüyle hükmederler.⁶⁰²

İmâmların hadisleri zordur ve zor anlaşılır. Çünkü Allah kalpleri bu şekilde imtihan eder.⁶⁰³ Tebaanın imâm üzerindeki hakkı onlara adaletle davranıp Beytül-Malî eşitçe pay etmesidir.⁶⁰⁴ İmâmlar yetimlerin babasıdır. Yetimlere baba vasfıyla yaklaşır.⁶⁰⁵ Bir mü’min borçlu ölürse bu borcu onun yerine imâmlar ödemelidir.⁶⁰⁶

Resûlullah imâmlarda şu özelliklerin olması gerektiğini ifade etmiştir: takva, öfkeden alıkoyan ağırbaşlılık, baba gibi şefkatli olmak.⁶⁰⁷ İmâmlar yeryüzünün muttakileri olduğu için tüm yeryüzü onlarındır. Dolayısıyla herhangi bir toprak parçası işleten bile haracını imâmlara vermek zorundadır.⁶⁰⁸

⁵⁹⁴ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 692.

⁵⁹⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 693.

⁵⁹⁶ Yüksek makam, yedinci gök, en şerefli mertebe.

⁵⁹⁷ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 694; II, 5.

⁵⁹⁸ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 700.

⁵⁹⁹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 702.

⁶⁰⁰ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 703.

⁶⁰¹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 704.

⁶⁰² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 707.

⁶⁰³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 712.

⁶⁰⁴ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 718.

⁶⁰⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 719.

⁶⁰⁶ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 720.

⁶⁰⁷ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 721.

⁶⁰⁸ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 722.

Şîa dışındaki insanların ellerindeki arazileri İmâm Mehdî zuhur ettiğinde geri alacaktır.⁶⁰⁹ Allah, imâmlara yeme, içme, giyim hususunda azla yetinmesi gerektiğini emretmiştir. Ancak bu şekilde tüm zümrelere örneklik yapabilirdi. Yönetim imâmlardan uzak tutulmuştur. Çünkü imâmlar yönetimde olsaydı gündüz siyasetten, gece telaştan, kaba giysi ve katı yiyeceklerden yemekten başka bir şey yapamayacaklardı.⁶¹⁰

İmâm Mehdî zuhur ettiği zaman Hz. Ali'nin kıyafetleri üzerinde olacak ve onun tutumunu takınacaktır.⁶¹¹ İmâm aksırdığı zaman ona 'Allah'ın salatı senin üzerine olsun' denir. Mehdî zuhur ettiği zaman ona 'Selam Allah'ın baki bıraktığı' diye selam verilir.⁶¹²

"Sana kitabı indiren O'dur. Onun bazı âyetleri *muhkemdir* ki, bunlar kitabın esasıdır." Bunlar "Emir'ül-Müminin ve imâmlardır". İmâmlardan başkası sırdaş edinilmemelidir. İmâm, yer ve göğün sırdaşıdır.⁶¹³

"Andolsun ki biz, düşünüp öğüt alsınlar diye, sözü *birbiri ardınca* yetiştirmişizdir."⁶¹⁴ ayetinin anlamı "bir imâmı diğerine yetiştirmişiz", demektir. Yeryüzünde imâmlar daima var olmuştur.⁶¹⁵ İmâmların üzerine melekler iner ve onlara cennet vaatedilir.⁶¹⁶ İmâmlar Allah'ın merhamet ettiği kimselerdir. Ve yine onlar Allah'ın istisna ettikleridir.⁶¹⁷

"İşte bana varan doğru yol budur."⁶¹⁸ Cafer Sâdık ayetin orijinalini şu şekilde okumuştur: "Haza sıratu (Aliyyin) mustekimun." Vahyin doğru olanı imâmların yanındadır.⁶¹⁹ "Nice kullanılmaz hale gelmiş kuyular ve ıssız kalmış ulu saraylar vardır."⁶²⁰ Kullanılmaz hale gelmiş kuyudan maksat, suskun kalan imâmdır. Ulu saraydan maksat da konuşan imâmdır.⁶²¹

⁶⁰⁹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 723.

⁶¹⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 726.

⁶¹¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 727.

⁶¹² Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 728.

⁶¹³ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 735.

⁶¹⁴ Kasas: 28/51.

⁶¹⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 737.

⁶¹⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 743.

⁶¹⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 752.

⁶¹⁸ Hicr: 15/41.

⁶¹⁹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 753.

⁶²⁰ Hac: 22/45.

⁶²¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 757.

“Kökü yerde sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibi.”⁶²² âyetinin anlamı: Onun kökü Resûlullah, gövdesi Emir’ül-Mü’minin’dır. Onların soyundan gelen imâmlar da o ağacın dallarıdır. İmâmların ilmi, o ağacın meyvesidir ve mü’min Şiîler de o ağacın yapraklarıdır.⁶²³ Allah, Şîa’yı imâma itaat etsinler diye yaratmış, İmâmı insanlara rahmet vesilesi kılmıştır. Zaten imâm, rahmetin kendisidir.⁶²⁴

“Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır.”⁶²⁵ İmâm insanlara Kâim’in ortaya çıkışını, zuhurunu, düşmanlarını öldürmesini, ahirette de kurtuluşu ve havuz başında Muhammed sallallahu alâ Muhammedin ve âlihissadıkîn’e kavuşmayı müjdeler.⁶²⁶ “Allah’ın hoşnutluğunu gözetenle, Allah’ın hışmına uğrayan bir olur mu hiç? Berikisinin yeri cehennemdir. Cehennem ise ne kötü bir varış noktasıdır. Onlar Allah katında derece derecedirler.”⁶²⁷ Allah’ın rızasını gözetenler, imâmlardır ve onlar, mü’minler için derecelerdir. Mü’minlerin imâmları velî edinmeleri ve tanımaları ile Allah, amellerini katbekat arttırır ve onları yüksek derecelere ulaştırır.⁶²⁸

“Sonunda tehdit edilip durduklarını gördükleri zaman, kim yardımcı olma bakımından daha güçsüz ve sayıca daha az imiş, bileceklerdir.”⁶²⁹ âyetinde, Mehdî ve yardımcıları kastedilmektedir. İmâmlar hakikattir ve insanlar bunu kıyamet öncesi idrak edeceklerdir.⁶³⁰ Allah, Kaim İmâm eliyle azap vaat edilenleri azaba uğratacaktır. Kim imâmın yanında olursa hidâyetine hidâyet katılacaktır.⁶³¹

İmâmlar Allah’ın rızasını gözetenlerdir ve mü’minler için derecelerdir.⁶³² İmâmlar şefaatte bulunabilirler.⁶³³ İmâm bir adamla karşılaştığı vakit onu tanır, onun kurtulacağını ya da helak olacağını bilir.⁶³⁴ İnsanların en hayırlısı Hz. Muhammed, sonra Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve İmâm Mehdî’dir.⁶³⁵

⁶²² İbrahim: 14/24.

⁶²³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 760.

⁶²⁴ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 761.

⁶²⁵ Yunus: 10/64.

⁶²⁶ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 762.

⁶²⁷ Âl-i İmrân: 3162-163.

⁶²⁸ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 762.

⁶²⁹ Cin: 72/24.

⁶³⁰ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 770.

⁶³¹ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 765.

⁶³² Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 762.

⁶³³ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 765.

⁶³⁴ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 777.

⁶³⁵ Küleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, I, 795.

Hiz. Fatıma İmâm Hüseyin'i doğurduğu vakit onun öldürüleceğini bildiği için sevinmemiştir.⁶³⁶ İmâm, Hiz. Hasan ile Hiz. Hüseyin'in aralarında altı ay on gün vardır.⁶³⁷ Hiz. Hüseyin ne Fatıma ne de başka kimseden süt emmemiştir. Yalnızca Hiz. Peygamber'in yanına getirilince onun başparmağını üç gün tok kalacak kadar emmiştir. Böylece onun hem eti hem de kanı Hiz. Muhammed'den beslenmiştir. Bir başka rivayette de Hiz. Hüseyin Hiz. Peygamber'in yanına getirildiği vakit o dilini Hiz. Hüseyin'in ağzına koyar, Hüseyin de Hiz. Peygamber'in dilini emerek doyduğu için süt emmemiştir.⁶³⁸

Hiz. Hüseyin'e olanlar meleklerle gösterilip onlar ağlamaya başlayınca Allah, İmâm Mehdî'nin gölgesini meleklerle gösterip Hüseyin'in intikamını onunla alacağını söylemiştir.⁶³⁹ İmâmlar asla insanların muhtaç oldukları şeylere muhtaç olmazlar. Kim aksini iddia ederse kâfirdir.⁶⁴⁰ Kim imâma bir dirhem verirse ahirette bu dirhem Uhud Dağı kadar çoğalarak karşısına gelir.⁶⁴¹ İmâmlar zengindirler, fakat insanları arındırmak için istediklerinden para alırlar.⁶⁴²

Ormanlar, madenler, denizler, çöller imâmlarıdır. İmâm izniyle işletilirse beşte ördü onların, gerisi imâmındır. Bu pay humustur. İmâmın izni olmaksızın işletilen yerlere imâm isterse el koyabilir.⁶⁴³ İmâm bu payla istediğini yapabilir. İmâm, ganimet mallarının en seçkinlerini, en güzel binekleri, en güzel cariyeleri, canının çektiği eşya ve giysileri de alma hakkına sahiptir.⁶⁴⁴ İmâmın humustan başka savaşız veya barış yoluyla elde edilen 'Enfal' adındaki toprak parçalarında da hakkı vardır. Dağ başları, vadilerin derinlikleri, sahipsiz tüm topraklar imâmlarıdır.⁶⁴⁵

İmâm çaresizlerin çaresidir.⁶⁴⁶ İnsanlar isteyerek ve ya istemeyerek de olsa İmâm Mehdî zuhur edince ona kulluklarını sunacaklardır. Ulu'l-azm sıfatı beş Peygamberle

⁶³⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 814.

⁶³⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 814.

⁶³⁸ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 816.

⁶³⁹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 816.

⁶⁴⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 938.

⁶⁴¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 939.

⁶⁴² Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 940.

⁶⁴³ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 941.

⁶⁴⁴ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 945.

⁶⁴⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 946.

⁶⁴⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, I, 946.

beraber sadece İmâm Mehdî için geçerlidir.⁶⁴⁷ Her şeyin kapısı ve Rahman'ın rızası zamanın imâmına itaattir.⁶⁴⁸

İnsanlardan kim Kaim İmâm Mehdî zamanına yetişir ve onun yanında savaşırsa ona yirmi şehidin sevabı vardır. Savaşta ölürse de yirmi beş şehidin sevabı vardır.⁶⁴⁹ İmâmların sünneti her zorluk ve şiddete sabretmektir.⁶⁵⁰

Resûlullah ve onun vasîsi olan imâmlar dışında kimsenin elinin öpülmesi uygun değildir.⁶⁵¹ İnsanlar imâmların yanına uğrayınca kalpleri yumuşamakta, nefisleri dünyayı unutmakta ve malları küçük görmeye başlamaktadırlar.⁶⁵² İmâmı tanıdıktan sonra kişi hayrın azını da çoğunu da yapsa bu ondan kabul edilecektir.⁶⁵³ İmâmları anmak Allah'ı anmaktır.⁶⁵⁴

İmâmlara uymayan kimse Allah ve Resûl'ünün yanı sıra imâmlar tarafından da lanetlenmişlerdir. Örneğin, Cafer Sâdık'ın şöyle dua ettiği yer almaktadır: "...Allah'ım! Resûlüne ve Resûlünden sonraki imâmlara ve Şialarına karşı çıkan gruplara lanet et."⁶⁵⁵

Uyumadan önce "sebbehâ, subhaneke, sebbih" ifadesiyle başlayan ve sonuna kadar okuyan kimseler İmâm Mehdî'yi görmedikçe ölmez.⁶⁵⁶ İmâm Mehdî zuhur edince, Allah'ın kitabını asıl haddi içinde okur ve Ali'nin yazdığı mushafı ortaya çıkartır ve insanlara sunar. Onu iki levhadan topladığını ve bu mushafın Hz. Muhammed'e indirdiği şekliyle olduğunu söyler.⁶⁵⁷

Melekler daima yeryüzünün hücceti olan imâmlar için duada bulunmaktadır. Hz. Peygamber Mirac'a yükseldiği vakit göğün kapıları açılır ve melekler toplanıp Hz. Peygamber'i selamladıktan sonra ona şöyle derler: "Kardeşin nasıl, indiğin zaman ona selamımızı ilet." Hz. Peygamber onlara: "Kardeşimi tanıyor musunuz" diye sorunca onlar da "Onu nasıl tanımayız biz Kâbe'ye her yıl hac için geldiğimizde beyaz bir kâğıdın üzerinde kıyamet gününe kadar Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin, imâmların ve

⁶⁴⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, II, 13.

⁶⁴⁸ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, II, 42.

⁶⁴⁹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, II, 330.

⁶⁵⁰ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, II, 352.

⁶⁵¹ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, II, 285.

⁶⁵² Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, II, 554.

⁶⁵³ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, II, 599.

⁶⁵⁴ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, II, 641.

⁶⁵⁵ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, II, 684.

⁶⁵⁶ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, II, 805.

⁶⁵⁷ Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, II, 822.

onlara inananların isimleri yazmaktadır. Bizler her namaz vaktinde onlar için dua ederiz.”⁶⁵⁸

Kim imâma itaat için çaba gösterirse o imâmlarla beraberdir ve imâmlar ona en üstün yoldaştırlar.⁶⁵⁹ İmâmlar masum ve temizlenmişlerdir.⁶⁶⁰ Kur'an'da yer alan “adalet sahipleri”⁶⁶¹ ifadesinden kasıt Rasûlullah ve imâmlardır.⁶⁶² Resûlullah Kâbe'yi tavaf ettikten sonra “Allah'ım beni Peygamber olarak gönderdin, Ali'yi de imâm kıl” diye dua etmiştir.⁶⁶³

İmâmların kabirlerinin tavaf edilmesi gerektiği rivayetlere yukarıda yer verdik. Hayrın, adaletin timsali olan imâmların kabirleri de bin bir özenle ziyaret edilmelidir ve orada okunacak özel dualar vardır. Şimdi bu rivayetlere göz atacağız.

Kişi Bâkî Mezarlığı'na geldiği vakit şöyle söylemelidir: “Size selam olsun hidayete erdiren imâmlar, size selam olsun, takva ehli, size selam olsun dünya ehli üzerine hüccet olanlar, size selam olsun adaletle yeri yönetenler, size selam olsun dost ehli, size selam olsun, yardım ehli, ben şahitlik ederim ki sizler Allah için ulaştırdınız, öğüt verdiniz, sabrettiniz. Ve onlar sizi yalanladı, size kötü davrandı; siz onları affettiniz. Ben, sizin hidayete erdiren yol göstericiler olduğunuza, size itaatin farz kılınmış olduğuna, sözlerinizin doğru olduğuna şahitlik ederim. Siz onları davet ettiniz onlar icabet etmedi, itaati emrettiniz: itaat etmediler. Sizler muhakkak ki dinin önderleri ve yeryüzünün rükûnlarısınız. Allah sizi ve sizin kaynağınızı temiz kıldı. Sizler temizsiniz ve cahillerin cahilliğiyle kirlenmemiş temiz rahimlere gönderilirsiniz. Size heva ve fitneler uğramaz, sizi temizlerin sülbünden çoğaltmaya onun gücü yeter. Allah sizleri dinin takvalıları yaptı, evlerimizde onun ismi anılsın ve yücelsin diye sizleri habercisi yaptı. Sizleri bizlere mağfiret, rahmet ve günahlarımıza kefaret yaptı. Sizleri bizler için seçti ve güzel yarattı...”⁶⁶⁴

Küleynî, Hz. Hüseyin öldüğünde yedi kat yerin ağladığını, ancak Basra, Dımeşk ve Al-i Osman'ın ağlamadığını belirtir ve “Allah onlara lanet etsin.”⁶⁶⁵ şeklinde

⁶⁵⁸ Küleynî, *Fürûu*, III, 484-485.

⁶⁵⁹ Küleynî, *Fürûu*, III, 538.

⁶⁶⁰ Küleynî, *Fürûu*, IV, 61.

⁶⁶¹ Mâide: 5/96.

⁶⁶² Küleynî, *Fürûu*, IV, 396.

⁶⁶³ Küleynî, *Fürûu*, IV, 410.

⁶⁶⁴ Küleynî, *Fürûu*, IV, 559.

⁶⁶⁵ Küleynî, *Fürûu*, IV, 573.

bedduada bulunur. Hz. Hüseyin'in kabrine gidilirken yıkanılmalı, temiz elbiseler giyinilmeli ve çıplak ayakla yürünmelidir. "Selam sana Allah'ın hücceti, hüccetin oğlu" diye selam verilmeli ve ona şahitlik tekrarlanmalıdır.⁶⁶⁶ Hz. Hüseyin'in kabrine gidildiğinde şöyle denilmeli: "Ben senin Rabbimden gelen apaçık bir delil olduğuna şahitlik ederim. Günahlarımla beraber senin ikametgâhına geldim ki, bana şefaati ol." Sonra imâmların ismi tek tek söylenerek zikredilir ve imâmdan onun yanına gidip misakını yenilediği için Rabbinin yanında kendisine şahit olması istenir.⁶⁶⁷

İmâmlardan yedinci imâm Ebû Hasan (Musa Kazım) ve Cafer-i Sani (İmam Cevad)'nin kabrine gidildiği zaman şöyle denilmelidir: "Selam ya Veliyyullah, Allah'ın yeryüzündeki karanlığa yolladığı nur, Allah'ın düşmanlarının karşısı, bana Rabbinin katından şefaati et." Bir başka rivayette de yine kabirlere gidildiğinde şöyle denilmesi istenmektedir: "Selam size ey Allah'ın dostları, vekilleri, Allah'ın yeryüzündeki halifeleri ve yardımcıları, marifetullahın konumları, Allah'ın zikrinin meskenleri, Allah'ın emir ve nehyinin mazharları, Allah'ın davetçileri, delilleri. Kim onları bilirse Allah'ı bilir, kim de bilmezse Allah'ı bilmez. Kim onlara isyan ederse Allah'a isyan etmiş olur."⁶⁶⁸ İmâmların kabirlerini ziyaret etmek yirmi defa hac ve umre yapmaktan daha hayırlıdır.⁶⁶⁹

Kim imâmlardan Hüseyin'in kabrine ona iman etmiş halde giderse Allah ona bin köle azat etmişçesine sevap yazar, Allah yolunda kullanılan bin ata eyer ve gem vurmuş gibi sevap verir.⁶⁷⁰ Onun kabrinde dört bin melek vardır ve kim hakkıyla onun kabrine gidip ziyaret ederse, o kişi evine dönünceye dek melekler onu uğurlar ve eğer hasta olursa gece gündüz; ölürse de cenazesine kadar onun için kıyamet gününe dek istiğfar ederler.⁶⁷¹ Hz. Hüseyin'in kabrinin yanındaki meleklerin reisi diğer meleklerden ziyaretçiler için dua edip istiğfar getirmelerini ister.⁶⁷²

Kim Hz. Hüseyin'in kabrini ziyaret ederse Allah onun geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar. Ama İmâm Rıza'yı ziyaret etmek Hz.Hüseyin'i ziyaret etmekten daha üstündür. Çünkü Hz.Hüseyin'in kabri herkes tarafından ziyaret edilirken, İmâm

⁶⁶⁶ Küleynî, *Fürûu*, IV, 576.

⁶⁶⁷ Küleynî, *Fürûu*, IV, 578.

⁶⁶⁸ Küleynî, *Fürûu*, IV, 578.

⁶⁶⁹ Küleynî, *Fürûu*, IV, 581.

⁶⁷⁰ Küleynî, *Fürûu*, IV, 581.

⁶⁷¹ Küleynî, *Fürûu*, IV, 581.

⁶⁷² Küleynî, *Fürûu*, IV, 581

Rıza'nın ise yalnızca Şîa'nın havas kimseleri tarafından ziyaret edilir.⁶⁷³ İmâm Hüseyin'in baş tarafında bulunan kırmızı toprakta devanın hepsi bulunmaktadır.⁶⁷⁴ Onun toprağı hürmetine dua edilir. Eğer Şaban ayının ortasında birisi onun kabrini ziyaret ederse ufuklardan bir seslenici ona şöyle der: "Ey Hüseyin'in kabrini ziyaret eden! Muhammed'in Rabbinden sevap ve bağışlanmayla dön."⁶⁷⁵

Kim dokuzuncu imâm Tâki b. Ali'nin kabrini ziyaret ederse Allah ona kabul edilmiş yetmiş bin hac yapmış gibi sevap verir. Kim onun kabrinde bir gece gecelerse Allah'ı arşta ziyaret etmişçesine sevap alır. Bu onun öncesinde olan Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve sonrasında Muhammed, Ali, Hasan ve Hüseyin'in kıyamet günü geldiğinde Rahman'ın arşında bulunan kişiler gibidir.⁶⁷⁶

İmâmlar geçim kaynağı olarak taklit edilmelidir.⁶⁷⁷ İmâmlar da geçimlerini helal rızıkla sağlamak için çalışmışlardır.⁶⁷⁸ İmâmlar mü'minlere -kadınlara mehir olarak verilmesi dışında- borç verirler.⁶⁷⁹ Kişi yaşadığı yerin toprak vergisini imâma vermek zorundadır. Vermeyen kimseleri Kâim İmâm zuhur ettiği zaman kılıcıyla yaşadıkları yerden sürgün edecektir.⁶⁸⁰

İmâmlar ağaç dikmeye "Kıyametin kopacağını bilseniz elinizdeki fidanı dikin" hadisi özelinde çok önem vermişlerdir.⁶⁸¹ İmâmlar ellerinin emeğiyle çalışmışlar, duvar örmüşler, gerektiğinde dikiş dikmişler, güneşin altında çalışırken terlemişlerdir.⁶⁸² İmâmların durumu toprakta açılıp kendisinden kötülükleri gideren gül gibidir. Allah imâmlara böyle güzellikler vermiştir.⁶⁸³ İmâm, nikâh kıyan, boşanma ile ilgili hüküm veren, insanların daima yanında ve onlara destek olan kişidir.⁶⁸⁴

Hız. Muhammed kızı Fatıma'ya yedi bahçe miras bırakmıştır. O da Hız. Ali'ye bırakmıştır. Eğer Hız. Ali vefat ederse bu Hasan'a geçer. O vefat ederse Hüseyin'e geçer. O da vefat ederse oğluna geçer. İmâmlar yanlarında Hız. Muhammed'den kalma

⁶⁷³ Küleynî, *Fürûu*, IV, 582.

⁶⁷⁴ Küleynî, *Fürûu*, IV, 588.

⁶⁷⁵ Küleynî, *Fürûu*, IV, 589.

⁶⁷⁶ Küleynî, *Fürûu*, IV, 585.

⁶⁷⁷ Küleynî, *Fürûu*, V, 73.

⁶⁷⁸ Küleynî, *Fürûu*, V, 73.

⁶⁷⁹ Küleynî, *Fürûu*, V, 94.

⁶⁸⁰ Küleynî, *Fürûu*, V, 279.

⁶⁸¹ Küleynî, *Fürûu*, V, 73.

⁶⁸² Küleynî, *Fürûu*, V, 74-75.

⁶⁸³ Küleynî, *Fürûu*, VI, 525.

⁶⁸⁴ Küleynî, *Fürûu*, VI, 148.

mirasın da varisleridir.⁶⁸⁵ İmâm Ebu'l-Hasan Musa b. Cafer, Hz. Ali kendilerine ne vasiyet ettiyse bunun onlara cenneti vereceğini, ateşten koruyacağını ve kıyamet günü yüzlerini beyazlaştıracağını söylemiştir.⁶⁸⁶

İmâmlar varislerdir, onlara varis olunmaz.⁶⁸⁷ Adil imâmla geçirilen bir saat yetmiş saat yapılan ibadete bedeldir.⁶⁸⁸ İmâm izin vermeksizin ehl-i zimmetten de olsa adam öldürülmez, imâmın izniyle öldürüldüğü takdirde dünya ve ahirette bir sorumluluk yoktur. İmâm her türlü konuda danışılacak merciidir.⁶⁸⁹ İmâm had cezalarını uygular.⁶⁹⁰ İmâm insanların yaptığı bütün işlerden emniyettedir.⁶⁹¹

İdare, ancak yeryüzünde işleri adaletle yerine getiren âlim imâmlara aittir. Bu onlara Peygamber tarafından vasiyet edilmiştir.⁶⁹² Allah ve Resûl'üne karşı savaşanlar yakalandığı takdirde imâmın yanına götürülür ve imâm dilerse onları asar, dilerse sürgüne gönderir, dilerse öldürür.⁶⁹³ İmâm bir adama baktığı zaman onun zina yapıyor olduğunu, içki içtiğini, hırsızlık yaptığını, delil olmaksızın anlayabilir. Bu imâma vaciptir. Çünkü onlar yaratılıştan Allah'ın güvenilir kıldığı kimselerdir.⁶⁹⁴

Resûlullah'ın ve Ehl-i Beyt'ten olan yol gösterici imâmların sünnetine uymayı Allah emretmiştir. Emredildiği gibi uyan kimse kurtuluştadır, uymayan da sapıklıktadır.⁶⁹⁵ Resûlullah şöyle demiştir: "Ey insanlar Allah'tan korkun. Eğer sizden biri imâm için sıkıntı verici olmazsa o imâm kendine uyanların iyiliğine, Müslümanların üstünlüğüne, sabredenlerin hakkının yerine gelmesine, arifler için hürmete uğraşır. Ve bilin ki, o Allah katından inmiştir."⁶⁹⁶ Hz. Hüseyin en takvalı insandır. O konuştuğu zaman takvasıyla konuşur, vaaz ettiğinde insanlar ağlardı.⁶⁹⁷

İmâmları geride bırakanlara bilgi kapıları kapatılmıştır. Çünkü imâmlar ilmin kaynağıdır. Bunun üzerine onlar dindeki arzuları ve ihtilaflarını söyleyedurlar.

⁶⁸⁵ Küleynî, *Fürûu*, VII, 49.

⁶⁸⁶ Küleynî, *Fürûu*, VII, 49.

⁶⁸⁷ Küleynî, *Fürûu*, VII, 156.

⁶⁸⁸ Küleynî, *Fürûu*, VII, 175.

⁶⁸⁹ Küleynî, *Fürûu*, VII, 376.

⁶⁹⁰ Küleynî, *Fürûu*, VII, 187.

⁶⁹¹ Küleynî, *Fürûu*, VII, 386.

⁶⁹² Küleynî, *Fürûu*, VII, 406.

⁶⁹³ Küleynî, *Fürûu*, VII, 236.

⁶⁹⁴ Küleynî, *Fürûu*, VII, 262-263.

⁶⁹⁵ Küleynî, *Ravda*, VIII, 7.

⁶⁹⁶ Küleynî, *Ravda*, VIII, 9.

⁶⁹⁷ Küleynî, *Ravda*, VIII, 14.

Allah'ın dinini bilmeden konuşup, günahlarına uyarlar.⁶⁹⁸ “İşte bu bana ulaştıran dosdoğru yoldur”⁶⁹⁹ Allah’a ulaştıran yol imâmlardan geçmektedir.⁷⁰⁰

“Büründüğünde *geceye* andolsun.”⁷⁰¹ ayetinden kasıt: “Peygamber olmaksızın bir meclis oluşturan” gerçek olmayan imâmlardır. Bunlar her şeyden önce zulüm ve adaletsizlikle Allah’a ihanet eden kimselerdir. “Açılıp aydınlandığı zaman *gündüze* andolsun.”⁷⁰² ifadesinden kast edilen ise yine “imâmlardır”. Çünkü onlara kim bir şey sorarsa Allah'ın hükmü ile hükmederler.⁷⁰³ Allah şöyle der: “Ben teraziler kurdum. Peygamberleri, şehitleri ve imâmları getirdim. Her imâm, kendi zamanındaki insanlara, kendilerine Allah tarafından ne emredildiyse onunla onları Allah’a çağırdığını söyleyecektir.”⁷⁰⁴

“İbrahim ailesine kitap ve hikmet verdik. Onlara büyük bir *hükümranlık* vermişizdir.”⁷⁰⁵ “Hükümranlık verilen ve soyları Hz. İbrahim'den başlayan kişiler” imâmlardır.⁷⁰⁶ Kur'an-ı Kerim'de geçen “*Allah'ın yüceltilmesi ve içlerinde adının anılmasına izin verilen evler*”,⁷⁰⁷ “Resûl ve yol gösteren imâmların” evidir.⁷⁰⁸

“ (Her yanı yaygın olarak kuşatacak olan) Kıyametin haberi sana geldi mi”⁷⁰⁹ sualinde geçen ve anlamı “her şeyi sarıp, kaplayan” anlamında ki *ğâşiye* kelimesi imâmların sözüdür.⁷¹⁰ Her şey imâmı mevcuttur. İmâmlar yeryüzünde olmasaydı göz, bir ot bile göremezdi. Yine Allah onların halefleri ile yeryüzüne nimetler vermiştir. Eğer imâmlar olmasalardı ahirette de nasipten bir pay olmazdı.⁷¹¹

İmâmların hepsinin soyu iyidir.⁷¹² “Gaybın anahtarları yalnızca onun katındadır. Onları yalnızca o bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Düşen her bir yaprağı bilir. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki, *apaçık bir*

⁶⁹⁸ Küleynî, *Ravda*, VIII, 32.

⁶⁹⁹ Hicr: 15/42.

⁷⁰⁰ Küleynî, *Ravda*, VIII, 33.

⁷⁰¹ Şems: 91/4.

⁷⁰² Leyl: 92/2.

⁷⁰³ Küleynî, *Ravda*, VIII, 49.

⁷⁰⁴ Küleynî, *Ravda*, VIII, 106.

⁷⁰⁵ Nisâ: 4/54.

⁷⁰⁶ Küleynî, *Ravda*, VIII, 118.

⁷⁰⁷ Nûr: 24/36.

⁷⁰⁸ Küleynî, *Ravda*, VIII, 119.

⁷⁰⁹ Gâşiye: 88/1.

⁷¹⁰ Küleynî, *Ravda*, VIII, 179.

⁷¹¹ Küleynî, *Ravda*, VIII, 213.

⁷¹² Küleynî, *Ravda*, VIII, 242.

kitapta olmasın.”⁷¹³ Ayette geçen “apaçık kitap” ifadesi “imâmdır”.⁷¹⁴ Nebi şöyle demiştir: “Ebu Cehil başımdan bir tüy alsa tanıklık edin, ben bir Peygamber değilim. Ben ona şöyle derim:” Eğer Harun benim başımdan bir tüy alsa tanıklık edin ben imâm değilim.”⁷¹⁵

“De ki: bizim için siz ancak iki güzelliğten birini bekleyebilirsiniz.”⁷¹⁶ Birincisi, Allah’a itaat üzere ölmek; ikincisi, zamanın imâmını tanıyarak ölmektir. İmâmlar güzelliklerin tümünü kapsamaktadırlar.⁷¹⁷ Kaim imâm geldiği zaman, İmâmiye mezhebinden olan bir adama kırk adam gücü verilir.⁷¹⁸

Allah yeryüzüne güneşi doğurduğu gibi, bu ümmetin üzerine de Hz. Hüseyin’i vermiştir.⁷¹⁹ Hz. Peygamber vefat edeceği zaman şeytan kılık değiştirerek huzura gelmiş, kadın ve erkekleri toplayarak onlara: “Sevinin, imâm gelinceye kadar Allah’a itaat etmeyin” demiştir.⁷²⁰ Şeytan, Nebi vefat ettikten sonra onun arkadaşları ve dostları ne yapıyor diye bakmaya gelir ve şöyle söyler: “Bu ümmet rahmet olunmuş, masum, mülk sahibidir. Bizim onlara kendi yolumuza çevirme imkânımız yok. Onlar ölen Peygamberlerinden sonra sığınacakları imâmlarını biliyorlar.”⁷²¹

İmâmlar, insanları doğruya yönelten âlimlerlerdir ve onların sözlerinin hepsi terbiye edicidir. Gözler, kalp imâmın varlığıyla, neşeyle dolmaktadır. Kalpler onların üstünlüğüyle şaşkına döner. Onları övme konusunda niyet aşılmamalıdır, onların hakkında kötü konuşmaktan, dinde aldatmaktan ve Allah’ın nimetini kötülemekten çekinilmelidir.⁷²²

İmâmlar sadece kendisine itaat eden muttakilerin imâmıdır. Bu insanlar ki, itaatin layık olduğu imâma her daim itaat ederler. Ona itaat etmeyip, ağzında imâmın adını bulundurmayan kimse ise imâma isyan etmiş olur. İmâm bu gurup harici inananlarıyla onu bir araya getirecektir.⁷²³ İmâmlar ilmin yaşaması ve cehaletin ölümüdür. Onlar

⁷¹³ En’âm: 6/90.

⁷¹⁴ Küleynî, *Ravda*, VIII, 249.

⁷¹⁵ Küleynî, *Ravda*, VIII, 258.

⁷¹⁶ Tevbe: 9/52.

⁷¹⁷ Küleynî, *Ravda*, VIII, 286.

⁷¹⁸ Küleynî, *Ravda*, VIII, 294.

⁷¹⁹ Küleynî, *Ravda*, VIII, 330.

⁷²⁰ Küleynî, *Ravda*, VIII, 340.

⁷²¹ Küleynî, *Ravda*, VIII, 344.

⁷²² Küleynî, *Ravda*, VIII, 356.

⁷²³ Küleynî, *Ravda*, VIII, 374.

insanların bilmediği ve akıllarının ermediği şeyler hakkında haber ve hüküm verendir.⁷²⁴ İnsanlar dinlerinin yanında imâmlarını da batıl ehline anlatmakta sorumludurlar.⁷²⁵ İmâmlar uyarıcıdır yanısıra Allah'a davet edenlerdir ve aydınlatıcı ışıklardır.⁷²⁶

⁷²⁴ Küleynî, *Ravda*, VIII, 391.

⁷²⁵ Küleynî, *Ravda*, VIII, 398.

⁷²⁶ Küleynî, *Ravda*, VIII, 386.

SONUÇ

Küleynî, dönemine kadar birikmiş rivayetleri derlemesi, onları On İkinci İmâm'a göstermek suretiyle onaylattığı iddiası, yirmi yıla aşkın sürede yazılmış olması özellikleriyle asırlar boyu Şîî ilim çevrelerinin, özellikle de İmâmiyye Şîîliğinin gözdesi olmuştur. Küleynî, âlim bir aileye sahip olma fırsatını iyi kullanarak 'beşikten mezara' kadar hem öğrenen hem de öğretene olmuştur. Hayatı boyunca ilim için göç eden ve birçok hocadan ders alan olan Küleynî, "sikat'ül-İslâm" unvanıyla Şîî mezhebi için tartışmasız bir otoritedir. *el-Kâfî*; Kütüb-i Erbaa'nın ilki olması, On İkinci İmâm'dan dolayı da olsa onay alması, yirmi yılda yazılması gibi özellikleriyle dün olduğu gibi bugün de Şîîlerin en önemli kaynağı olma vasfını sürdürmektedir. *Kütüb-i Erbaa* içerisinde *el-Kâfî* diğer üç eserden ayrı olarak iman ve akaid konularını da kapsamaktadır. Bu ayrıntı şüphesiz Şîî akaidini büyük oranda şekillendirmiştir, şekillendirmektedir.

Küleynî gibi büyük bir âlimin imâmet kavramına yaklaşımını anlamak, bir anlamda tüm Şîî düşüncenin bakışını anlamaktır. Eserinde neredeyse tüm konuları ele alan Küleynî, imâmete her fırsatta atıf yapmıştır. Onun bu yaklaşımı sonraki süreçlerde Şîî düşüncenin imâm ve imâmet ile ilgili tartışmaların başlangıç noktasını oluşturan en önemli eserlerden biri olmuştur.

Küleynî imâmetin beşer aklına havele edilecek basit bir konu olmadığını, zaten Allah Taala'nın da bu nedenle Ali ve evladının imâmetini daha Hz. Peygamber hayattayken nass ile tayinini gerçekleştirerek bu konuyu çözüme kavuşturduğu kanatindedir. Çünkü imâmlar, peygamber sonrası süreçlerde insanları Allah'a ulaştıracak olan manevi kandillerdir, onlar insanlık adına, insanlığın kurtuluşuna rehberlik eden "ayet" ve "hüccet"lerdir. Bu nedenle imâmsız bir anın varlığını düşünmek, Allah'ın insanlar üzerinden elini, rahmetini çekmesi anlamına gelecektir. Bu ise lutfü ilahiye aykırıdır.

İmâmlara iman etmenin İslâm'ın temel şartlarından biri olduğunu her defasında vurgulayan Küleynî, imâma iman edilmediği takdirde o kişinin Cenab-ı Hak'ın emrettiği bir farzı yerine getirmediği için, kâfir olacağını belirtir. Küleynî düşüncesinde imâmların soyu tektir; imâmet babadan oğula geçer, yer gök onlarındır, melekler onların duacılarıdır. İmâmlar aynı zamanda bilginin merkezidirler. Bu nedenle insanlara düşen

her daim imâmın yanında, gölgesinde bulunmaktır, zira imâmlardan uzak olmak ile küfre yakın olmak arasında oldukça ince bir çizgi vardır. İmâmlar ilahi rahmetin yansıması olduğu için onların yanında nasıl davranılacağından, onların hakkında konuşulan bir ortamda ne yapılması gerektiğine varıncaya kadar, davranışlara rehberlik edecek çok sayıda rivayete yer veren Küleynî, bunu bir edep ve iman konusu olarak değerlendirmektedir.

Küleynî'nin düşüncesindeki imâm ve imâmet, birbirinin lazımı müfarkı/ ayrılmaz iki unsurdur. İmâmet, nübüvvetin devamı olarak insanlık adına mutlaka olması gereken bir kurumdur. Küleynî'nin sunduğu imâm tipolojisi ise hem bu manevi rehberliği üstelencek yaratılıştaki hem de insanlara örnek olacak niteliklere sahiptir. Ancak ifade edilmelidir ki, Küleynî'nin düşüncesindeki imâm tipolojisi çok sayıda mitolojik imgelerle beslenmiştir. İmâmları tanımlamak için kullanılan üslup ve bakış açısı adeta Hz. Peygamber'i geride bırakan bir görüntü arz etmektedir. Küleynî'nin düşünce dünyasında yer alan imâm figürüne insan demek neredeyse imkânsızdır. Küleynî'nin düşüncesinde bu durum, imâmların örnekliğine hâlel getireceği endişesinden ziyade, örnekliğin bir gereği olarak görülmektedir.

İster dün ister bugün olsun Şîî düşüncede imâmların şahıslarıyla ilgili mitolojik unsurların varlığında Küleynî'nin bu düşüncelerinin önemli ağırlı söz konusudur. Bu nedenle Şîî-Sünnî bölünmüşlüğü'nün çatışmalara yol açabilecek teolojik zeminlerine ilişkin perspektifler geliştirilcekse öncelikle her iki mezhebin temel kaynaklarına, referans noktalarına, sonraki süreçlerde müntesiplerinin din ve dünya görüşlerini şekillendirmede oldukça etkili olan kaynaklar üzerine gidilmesi esastır. Çünkü insan her ne kadar bugünde yaşıyor olsa da hayatı bağlı olduğu din, mezhep ve kültür üzerinden okumaktadır. İnsanın teolojik arka planını oluşturan bu eserler, farkında olunsun ya da olunmasın, örtük referans şeklinde bireylerin dini hayatlarının şekillenmesinde işlevseldir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Amr, Muhammed b., *el-Küleynî ve Takririhî Akidetü's-Şîa'tü'l-İmâmiyye*, Merkezü'l-Asri'd-Dirasetil İstiraticeti ve'l-Müstakbeliyyeti, Mekke 1433.
- Algül, Hüseyin, "Muâhat", *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 308-309.
- Arslan, Hulusi, *Şîa-Mu'tezile Etkileşimi*, Endülüs Yayınları, İstanbul 2017.
- Arslan, İhsan, "Muktedir Döneminde Abbasiler'de Sosyal Hayat", *İstem*, 17, 2011, 123-154.
- Aydın, Mehmet Âkif, "İmâmet", *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 204.
- Bâhranî, Yusuf b. Ahmed, *Lü'lüetü'l-Bahreyn fi'l-İcazati ve Teracimi Ricali'l-Hadis*, thk. Muhammed Sâdık Bahru'l-Ulûm, Mektebetu Fahravi, yy. 1429.
- Bozan, Metin, *İmamiyye'nin İmamet Nazariyesinin Teşekkül Süreci*, İSAM, İstanbul 2009.
- Brown, Jonathan A.C., "Şîa'da Hadis", *Şîa'nın Hadis Anlayışı Üzerine İncelemeler* (Çev. : Macit Karagözlü, M. Enes Topgül), Klasik Yayınları, İstanbul 2013.
- Bulut, Halil İbrahim, "İlk Dönem İmâmî Kaynaklarda Gaybet Anlayışı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII (2), 2004, 49-68.
- , *Dünden Bugüne Siyasi-İtikâdi İslâm Mezhepleri Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013.
- , *Dünden Bugüne Siyasi-İtikâdi İslâm Mezhepleri Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, 3. Baskı.
- Cirit, Hasan "Buharî'nin el-Câmi'u's-Sahîh ile Küleynî'nin el-Kâfî Adlı Eserlerinin Hadis Literatüründeki Yeri ve Önemi", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 'Elmi Mecmuası*, 1, 2005, 203-220.
- Crone, Patricia, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Siyasi Düşünce*, Çev. Hakan Köni, Kapı Yayınları, İstanbul 2007.
- Çuhacıoğlu, Abdulkadir, *Şîa ve İmâmet*, Kevser Yayınları, İstanbul 2012.
- Ebü Zehre, Muhammed, *el-İmâm es-Sâdık*, yayın evi yok, ty, yy.

- Emin, Ahmed, *Duha'l-İslâm*, III, Dar'ul-Kitab, 10. Baskı, Beyrut, t.y.
- Eren, Mehmet, "Muhammed Ebû Zehre'nin Küleynî'ye Yönelik Eleştirileri", *Marife*, 3, 2008, 367-401.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2014.
- , *İmâmiyye Şîası*, Ağaç Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2008.
- Gaffar, Abdurrasul, *el-Küleynî ve'l-Kâfî*, Muessesetu'n-Neşri'l-İslâmî, Kum 1416.
- Hakyemez, Cemil, *Şîa'da Gaybet İnancı ve Gaip On İkinci İmâm el-Mehdî*, İsam Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2017.
- Halidî, Salah Abd'ul-Fettah, *el-Küleynî Tevilat'ul-Batiniyye lil-Ayat'il Kur'an'ıyye fi'l-Kitabihi Usûl'il-Kâfî*, Daru Ammar, Umman 2007.
- Hamd, Hüseyin Ali, *Kamûs'ul-Mezahib ve'l-Edyan*, Mektebet'ül-Mühtedîn, Beyrut 1419.
- Haydarî, Ayetullah Seyyid Kemal, *Sakaleyn Hadisi Dersleri*, II, Kevser Yayınları, İstanbul 2019.
- El-Hûî, Ebu'l-Kâsım Musevî, *Mu'cemu Ricâli'l-Hadîs*, XVIII, y.y, Beyrut 1989.
- Hüseyin, Muhammed, *Kaşifu'l-Ğıta, Aslu's-Şîa ve Usuliha*, Dar'ul Evra, Beyrut 1990.
- İbn-İ Haldûn, *Mukaddime*, Çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Yayınları, II, Ankara 2004.
- İbn'ül-Esir, *el-Kamil fit-Tarih*, thk. Ebu'l-Feda Abdullah Kadı, VIII, Dar'ul-Kitab'ul-İlmiyye, y.y. 1407.
- Kandemir, Yaşar, "Hadis", *DİA*, İstanbul 1997, XV, 27-64.
- Karataş, Şaban, *Şîa'da ve Ehl-i Sünnet'te Kur'an Tasavvuru*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013.
- El-Kâtib, Ahmed, *Şîa'da Siyasal Düşüncenin Gelişimi: Şuradan Velayet-i Fakihe*, Çev. Mehmet Yolcu, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005.
- Kleinbaum, N. H., *Ölü Ozanlar Derneği*, Çev. Gül Yılmaz, Nokta Yayınları, İstanbul 2003.

- Kohlberg, Etan, “Gaybet Öncesi Şîa’ da İmâm ve Toplum”, Çev. Mazlum Uyar, *Dini Araştırmalar*, 7, 2000, 227-2516.
- El-Kûfî, en-Necaşî el-Esed’îl, *Rical’ün-Necaşî*, (7.baskı). thk. Seyyid Musa eş-Şebîrî, Müesseset-ün Neşr’il-İslâmî, Kum 1318.
- Kutlu, Sönmez, *Mezhepler Tarihine Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul 2010.
- Kutluay, İbrahim, “Küleynî’nin el-Kâfî Adlı Eserinde Hz. Ali’yle İlgili Bazı Rivayetlerin Tenkit ve Değerlendirilmesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 2014, 5-42.
- Kuzudişli, Bekir “Küleynî’nin el-Kâfî’sinde Ravza Bölümü ve Etrafındaki Tartışmalar”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 39, 2018, 149-157.
- Küçükaşçı, Mustafa S. Küçükaşçı, “Kâhîr Billâh” , *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 172-173.
- El-Küleynî, *Fürûu*, Dar’ul-Kitab’il-İslâmiyye, thk. Ali Ekber Gaffari, 3. Baskı, Tahran 1367, II-VII.
- El-Küleynî, *Ravda*, Dar’ul-Kitab’il-İslâmiyye, thk. Ali Ekber Gaffari, 4. Baskı, Tahran 1426, VIII. (Arapça)
- El-Küleynî, *Usûl-u Kâfî*, (Çev. :Abdullah Turan- Seccat Karakuş), Al-i Taha Yayıncılık, II, İstanbul ty.
- El-Küleynî, *Usûl-u Kâfî*, (Çev. :Vahdettin İnce), Daru’l-Hikem, II, İstanbul 2008.
- Maviş, Nezir, Kıyıcı, Burhanettin “İmâmet Doktrininin Şîa-İmâmiyye’nin İlâhîyyat İnancına Etkisi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 59, 2018, 1363-1379.
- En-Necaşî, Ali, *Ricalü’n-Necaşî*, thk. Muammed Cevad Naini, Dârü’l-Edva, Beyrut 1988.
- En-Nevbahtî, Hüseyin b. Musa, *Fıraku’ş-Şîa*, Menşurat’ür-Rıda, Beyrut 1433.
- Onat, Hasan *Emevîler Dönemi Şîi Hareketleri ve Günümüz Şîiliği*, Endülüs Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2016.
- , “Şîi İmâmet Nazariyesi (Küleynî, Kummî ve Tûsî’nin Görüşleri Çerçevesinde)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXII, 1992, 89-110.

- , “Şiiiliğin Doğuşu, İlk Şîî Fikirler ve İlk Şîî Hareketler”, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, Edt. Hasan ONAT- Sönmez KUTLU, Grafiker Yayınları, Ankara 2013.
- Öz, Mustafa ve İlhan, Avni, “İmâmet”, *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 201.
- Öz, Mustafa, “Küleynî”, *DİA*, İstanbul 2002, XXVI, 538.
- , “Sefir”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 304
- , *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları*, Ensar Yayınları, İstanbul 2011.
- Özaydın, Abdülkerim, “Muktedir Billâh”, *DİA*, İstanbul 2006, XXX, 144-145.
- Sadûk, Ebû Câfer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh Kummî Şeyh, *Risâletü'l-İ'tikadâtü'l-İmâmiyye*, Çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1977.
- , *Kemalu'd-Din*, thk. Ali Ekber Gaffari, Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, Kum 1984.
- Semali, Ebû Hamza, *Tefsîr'u Ebî Hamza*, thk. Abdurrezzak Muhammed Hüseyin, Defter-u Neşr'ul-Hadî, Kum 1487.
- Sever, Mehmet, *Sa'dettin Taftâzânî'nin İmamet Anlayışı ve İlk Dönem Siyasi Olayları Değerlendirişi*” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2012.
- Sofuoğlu, M. Cemal, “el-Kâfi”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 148.
- Şahin, Hanifi, *Şiîlerin Gözüyle Sünnîler*, Mana Yayınları, İstanbul 2016.
- Şaneçi, Hasan Hüseyinzâde, “Gaybet-i Suğra Asrında Şîa; Süreklilik ve Değişim”, *Misbah*, 11, 2015, 251-270.
- Şengezer, Rukiye, *el-Küleynî ve el-Kâfi Adlı Eseri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013.
- Şerif El-Mürteza, Ali b. Hüseyin, Alemülhüda, *ez-Zahire fî ilmi'l-kelem*, thk. Ahmed Hüseyini, Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, Kum 1411.
- Et-Taberî, Ebî Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Rüstem, *Delâil'ul-İmâme*, thk. Kısmu'd-Dirasat'il İslâmiyye, Müesseset'ül-Ba'se, Kum 1413.

- Taftâzânî, Sa'deddin b. Mesûd b. Ömer b. Abdullah, *Şerhu'l-Mekâsîd* (Thk. İbrahim Şemseddin), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001
- Et-Tûsî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Hasan, *Kitabü'l-Gaybe*, Mektebetü'l-Edebi's-Şarkıyye, Beyrut 1423.
- , *Rical-ü Tûsî*, thk. Cevad İsfehâni, Müesseset-ün Neşr'il-İslâmî, Kum 1373.
- Uyar, Mazlum, *İmâmiyye Şîâsîn'da Düşünce Ekolleri Ahbârîlik*, Ayışığı Yayınları, İstanbul 2000.
- Üzüm, İlyas "Kütüb-i Erbaa", *DİA*, İstanbul 2003, XXVII, 5-6.
- , "Rec'at", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 504-506.
- Watt, Montgomery, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, Çev. Ethem Ruhi Fırlalı, Sarkaç Yayınları, 4.Baskı, Ankara 2013.
- Yıldız, Harun- MADEN, Ferhat, "Büveyhîler Dönemi Şîî Düşünürleri", *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 10, 2017, 269-314.
- Yiğit, İsmail, "Tebük Gazvesi", *DİA*, İstanbul 2011, XLI, 228-230.
- Zirikli, Hayrettin b. Mahmud b. Muhammed, *A'lam*, Daru İlmi'l-Melayin, Beyrut 1992, VII.
- Zorlu, Cem, *Abbâsîlere Yönelik Dinî ve Siyasî İsyanlar*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Büşra GÜNGÜZ
Doğum Yeri ve Tarihi	İstanbul, 1994
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	brhezafen@gmail.com
Tarih	28.06.2019